

Европейска
комисия

Педагогически инструментиум в помощ на борбата с половите стереотипи в средното училище

Как да разкрием на учениците безкрайните
възможности в професионалния свят: пример
с транспортния сектор

Текст: Мария Луиза де Бивар Блук, Мария Пилар Сантос Тамбо (Learn to Change) и Хедвика Янецкова (PPMI)

Редакция: Паскал Момпоан-Гаяр (Learn to Change)

Допълнения: Сандра Севич, Естер Сони, Аисте Вайткевичюте, Сесилия Франсиско Карселен, Ирма Будгинайте-Мачкине, Козмин Нада (PPMI), Мари Варшани (Learn to Change) и Теса Райт (Queen Mary University of London)

Превод: Бистра Андреева, Йоана Стоянова, Ани Артинян

Илюстрации: Павла Бастанова

Графичен дизайн: Михал Чепелка и Робин Михенка

Този документ е изготвен за Европейската комисия, но отразява единствено възгледите на авторите. Европейската комисия не носи никаква отговорност за каквито и да е последици от повторното използване на настоящата публикация. Повече информация за Европейския съюз можете да намерите в интернет (<http://www.europa.eu>).

PDF ISBN 978-92-76-32883-4 doi: 10.2832/292292 MI-04-21-110-BG-N

Текстът е завършен през Април 2021 г.

Европейската комисия не носи никаква отговорност за каквито и да е последици от повторното използване на настоящата публикация.

Люксембург: Служба за публикации на Европейския съюз, 2021 г.

© Европейски съюз, 2021 г.

Политиката по отношение на повторната употреба на документи на Европейската комисия е уредена с Решение 2011/833/ЕС на Комисията от 12 декември 2011 г. относно повторната употреба на документи на Комисията (ОВ L 330, 14.12.2011 г., стр. 39). Освен ако не е отбелязано друго, повторната употреба на настоящия документ е разрешена съгласно лиценз Creative Commons Attribution 4.0 International (CC-BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>). Това означава, че повторната употреба се позволява, при условие че надлежно се посочи източникът и се укажат евентуалните промени.

За употребата или възпроизвеждането на елементи, които не са собственост на Европейския съюз, трябва да се поиска разрешение директно от носителите на авторските права.

Педагогически инструментариум в помощ на борбата с половите стереотипи в средното училище

Как да разкрием на учениците
безкрайните възможности в
професионалния свят: пример с
транспортния сектор

Благодарности

Този инструментариум е плод на общи усилия и непрекъснатата обратна връзка. Дълбоко признателни сме за подкрепата и приноса на всички, особено като се има предвид, че голяма част от работата бе свършена в период на несигурност и безпрецедентни събития, предизвикани от пандемията от COVID-19.

Безкрайно сме благодарни на всички специалисти от образователния и от транспортния сектор, особено на (по азбучен ред) Кристина Агире Лопес-Бустос, Оса Бакман, Фотини Венети, Елена Гарсия Санчес, Георгия Гифтула, Ванеса де Веласко, Нереа Каняс Сараоа, Магнус Карлсон, Маргит Кирс, Илдико Лазар, Матина Лукеа, Джани Мохович, Брижит Олие, Гунила Рук и Дамир Зец. Тяхната помощ и обратна връзка очертаха пътя за разработването на инструментариума и го направиха по-полезен и практичен.

Не по-малко задължени сме на всички учители, които отделиха време да изпробват инструментариума и да споделят полезни коментари, които обогатиха съдържанието му. Това са (по азбучен ред) Филиз Баязит, Беатрис Флористан Гурия, Хана Хофер, Дора Катаи, Рета Ледук, Аранча Маркес Лоренте, Моника Мезеи, Аапо Нурва, Йелена Орлова и Далия Валайкене.

Бихме искали да изразим признателност към Сара Хартлайб, Габриела Комоли и Арми Мустосмаки, които подпомогнаха тестването на инструментариума.

И накрая, благодарим на генерална дирекция „Мобилност и транспорт“ към Европейската комисия за безценната помощ, насоките и неизменно полезните коментари.

Съдържание

ВЪВЕДЕНИЕ	7
ЗА ПРЕДНАЗНАЧЕНИЕТО И ТЕМАТА НА ИНСТРУМЕНТАРИУМА	7
ЦЕЛЕВА ГРУПА	7
СЪДЪРЖАНИЕ	8
СТРУКТУРА НА УПРАЖНЕНИЯТА	9
ОТКЪДЕ ДА ЗАПОЧНЕТЕ?	10
ПРИМЕРНИ УЧЕБНИ ПЪТЕКИ	10
РАЗДЕЛ 1: ОБЩА ИНФОРМАЦИЯ	14
ОСНОВНИ ПОСЛАНИЯ КЪМ УЧИТЕЛИТЕ И ДЕЦАТА	15
ПЕДАГОГИЧЕСКИ ПОДХОД	17
РАЗДЕЛ 2: ПРЕДВАРИТЕЛНА САМООЦЕНКА НА УЧИТЕЛИТЕ	19
ИНСТРУМЕНТ ЗА ПРЕДВАРИТЕЛНА САМООЦЕНКА 1: ВЪПРОСНИК	20
ИНСТРУМЕНТ ЗА ПРЕДВАРИТЕЛНА САМООЦЕНКА 2: МИНИ ЗАДАЧА	23
ПРЕДНАЗНАЧЕНИЕ НА ИНСТРУМЕНТА	23
ИНСТРУМЕНТ ЗА ПРЕДВАРИТЕЛНА САМООЦЕНКА 3: АНАЛИЗ	25
РАЗДЕЛ 3: ПОЛОВИ СТЕРЕОТИПИ	27
УПРАЖНЕНИЕ 1: ИСТОРИЯ НА ЖЕНИТЕ	28
УПРАЖНЕНИЕ 1: ЛИСТ С НАБЛЮДЕНИЯ ОТ ИНТЕРАКТИВНАТА ОБИКОЛКА	30
УПРАЖНЕНИЕ 2: ТРИ ИМЕНА	31
УПРАЖНЕНИЕ 2: ТАБЛИЦА ЗА ИМЕНА	33
УПРАЖНЕНИЕ 3: КАКВО СЕ ОЧАКВА ОТ МЕН?	34
УПРАЖНЕНИЕ 4: СТЕНЕН ВЕСТНИК — СПЕЦИАЛНО ИЗДАНИЕ	
ЗА РАВЕНСТВОТО МЕЖДУ ПОЛОВОТЕ	37
УПРАЖНЕНИЕ 5: ВИЖДАМ, МИСЛЯ, ПИТАМ СЕ	39
УПРАЖНЕНИЕ 5: УПРАЖНЕНИЕ ПО КАРТИНКА	41
УПРАЖНЕНИЕ 5: ТАБЛИЦА „ВИЖДАМ, МИСЛЯ, ПИТАМ СЕ“	42
УПРАЖНЕНИЕ 6: СТЕРЕОТИПИ ЛИ? КАКВИ СТЕРЕОТИПИ?	43
УПРАЖНЕНИЕ 7: ИСТИНСКИТЕ МЪЖЕ НЕ СА ГРИЖОВНИ... ИЛИ?	45
УПРАЖНЕНИЕ 7: ТЕКСТОВЕ ЗА ОБСЪЖДАНЕ	48
РАЗДЕЛ 4: РАБОТА	49
УПРАЖНЕНИЕ 8: ПОЛОВАТА СЕГРЕГАЦИЯ НА ПАЗАРА НА ТРУДА	50
УПРАЖНЕНИЕ 8: ТАБЛИЦА	52
УПРАЖНЕНИЕ 9: КЪДЕ СЕ ВИЖДАМ СЛЕД 10 ГОДИНИ?	53
УПРАЖНЕНИЕ 10: ОГЛЕДАЙ СЕ ОКОЛО СЕБЕ СИ	55
УПРАЖНЕНИЕ 11: ЛИДЕР ОТ ХХІ ВЕК	57
УПРАЖНЕНИЕ 11: ТАБЛИЦА С ЛИЧНА ИНФОРМАЦИЯ	60
УПРАЖНЕНИЕ 11: ТАБЛИЦА “ЛИДЕР ОТ ХХІ ВЕК”	61
УПРАЖНЕНИЕ 12: ТОВА МОЖЕ ДА СЪМ АЗ	62
УПРАЖНЕНИЕ 13: КАКВО МИСЛЕХ ПРЕДИ И КАКВО МИСЛЯ СЕГА	64
УПРАЖНЕНИЕ 13: ТАБЛИЦА „КАКВО МИСЛЕХ ПРЕДИ И КАКВО МИСЛЯ СЕГА“	65

РАЗДЕЛ 5: ТРАНСПОРТ	66
УПРАЖНЕНИЕ 14: ТРАНСПОРТЪТ ВЧЕРА, ДНЕС И УТРЕ	67
УПРАЖНЕНИЕ 14: ИЛЮСТРАЦИЯ НА ВИДОВЕ ТРАНСПОРТ	69
УПРАЖНЕНИЕ 14: ФЛИПЧАРТ „ТРАНСПОРТЪТ ВЧЕРА, ДНЕС И УТРЕ“	70
УПРАЖНЕНИЕ 15: КАКВО ТРЯБВА ДА ЗНАМ ЗА АВТОМАТИЗАЦИЯТА?	71
УПРАЖНЕНИЕ 15: СПЕЦИФИЧНИ ЗА СТЕМ И ОБЩОПРИЛОЖИМИ УМЕНИЯ	73
УПРАЖНЕНИЕ 16: НЯМА СТРАШНО, АЗ СЪМ МЕХАНИК!	74
УПРАЖНЕНИЕ 16: ТАБЛИЦА „РАЗЛИЧНИТЕ СТРАНИ НА РАБОТАТА“	77
УПРАЖНЕНИЕ 17: МОЯТА РАБОТА МЕЧТА	78
УПРАЖНЕНИЕ 17: МОЯТА РАБОТА МЕЧТА	80
УПРАЖНЕНИЕ 18: ЗАБЕЛЕЖИТЕЛНАТА ОРГАНИЗАЦИЯ НА УСТОЙЧИВАТА ГРАДСКА МОБИЛНОСТ	81
УПРАЖНЕНИЕ 18: ПРИМЕРИ ЗА МИСЛОВНИ КАРТИ	83
УПРАЖНЕНИЕ 18: ТЕМИ ЗА РАБОТА ПО ГРУПИ	84
УПРАЖНЕНИЕ 19: АКО В ТРАНСПОРТНИЯ СЕКТОР ИМАШЕ БАЛАНС МЕЖДУ ПОЛОВЕТЕ	85
УПРАЖНЕНИЕ 19: ИНФОГРАФИКА	87
УПРАЖНЕНИЕ 20: ТРАНСПОРТ ЗНАЧИ ТИРОВЕ	88
УПРАЖНЕНИЕ 21: РАБОТАТА В ТРАНСПОРТА НЕ Е ЗА ЖЕНИ	90
УПРАЖНЕНИЕ 21: ГРАФИКИ	92
УПРАЖНЕНИЕ 21: ОБЩОПРИЛОЖИМИ УМЕНИЯ	93
УПРАЖНЕНИЕ 22: ТРАНСПОРТЪТ Е УСТОЙЧИВА МОБИЛНОСТ	94
УПРАЖНЕНИЕ 22: ТРАНСПОРТЪТ И ЦЕЛИТЕ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ	97
УПРАЖНЕНИЕ 23: БЪДЕЩИТЕ ПРОФЕСИИ В ТРАНСПОРТА – ЗЕЛЕНИ И ТЕХНОЛОГИЧНИ	98
УПРАЖНЕНИЕ 23: ПОВЕЧЕ ИНФОРМАЦИЯ ПО ТЕМАТА ЗА УЧИТЕЛИТЕ	101
УПРАЖНЕНИЕ 23: НОВИ ПРОФЕСИИ В ТРАНСПОРТНИЯ СЕКТОР	102
УПРАЖНЕНИЕ 23: ДАННИ ЗА НОВИТЕ ПРОФЕСИИ В ТРАНСПОРТНИЯ СЕКТОР	103
УПРАЖНЕНИЕ 24: АЗ ИЗБРАХ ТРАНСПОРТА	104
УПРАЖНЕНИЕ 24: ВЪПРОСНИК	106
УПРАЖНЕНИЕ 25: ТРИ ПЛЮС ТРИ	108
УПРАЖНЕНИЕ 25: ГРАФИКА „ТРИ ПЛЮС ТРИ“	110
РАЗДЕЛ 6: ТЕКУЩА САМООЦЕНКА НА УЧИТЕЛИТЕ	111
ИНСТРУМЕНТ ЗА ТЕКУЩА САМООЦЕНКА 1: РЕТРОСПЕКТИВНАТА МОРСКА ЗВЕЗДА	112
ИНСТРУМЕНТ ЗА ТЕКУЩА САМООЦЕНКА 2: КАКВА ВИ Е ЕМОТИКОНКАТА?	114
ИНСТРУМЕНТ ЗА ТЕКУЩА САМООЦЕНКА 3: ТВЪРДЕНИЯ	117
РАЗДЕЛ 7: СЛЕДВАЩИ СТЪПКИ	120
ПОМОЩНИ РЕСУРСИ	121
ДОПЪЛНИТЕЛНА ЛИТЕРАТУРА	124
ИЗПОЛЗВАНИ ИЗТОЧНИЦИ	126

ВЪВЕДЕНИЕ

За предназначението и темата на инструментариума

Скъпи учители, в ръцете си държите инструментариум, съставен по искане на Европейската комисия за педагогически наръчник в помощ на борбата с половите стереотипи, като се вземе за пример транспортният сектор.

Структурата на инструментариума и упражненията в него се основават на няколко наблюдения. Първо, понастоящем само 22% от заетите в транспортния сектор в Европейския съюз (ЕС) са жени.¹ Много момичета не се и замислят за кариера в този отрасъл, защото половите стереотипи и очаквания ги насочват към други професии.²

Второ, транспортният сектор и естеството на работата в него до голяма степен остават загадка както за момичетата, така и за момчетата.³ В действителност напредъкът на технологиите и навлизането на все по-екологични решения превръщат бранша в удовлетворяващ кариерен избор както за момчета, така и за момичета.

Трето, образователната система, която има основополагаща роля в обществото ни, в много отношения допринася за появата и подхранването на стереотипите, свързани с пола, например чрез учебните материали и дори чрез разликите в несъзнателните очаквания на учителите към момичетата и момчетата. Следователно обсъждането и проучването на непознати или неприсъщи за момчетата и момичетата професионални пътища е възможност за развенчаване на стереотипите във и извън класната стая.⁴

Накратко, основното предназначение на този инструментариум е да покаже на учениците, че никоя професия не е резервирана за определен пол, и в същото време да ги запознае с транспортния сектор като кариерна възможност за всеки.

Разработването на инструментариума беше удоволствие за нас. Искрено се надяваме, че за Вас и учениците ще бъде също толкова голямо удоволствие да го използвате.⁵

Целева група

Инструментариумът е предвиден за учители в средното училище и за ученици на възраст 14–15 години. Целта му е да помогне на учителите да организират дискусии в час и да се борят сполучливо със стереотипизирането по полов признак, като си служат с примери от транспортния сектор.

Училищните ръководители и педагогическите съветници също могат да използват наръчника, за да поставят под съмнение половите стереотипи в училище и по този начин да осигурят на учениците стабилна основа за по-нататъшното им развитие като свободни хора със собствени интереси и дарби.

Освен това бихме искали да насърчим учителите, училищните ръководители и педагогическите съветници по възможност да споделят работата си с инструментариума и с родителите на учениците.

1 Евростат (2019). Employment by sex, age and economic activity (NACE Rev. 2) - 1 000 (lfsa_egan2). От адрес: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lfsa_egan2&lang=en.

2 Полово обусловените стремежи се проявяват ясно още на петгодишна възраст. Вж. например ОИСР (2021). *The Future at Five. Gendered aspirations of five-year-olds*. От адрес: <http://www.oecd.org/education/school/early-learning-and-child-well-being-study/>.

3 Вж. например Европейска комисия (2017). *Study on a Pilot Project: Making the EU Transport Sector Attractive to Future Generations*. От адрес: https://ec.europa.eu/transport/themes/social/studies/social_mt.

4 Вж. например Европейски институт за равенство между половете (2016). *Gender in education and training*. От адрес: <https://eige.europa.eu/publications/gender-education-and-training>.

5 Вж. също Европейска комисия (2021). *Educational toolkits to help fight gender stereotypes based on the example of the transport sector: Final study report on the development of the toolkits*. DOI: 10.2832/11827.

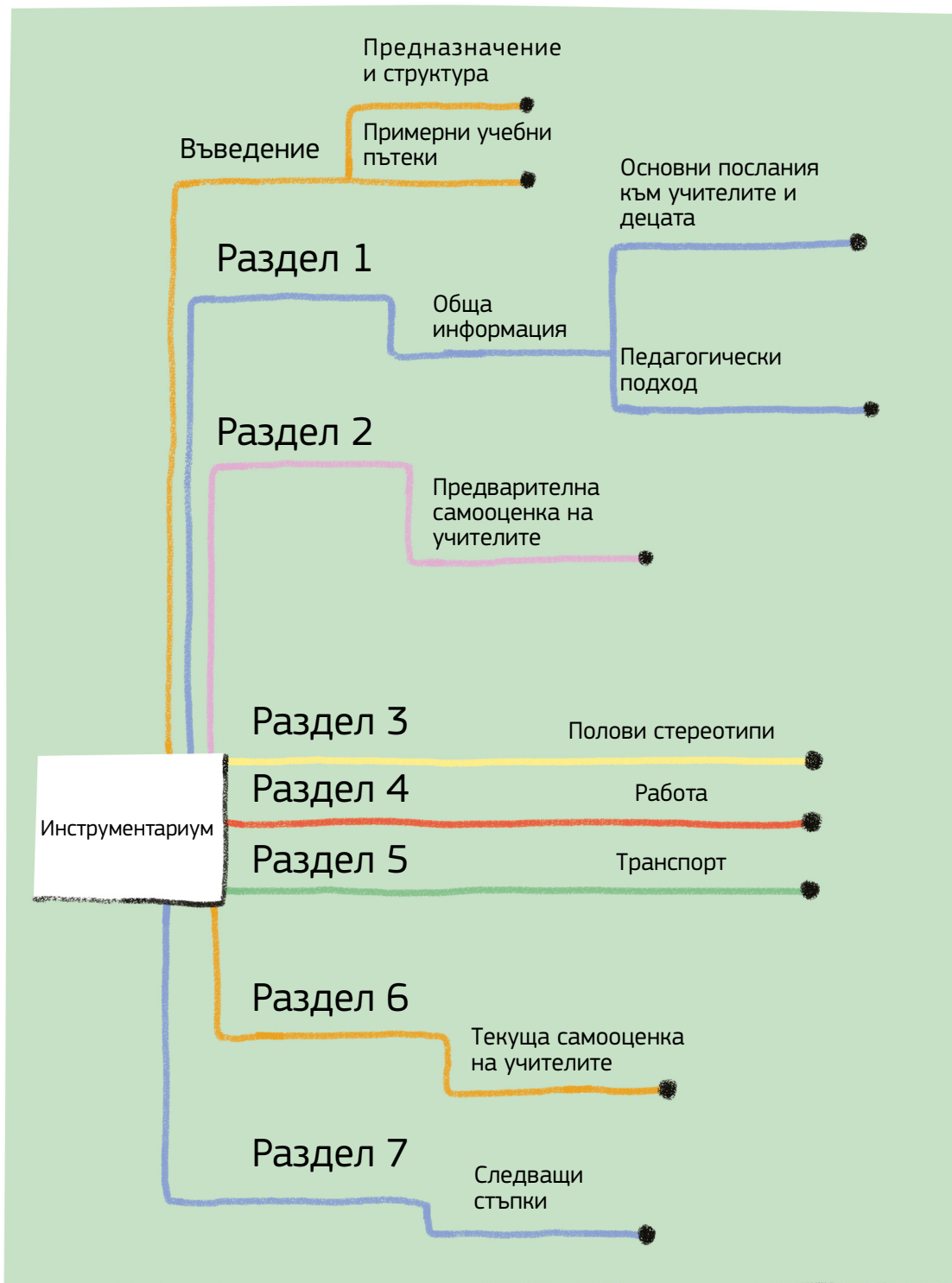
Съдържание

Инструментариумът включва следните тематични раздели:

- **Раздел 1: Обща информация.** Този раздел ни въвежда в работата с инструментариума. Тук ще намерите основните послания към учителите и учениците и ще научите на какъв педагогически подход залага наръчникът.
- **Раздел 2: Предварителна самооценка на учителите.** Инструментите в този раздел ще Ви позволят да анализирате позицията си по отношение на педагогиката, съобразена с аспектите на пола, и всички проблеми, засегнати в инструментариума. Съветваме Ви да разгледате поне някои, ако не всички, инструменти за самооценка, преди да използвате инструментариума в час. Целта е да се вгледате в себе си и да придобиете цялостна представа за сложността на проблемите, към които са насочени упражненията.
- **Раздел 3: Полови стереотипи.** Този раздел включва серия от упражнения, които ще дадат възможност на Вас и учениците да се занимаете с различни стереотипи, свързани с пола, и да обсъдите до каква степен училищата осигуряват среда, неопетнена от тях.
- **Раздел 4: Работа.** Упражненията тук ще Ви помогнат да засегнете две важни теми. Първо, ще можете да анализирате наличието на стереотипи в трудовата сфера. Второ, ще дискутирате как вземаме важни решения за кариерата си и как те влияят на бъдещето ни — равновесие между професионалния и личния живот, достъп до стоки и услуги, и т.н.
- **Раздел 5: Транспорт.** Надграждайки наученото в третия и четвъртия раздел, тези упражнения ще Ви позволят да продължите разговора за равенството между половете и същевременно да се запознаете с някои от съвременните професии в транспортния сектор. Тук отправяме поглед и към евентуални бъдещи професии в отрасъла, както и към уменията, които ще бъдат необходими.
- **Раздел 6: Текуща самооценка на учителите.** Този раздел Ви приканва да размишлявате върху работата си с инструментариума в час и да прецените как се е променило отношението Ви към педагогиката, съобразена с аспектите на пола, и към останалите теми, засегнати в инструментариума.
- **Раздел 7: Следващи стъпки.** И накрая, този раздел дава насоки за самостоятелно по-задълбочено изследване на темите, засегнати в инструментариума. При интерес тук ще намерите тематични речници, препратки към най-важните данни, избрани материали и допълнителна литература.

Фигура 1. Визуална карта на инструментариума

СТРУКТУРА НА УПРАЖНЕНИЯТА

Раздели 3, 4 и 5 обхващат **25 различни упражнения**, които могат да се изпълняват с учениците в час или в онлайн учебна среда. Упражненията са свързани с основните теми на трите раздела (т.е. полови стереотипи, работа и транспорт). Освен това те имат за цел да усъвършенстват мисловните умения на учениците и да развият способността им за съпричастие. Представени са и различни стратегии за сътрудничество и мисловни модели.

За Ваше улеснение всички упражнения в раздели 3, 4 и 5 имат следните основни характеристики:

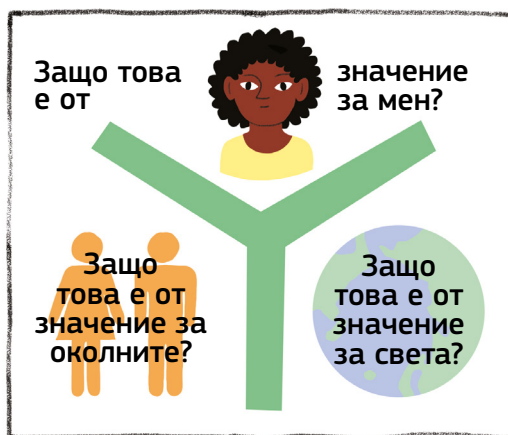
- ✓ **Общ шаблон:** за всички упражнения се използва един и същ шаблон, който включва ясна информация, ресурси и материали, подробни насоки за изпълнението на упражнението, съвети и идеи за варианти и разширения на предложения формат.⁶
- ✓ **Акцент върху метапознанието:** в края на всяко упражнение се прави разбор. Той е от основополагащо значение за упражнението, тъй като завършва с размишления върху наученото. Тук водещо е убеждението, че се учим не **от самата задача, а от разсъжденията си върху работата по нея** (метапознавателно размишление). Следователно разборът помага на децата да преработят и осмислят наученото; това става главно чрез въпроси, които позволяват на децата да разберат и обмислят учебния процес и да извлекат максимална полза от него. Учителите пък получават полезна информация, която им помага да преценят как е протекла работата и какво може да се подобри следващия път, както и да оценяват децата така, че да ги подкрепят в развитието им и усвояването на знанията (текущо формиращо оценяване).
- ✓ **Възможности за мултидисциплинарност:** инструментариумът е важен сборник с **ресурси, който може да се използва в цялата учебна програма** — както на езика на обучение, така и на чужди езици, тъй като инструментариумът **може да се изтегли на 24 езика**.

Откъде да започнем?

От началото до края последователността на разделите и упражненията следва логиката на **градацията**. Същевременно структурата на инструментариума позволява **изграждането на индивидуални учебни пътеки**. Контекстът и съдържанието Ви дават възможност да преследвате конкретни цели. Можете да подберете материали според собствените си нужди и вдъхновение. **Трите въпроса „защо“** може да Ви помогнат да направите своя избор, докато разглеждате разделите и упражненията (вж. **Фигура 2**).⁷

Инструментариумът включва и **примерни учебни пътеки** (вж. следващия подраздел), съобразени с конкретни учебни цели, които са ясно посочени под всяка пътека. Те имат различна дължина и съдържание, подходящо за постигането на различни резултати. Възможно е да следвате една или няколко от предложените учебни пътеки.

Фигура 2. Моделът „3 пъти защо“

Примерни учебни пътеки

Упражненията следват вътрешна логика, която направлява групата при последователното преминаване през трите основни теми (полови стереотипи, работа и транспорт). За Ваше улеснение обаче Ви предлагаме **осем учебни пътеки** с различна продължителност, които отговарят на конкретните интереси, изброени по-долу. С тези предложения за последователност на упражненията предлагаме на учителите гъвкав подход и възможност да приспособят учебния процес към своя специфичен контекст.

⁶ За вдъхновение са използвани различни шаблони, разработени от *Learn to Change, Change to Learn*: <https://www.learnchange.eu/>.

⁷ Мисловният модел „3 пъти защо“ е разработен от *Project Zero* („Проект нула“), научноизследователски център във Висшето училище по педагогика към Харвардския университет. За повече информация вж. <https://pz.harvard.edu/sites/default/files/The%203%20Whys.pdf>.

1. Да погледнем напред с нови очи

Използвайте тази учебна пътека, за да насочите учениците по пътя към новото познание, който минава през всички основни теми, засегнати в инструментариума — половите стереотипи, кариерните решения и транспортния сектор.

- **Упражнение 1: История на жените** — учениците научават защо промените в съдържанието на учебниците и учебните програми са важен метод за постигане на равнопоставеност в образованието.
- **Упражнение 3: Какво се очаква от мен?** — учениците поставят под въпрос социално обусловените полови стереотипи и собствените си възприятия за очакванията на обществото към половете.
- **Упражнение 9: Къде се виждам след 10 години?** — учениците разсъждават как си представят кариерата си след 10 години, замислят се над последиците от своите решения и сравняват решенията си с тези на своите съученици.
- **Упражнение 16: Няма страшно, аз съм механик!** — учениците откриват многообразието от професии в транспортния сектор.
- **Упражнение 17: Моята работа мечта** — учениците поглеждат към професионалното си бъдеще от различни ъгли, придобиват по-задълбочено разбиране за кариерните възможности и се мотивират да положат усилия по пътя към мечтаната професия.

2. Да поставим под съмнение половите стереотипи

Тази учебна пътека дава възможност на учениците да поставят под съмнение половите стереотипи в три различни измерения — в живота по принцип, в трудовата сфера и в транспортния сектор.

- **Упражнение 7: Истинските мъже не са грижовни... Или?** — учениците осъзнават, че отношенията между половете представляват сложна многопластова система от различия и неравенство, която включва, но не е ограничена до, роли и идентичности на индивидуално ниво, поведенчески модели и организационни подходи на общностно ниво и културни възгледи и разпределение на ресурси и власт на ниво общество.
- **Упражнение 8: Половата сегрегация на пазара на труда** — учениците изучават моделите на концентрация на жени и мъже в различни полета и на различни позиции.
- **Упражнение 16: Няма страшно, аз съм механик!** — учениците обмислят какви умения са необходими за упражняване на определени професии в транспортния сектор и обсъждат дали тези умения могат да се смятат за неутрални по отношение на пола.
- **Упражнение 19: Ако в транспортния сектор имаше баланс между половете** — учениците се запознават с различните видове транспорт и разбират защо за едно демократично общество е важно половете да са пропорционално представени в транспорта.

3. Да помислим за професионалното си бъдеще

Тук фокусът е върху работната сфера. Учениците ще имат възможност да размишляват над собствените си очаквания за бъдещето и да проучат различни кариерни възможности.

- **Упражнение 9: Къде се виждам след 10 години?** — учениците разсъждават как си представят кариерата си след 10 години, замислят се над последиците от своите решения и сравняват решенията си с тези на своите съученици.
- **Упражнение 12: Това може да съм аз** — учениците обсъждат защо решенията за професионалното развитие трябва да бъдат внимателно обмислени. В житейския ни път има няколко жизненоважни решения и изборът на професионален път е едно от тях.
- **Упражнение 16: Няма страшно, аз съм механик!** — учениците откриват многообразието от професии в транспортния сектор.

- **Упражнение 17: Моята работа мечта** — учениците поглеждат към професионалното си бъдеще от различни ъгли, придобиват по-задълбочено разбиране за кариерните възможности и се мотивират да положат усилия по пътя към мечтаната кариера.
- **Упражнение 21: Работата в транспорта не е за жени** — учениците установяват какви умения (специфични или универсални/общоприложими, технически и социални) се изискват в транспортния сектор.

4. Преход към зелена икономика и устойчивост на транспортния сектор

С помощта на тази учебна пътека учениците анализират устойчивостта на транспортния сектор.

- **Упражнение 18: Забележителната организация на устойчивата градска мобилност** — учениците научават какво означава устойчива градска мобилност.
- **Упражнение 22: Транспортът е устойчива мобилност** — учениците размишляват над връзката между транспорт и устойчивост и над ползата от екологични и ефективни транспортни средства.
- **Упражнение 23: Бъдещите професии в транспорта – зелени и технологични** — учениците разсъждават върху бъдещото приложение на новите технологии в транспортния отрасъл и се убеждават колко са важни в този бранш техническите и цифровите умения.

5. Кариера в STEM за момичета и момчета

Целта на тази учебна пътека е да поощри интереса на учениците към науката, технологиите, инженерството и математиката (STEM).

- **Упражнение 2: Три имена** — учениците изследват как стереотипите и обществените предразсъдъци, основани на пола, са свързани с материала, който се изучава в училище, и установяват, че в учебниците и останалите учебни материали жените са по-слабо застъпени от мъжете.
- **Упражнение 10: Огледай се около себе си** — учениците стигат до извода, че образователните възможности за момчетата и момичетата са подчертано стереотипизирани, и обсъждат какво може да се направи, така че всички да вземаме решения, без да сме обременени от полови стереотипи.
- **Упражнение 17: Моята работа мечта** — учениците поглеждат към професионалното си бъдеще от различни ъгли, придобиват по-задълбочено разбиране за кариерните възможности и се мотивират да положат усилия по пътя към мечтаната кариера.
- **Упражнение 22: Транспортът е устойчива мобилност** — учениците размишляват над връзката между транспорт и устойчивост и проучват как транспортът може да се усъвършенства в бъдеще.

6. Развитие на мисловните умения на учениците

Тази учебна пътека включва диференцирано обучение, съобразено с различни начини на мислене и учене.

- **Упражнение 5: Виждам, мисля, питам се** — учениците разграничават обективното от субективното и същевременно разглеждат осъзнато и критично собствения си опит с половите стереотипи.
- **Упражнение 9: Къде се виждам след 10 години?** — учениците разсъждават как си представят кариерата си след 10 години, замислят се над последиците от своите решения и сравняват решенията си с тези на своите съученици.
- **Упражнение 14: Транспортът вчера, днес и утре** — учениците анализират и обсъждат защо транспортният сектор има необикновена роля в съвременния живот.

- **Упражнение 22: Транспортът е устойчива мобилност** — учениците размишляват над връзката между транспорт и устойчивост и проучват как транспортът може да се усъвършенства в бъдеще.

7. Значението на работата в нашето общество и на пропорционалното представителство на жените

Чрез тази учебна пътека можете задълбочено да изследвате ролята на работата в нашето общество и съвременния начин на живот, както и да помислите дали жените и мъжете са справедливо представени във всички работни сфери и защо това е важно.

- **Упражнение 4: Стенен вестник — специално издание за равенството между половете** — учениците правят проучвания, убеждават се в предимствата и възможностите на съвместната работа (напр. подкрепа и сътрудничество, разнообразни таланти, гледни точки и отзиви), развиват умения за критическо и творческо мислене и се упражняват да вземат решения заедно.
- **Упражнение 8: Половата сегрегация на пазара на труда** — учениците изучават моделите на концентрация на жени и мъже в различни полета и на различни позиции.
- **Упражнение 11: Лидер от XXI век** — учениците придобиват опит в съвместната работа, като опитват всички роли, включително ръководните, независимо от пола си.
- **Упражнение 13: Какво мислех преди и какво мисля сега** — учениците сравняват убежденията си преди и след серията от упражнения.
- **Упражнение 19: Ако в транспортния сектор имаше баланс между половете** — учениците откриват различните видове транспорт и заключават защо балансът между половете в транспорта е положителен за едно демократично общество.

8. Значението на транспорта в нашия начин на живот

Разгледайте транспортния сектор от различни гледни точки – на миналото, настоящето и бъдещето, и обсъдете професионалните възможности както за момичетата, така и за момчетата.

- **Упражнение 14: Транспортът вчера, днес и утре** — учениците анализират и обсъждат защо транспортният сектор има необикновена роля в съвременния живот.
- **Упражнение 15: Какво трябва да знам за автоматизацията?** — учениците правят връзката между учебните предмети от сферата на STEM и конкретни професии.
- **Упражнение 20: Транспорт значи тирове** — учениците научават какви са различните подотрасли в транспорта, обсъждат въздействието му върху своето ежедневие и проумяват какъв е по-широкият контекст в този сектор.
- **Упражнение 21: Работата в транспорта не е за жени** — учениците установяват какви умения се изискват в транспортния сектор и какви са причините за съществуващия дисбаланс между половете.
- **Упражнение 24: Аз избрах транспорта** — учениците се уверяват в потенциала на транспортния бранш да предлага разнообразни възможности за заетост и се убеждават колко привлекателен може да бъде той за жените.

РАЗДЕЛ 1: ОБЩА ИНФОРМАЦИЯ

Основни послания към учителите и децата

В замисъла на инструментариума има две измерения: *инструменти* и *приложение* (Таблица 1). Инструментариумът предоставя всички необходими *инструменти*. Учителите със своите различни умения, дарби, експертни познания и чувствителност реализират *приложението* му в своя контекст.

Таблица 1. Общ преглед на измеренията на инструментариума

	Основополагащи концепции	Подходи	Учебни цели	Педагогика, съобразена с аспектите на пола
Инструменти	<ul style="list-style-type: none"> Учебните програми не са неутрални (нито официалните, нито скритите, нито липсите в тях)⁸ Училищата са стабилни институции със специфична култура 	<ul style="list-style-type: none"> Учебна програма Учебни пътеки Раздели Речник Връзки към външни ресурси 	<ul style="list-style-type: none"> Ранни интервенции в обучението Разширяване на хоризонтите на децата (придобиване на реален опит) Да бъдеш модел за подражание: „Превръщаме се в това, което виждаме около себе си“ 	<ul style="list-style-type: none"> Осъзнаване на собствените мисли, възгледи, чувства, мотиви и предубеждения Контекстуално и емпатично разбиране на другия
Приложение	<ul style="list-style-type: none"> Подобряване на баланса между половете Учителят е проводник на промяната Ученето е когнитивна, емоционална и социална дейност 	<ul style="list-style-type: none"> Промяната като процес Преподаване и учене, съобразени с културната среда Приобщаващо и активно обучение 	<ul style="list-style-type: none"> Развенчаване на половите стереотипи Овластяване на децата Развитие на ключови умения за учене през целия живот Баланс между половете 	<ul style="list-style-type: none"> Постигане на грамотност по отношение на аспектите на пола⁹ Изграждане на среда, съобразена с аспектите на пола

Упражненията предоставят контекст, който подтиква към размисъл и диалог и дава възможност на децата да поставят под съмнение стереотипното си мислене и предубежденията си, както и да преразгледат представите си – като група и като отделни личности. Учителите трябва да следят за знаци, че децата действително усвояват материята, например изразяване на собствени възгледи и чувства, приемане на критика, активно слушане, промяна на собственото мнение след изслушване на чуждите доводи, отчитане на словесната и несловесната комуникация и предпочитане на сътрудничество пред съревнование.

⁸ „Официална учебна програма“ – знанията и уменията, които се преподават умишлено в рамките на курсове, уроци и други учебни дейности; „скрита учебна програма“ – нормите, ценностите и възгледите, които непреднамерено изразяваме в час и в социалната среда; „липси в учебната програма“ – неща, които децата нямат възможност да научат – концепции и умения, които не са част от обучението.

⁹ Тук под „грамотност по отношение на аспектите на пола“ се разбира способността, увереността и желанието за ангажиране с въпросите на пола, за преосмисляне и промяна на собствените възприятия и предубеждения.

Упражненията са разработени с цел развенчаване на половите стереотипи и в същото време насочват вниманието към кариерните възможности, които транспортният сектор предлага както на момичетата, така и на момчетата.

Послания, насочени към развенчаването на половите стереотипи

- Стереотипните очаквания към момчетата и момичетата, които се основават на социално утвърдени норми, са основна причина за неравенството между половете. Те се отразяват на това как се възприемаме, на общото ни състояние и общуването ни с околните и силно влияят на решенията ни дали и как се образуваме и участваме в професионалния живот.
- Половите стереотипи имат отрицателно въздействие както върху момичетата, така и върху момчетата, тъй като ограничават личните стремежи, решения и свобода. В училище стереотипите оказват огромно въздействие върху впечатленията и участието на децата в час, предпочитанията на момчетата и момичетата към определени предмети и цялостното възприятие за техните способности.
- Половите стереотипи често са съчетани с други стереотипи. Те могат да се базират на раса или етнически произход, религия или убеждения, увреждания, възраст или сексуална ориентация.
- Предубежденията относно пола могат да бъдат съзнателни или несъзнателни и могат да доведат до различно отношение към дадени групи в сравнение с други.
- Вниманието към темата през целия образователен цикъл е жизненоважно, за да получат децата достъп до равни възможности независимо от пола си. Това включва изследване на нормите, ценностите и възгледите, които непреднамерено намират изражение в час и в социалната среда (*скрита учебна програма*), и на съдържанието, което децата нямат възможност да научат (*липси в учебната програма*).
- Борбата с половите стереотипи в училище може да спомогне за намаляване на липсата на равновесие между половете в други сфери на живота, например у дома или на работното място.
- Новите модели за подражание за момичетата и момчетата подпомагат максималното разгръщане на техния потенциал.
- Средата извън училище и в семейството нерядко изобилства от косвени послания, свързани с пола; учителите носят отговорност да хвърлят светлина върху възможните последици и да поставят под съмнение такива послания.

Послания, насочени към значимостта на транспортния сектор

- Мобилността и транспортът са важни за всички нас. Те са двигателят на икономическия и социалния живот – пътуваме ежедневно до работните си места, посещаваме роднини и приятели и влизаме в ролята на туристи. Работата на глобалните вериги за доставки на стоки за магазините и за индустриалното производство също зависи от мобилността.
- Свободното движение на хора и стоки през вътрешните граници е една от основните свободи в рамките на ЕС и неговия единен пазар. Пътуването в ЕС доведе до по-голямо сближаване и укрепване на европейската идентичност.
- Като второ по големина перо в бюджета на европейските домакинства транспортният сектор допринася с 5% за европейския БВП и пряко осигурява работа на около 10 милиона души.
- Транспортният отрасъл е по-голям и по-обширен, отколкото си мислят младите хора. Ежедневните организационни дейности по предоставяне на услугите често остават в сянка.
- Най-сериозното предизвикателство пред транспортния бранш е да се намалят значително емисиите и той да стане по-устойчив. Промените в сектора, особено тези в полето на автоматизацията и цифровизацията, създават нови предизвикателства, но текущата цифрова трансформация предоставя и нови възможности.
- Очаква се някои области в транспортния сектор да се разрастват и да откриват повече работни места в бъдеще. Те ще имат нужда от висококвалифицирани специалисти в сферата на инженерството и технологиите.

Педагогически подход

В основата на инструментариума са залегнали следните педагогически принципи:

Ключови компетентности за учене през целия живот

В съответствие с широко възприетите в европейските образователни системи подходи, основани на компетентностите, и следвайки [препоръката на Съвета](#),¹⁰ инструментариумът има за цел да развие у децата ключовите компетентности за учене през целия живот, които са необходими за тяхната лична реализация, здравословен и устойчив начин на живот, пригодност за заетост, активно гражданско участие и социално приобщаване. От тези компетентности можем да отбележим следните:

- математически, научни и инженерни умения;
- компетентности в областта на цифровите технологии и технологиите изобщо;
- междуличностни умения и способност за придобиване на нови компетентности;
- активно гражданско участие;
- предприемачество.

Активно обучение

Въпреки че развитието на активното обучение може да се проследи чак до времето на Сократ в Древна Гърция, едва през последните десетилетия се забелязва по-сериозна тенденция учащите да се поставят в центъра на учебния процес. Както подчертава Барнс (1989), активното обучение е целенасочено, подтикващо към размисъл, основано на взаимна договореност, критично, комплексно, ситуативно и ангажиращо.¹¹

Кооперативно обучение

Измежду многото методи за активно обучение се спряхме на кооперативното обучение, тъй като то най-точно отговаря на целите на инструментариума. Сред учителите принципно цари съгласие, че този подход подобрява резултатите, самочувствието, отношението към ученето и степента на приемане на различията, като създава положително усещане за взаимозависимост между учащите. В кооперативното обучение целта не е индивидуалният успех. Успехът е споделен и зависи от приноса на всеки участник в групата (взаимозависимост). Кооперативното обучение е по-мотивиращо и резултатът е по-задълбочено учене, по-добри взаимоотношения в класа, по-критично мислене и по-висока степен на приемане на себе си и околните.

Да се научиш да учиш

За младите хора е жизненоважно да се научат да мислят и да развият умения за самоконтрол, за да могат да учат ефективно и самостоятелно. Тези способности са изключително полезни в съчетание с кооперативното обучение. Целта е чрез визуални мисловни модели¹² да помогнем на децата да разберат по-добре как учат самите те и как да разгърнат вътрешния си потенциал за учене.

Учителите подкрепят децата в изграждането на необходимите умения за критично и творческо мислене, изграждане на хипотези, претегляне на различни възможни решения и техните последици. Те помагат на децата да проявяват повече съпричастие, да възприемат различни гледни точки и да вникват в мисленето и емоциите на околните.

10 Препоръкана Съвета от 22 май 2018 г. относно ключовите компетентности за учене през целия живот (ОВС 189, 4.6.2018, стр. 1–13), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX%3A32018H0604%2801%29&qid=1619774908478>.

11 Barnes, D. R. (1989). *Active Learning*. Leeds University TVEI Support Project.

12 Визуалните мисловни модели са разработени от *Project Zero*, научноизследователски център във Висшето училище по педагогика към Харвардския университет. За повече информация вж. <http://www.pz.harvard.edu/projects/visible-thinking>.

Учене чрез опит

В структурата на инструментариума взехме предвид и цикъла на учене чрез опит на Колб и Колб¹³, за да насърчим по-задълбоченото учене и да въвлечем децата в процеса. В този модел учителят/учителката предоставя на децата възможност за придобиване на личен опит, а след това те размишляват над този опит самостоятелно или в група (метапознавателно упражнение). Следва етап на концептуализация. В последната фаза децата разсъждават как могат да приложат наученото в своя собствен живот.

Оценяване

В инструментариума са включени инструменти за „меко“ оценяване, които могат да се използват на различни етапи в упражненията, за да подпомогнат учителите и децата в обучението. Тук оценяването се разглежда като процес, който поощрява разсъжденията и ученето. В предложените учебни пътеки има различни инструменти за учителите и децата.

---

13 Kolb, Alice и Kolb, David (2018). 'Eight Important Things to Know About the Experiential Learning Cycle'. ACEL National Conference, <https://experientiallearning.net/listing/8-important-things-to-know-about-the-experiential-learning-cycle/>.

РАЗДЕЛ 2: ПРЕДВАРИТЕЛНА САМООЦЕНКА НА УЧИТЕЛИТЕ

Инструменти за предварителна самооценка 1: Въпросник

Предназначение на инструмента

В учителската си практика ние не преподаваме само онова, което съзнателно сме планирали. Децата научават не само учебния материал, но и много други неща, които присъстват в училищната среда, макар и да не ги преподаваме умишлено.

Децата научават, че момчетата играят доминантна роля в живота, затова се разпростират на повече място в училищния двор, по-шумни са в час и получават повече внимание от учителите. Това е пример за така наречена *скрита учебна програма*.

Освен това децата научават, че щом жените са по-слабо представени в учебната програма, щом не преподаваме за жени учени, художнички и писателки, значи не си струва да се учи за тях, няма много такива или пък не са толкова добри. Този пример подсказва за *липси в учебната програма*. С такива послания не само лишаваме момичетата от необходимите им примери за подражание, но също така внушаваме и на момичетата – и на момчетата – че жените имат второстепенна роля в живота.

Този инструмент има за цел да накара учителите да придобият съзнание за липсите в учебната програма и за скритата учебна програма – точно както имат съзнание за наличието на официална учебна програма.

Имайте предвид

Няма нужда да отговаряте на въпросите писмено, ако не желаете. Първоначалният самоанализ може да се направи и наум. Използването на лист хартия и химикалка обаче подканя към по-задълбочен размисъл.

Въпросник		Вярно е	Не е вярно	Не мога да определя
1	В моето училище няма дискриминация по полов признак.			
2	Нормално е момчетата да се разпростират на повече място в училищния двор, тъй като играят футбол.			
3	В час се отнасям еднакво към момчетата и момичетата.			
4	Когато някое от децата не слуша, обикновено казвам: „Кажете на майка ти да дойде, трябва да си поговорим с нея.“			
5	Обикновено обръщам повече внимание на момчетата, защото са по-шумни. Момичетата не се нуждаят от толкова внимание.			
6	В училище използвам език, който е насочен и към момичетата/жените, и към момчетата/мъжете (приобщаващ език).			
7	Игрите не се делят на „момичешки“ и „момчешки“.			
8	Учителите и учителките имат еднакви възможности за повишение и професионално развитие.			
9	Учителките и учителите имат равен шанс да заемат ръководни позиции в училището.			
10	В моите учебни материали (включително учебници, изображения, материали за четене, писмени задания) мъжете и жените са представени с еднаква степен на уважение, като личности с равен потенциал, в цялото им разнообразие.			
11	Не мисля, че трябва да има „игралки за момчета“ и „игралки за момичета“.			
12	Не е проблем да кажем „мъже“ или „момчета“ или да използваме формите за мъжки род, когато говорим за мъже и жени или за момчета и момичета по принцип. Всеки знае, че формата за мъжки род включва и двата пола.			
13	В училище не може да се направи много по въпроса с дискриминацията по полов признак. Децата трябва да научат тези неща у дома.			
14	На срещите на учителския състав е обичайно момчетата с добри оценки да бъдат наричани „много интелигентни“, а момичетата с добри оценки – „много усърдни“.			
15	В използваните от мен учебни материали жените и мъжете са представени поравно и материалите отразяват нуждите и преживяванията на момичетата и на момчетата.			
16	Момчетата обикновено са по-добри в точните науки и в математиката. Момичетата обикновено се справят по-добре с езиките.			

Ако се колебаете за някои от отговорите или ако има аспекти, които искате да наблюдавате по-отблизо и по-осъзнато, докато с децата работите с инструментариума, можете да отразите своите размисли и наблюдения в полетата по-долу.

На какво да обърна внимание?	Какво установих?

Инструменти за предварителна самооценка 2: Мини задача

Предназначение на инструмента

Тази мини задача може да се използва самостоятелно или като допълнение към други инструменти в този раздел. Целта е да станете по-възприемчиви към *липсите в учебната програма* и към наличието на *скрита учебна програма*, която съществува успоредно с официалната и често остава незабелязана както от децата, така и от учителите.

Децата научават, че момчетата играят доминантна роля в живота, затова се разпростират на повече място в училищния двор, по-шумни са в час и получават повече внимание от учителите. Това е пример за така наречена *скрита учебна програма*.

Освен това децата научават, че щом жените са по-слабо представени в учебната програма, щом не преподаваме за жени учени, художнички или писателки, значи не си струва да се учи за тях, няма много такива или пък не са толкова добри. Този пример подсказва за *липси в учебната програма*. С такива послания не само лишаваме момичетата от необходимите им примери за подражание, но също така внушаваме и на момичетата – и на момчетата – че жените имат второстепенна роля в живота.

Имайте предвид

Няма нужда да отговаряте на въпросите писмено, ако не желаете. Първоначалният самоанализ може да се направи и наум. Използването на лист хартия и химикалка обаче подканя към по-задълбочен размисъл.

Как се казва Вашето училище? Много училища носят имената на исторически личности. Можете набързо да проверите в интернет колко училища във Вашия край са кръстени на бележити мъже и жени и какви са профилите на тези училища. Нанесете имената в полето отдолу.

Използвайте едно или две междучасия, за да се разходите из училищния двор. Анализирайте поведението на децата. На колко място се разпростират момчетата и на колко – момичетата? На какво си играят? В какви спортове и дейности вземат участие? Кои части от двора използват? Как общуват помежду си? Има ли съществени поведенчески различия между момичетата и момчетата, между по-малките и по-големите деца? Опишете наблюденията си в полето отдолу.

Прегледайте материалите, които използвате в час, и преценете дали съдържат полови стереотипи. Как са обрисувани жените и мъжете? Представени ли са поравно, включително числено, с еднаква степен на уважение, като личности с равен потенциал и в цялото им разнообразие? Темите и изображенията в учебните материали отразяват ли нуждите и житейските преживявания и на момчетата, и на момичетата? Опишете наблюденията си в полето отдолу.

Обръщайте специално внимание на комуникацията си с децата няколко дни преди началото на работата с инструментариума. Общувате ли по един и същ начин с момичетата и момчетата? Преподавате ли им по един и същ начин? Отнасяте ли се с тях еднакво? Опишете наблюденията си в полето отдолу.

Като последна стъпка опишете на какви размисли Ви наведе мини задачата и доколко те могат да Ви бъдат полезни в работата с инструментариума.

Инструменти за предварителна самооценка 3: Анализ

Предназначение на инструмента

Анализът е важна част от преподаването и ученето. Навикът за анализ преди да навлезете в нова тема ще Ви даде възможност да осъвремените знанията и възприятията си и да се съсредоточите върху идеите в инструментариума и логиката зад упражненията.

Този инструмент насочва вниманието към половите стереотипи, хвърля светлина върху уловките в педагогическите решения и практики и сигнализира на какво трябва да се обърне внимание извън училище и какви проблеми, свързани с пола, се срещат в работната сфера. Засегнати са и общи въпроси във връзка с отношенията между учители и ученици.

Имайте предвид

Инструментът предлага възможност за анализ, с чиято помощ учителите да се почувстват спокойни и уверени в работата с инструментариума. Инструментът трябва да се използва предварително, но може да бъде полезен за учителите и по време на самите упражнения.

Насочващи въпроси

Защо е толкова важна темата за пола?

- Как може да ни помогне понятието за пол да мислим за механизмите и приемствеността в неравенството между момчетата и момичетата, между мъжете и жените в образованието и в работната сфера?
- На какво трябва да обръщаме внимание като педагози и как можем да допринесем за борбата с неравнопоставеността между половете?
- Каква е ролята на педагозите в изкореняването на стереотипното поведение и в осигуряването на разнообразни възможности за всички?
- Обръщаме ли внимание какви езикови средства използваме в общуването си с децата, така че всички да се чувстват приобщени?

Педагогически решения и практики

- Как са подредени класните стаи?
- Как решаваме кой да говори в час?
- Имат ли момичетата и момчетата достъп до едни и същи пространства и възползват ли се от него?
- Имаме ли еднакви очаквания към момчетата и момичетата по отношение на оценки и поведение?
- Избягваме ли да даваме отделни задачи на момичетата и момчетата?
- Разрешаваме ли на всички деца да следват интересите си, независимо дали те са в разрез със стереотипите?
- Отчитаме ли как учебните материали затвърждават половите стереотипи? Какви черти се приписват в тях на жените и на мъжете? Представени ли са те поравно, включително числено, с еднаква степен на уважение, като личности с равен потенциал и в цялото им разнообразие?

Какво става извън класната стая?

- Пропорционално ли е разпределението на момчетата и момичетата в лидерските роли?

- Безопасен ли е училищният двор за всички?
- Осигурена ли е благоприятна среда за извънкласни дейности, която позволява на децата да следват интересите си без оглед на традиционните роли на половете?
- Еднакво ли се оценяват постиженията на момичешките и на момчешките спортни отбори?
- Какъв е делът на жените и на мъжете в непедагогическия персонал на Вашето училище?
- Какви очаквания има непедагогическият персонал към поведението на момичетата и момчетата в общуването си с тях?

Полът в работната сфера

- Обмисляли ли сте как половите стереотипи обуславят решенията и стремежите на момчетата и момичетата и на мъжете и жените по отношение на тяхното образование и кариера?
- Питали ли сте се защо жените преобладават в определени области, като например преподаване и грижовен труд, но са по-слабо представени в други, като например инженерство и технологии, където преобладават мъжете?
- Замисляли ли сте се защо жените все още имат по-ниски доходи от мъжете и как половите стереотипи допринасят за тази разлика в заплащането?
- Отчитате ли, че жените все още са по-малобройни във високоплатените професии, макар и в ЕС да има повече висшистки, отколкото висшисти, и че дискриминационните социални норми, стереотипите за уменията на жените и мъжете и недооценяването на работата на жените са сред главните причини за това?
- Замисляли ли сте се, че в доминираният от мъже сектори, като например транспортния, жените често заемат по-нископлатени позиции с по-нисък статус и с по-лоши изгледи за повишение и кариерно развитие, което е основна причина за съществуващата разлика в заплащането на жените и мъжете?
- Знаете ли, че Европейската комисия отчита значително по-ниския дял на работничките в транспортния сектор в сравнение с общия им дял в икономиката и предприема конкретни мерки, за да направи отрасъла по-привлекателен за тях?

Други общи съображения

- В училище положителното отношение към даден предмет се свързва с позитивни взаимоотношения между учителите и учениците, тъй като общуването с учителите допринася за когнитивното развитие и умствената ангажираност на момичетата и момчетата.
- Момчетата и момичетата научават повече, когато усещат, че учителите им ги вземат сериозно. Така децата добиват самочувствие и се представят по-добре.
- Момичетата и момчетата, които са по-добре осведомени какво им помага в ученето, показват и по-добри резултати.

По време на упражненията

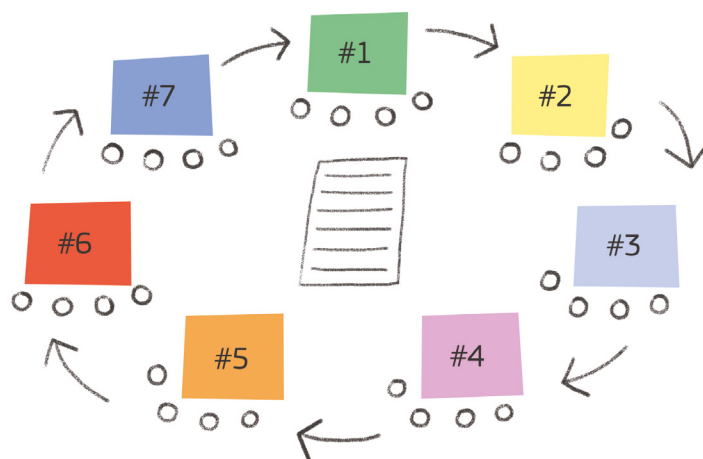
Избягвайте да възлагате на децата стереотипни полови роли, които могат да допринесат за интернализирането на „женска“ или „мъжка“ идентичност, като например момчетата да построят нещо, а момичетата да водят записки. Постарайте се децата да се редуват в различните роли, застъпени в упражнението.

РАЗДЕЛ 3: ПОЛОВИ СТЕРЕОТИПИ

± 85 мин.

Упражнение 1: История на жените

Области на обучение

Гражданско образование, обществени науки, история, изкуства, езици.

Какво научават учениците

Учениците:

- се запознават с възхитителния принос на определени жени в исторически план и с някои теми, които като цяло не са засегнати в съвременния прочит на историята (напр. положението на жените, движението за правата на жените);
- разбират защо промените в съдържанието на учебниците и учебните програми са важен метод за постигане на равнопоставеност в образованието и в кариерните решения.

Подготовка и материали

- Ако е необходимо, можете предварително да проверите [как се организира упражнението тип "интерактивна обиколка"](#).¹⁴ От настройките на видеото можете да включите автоматичния превод, за да го гледате със субтитри на Вашия език.
- Хартия за флипчарт, цветни маркери, ножици и лепило, за да могат учениците да изработят плакати.
- Онлайн източници на информация за историята на жените (напр. уебсайта [Europeana](#),¹⁵ местни източници, свързани с отбелязването на 8 март, кампанията *herstory* и други), които учениците да проучат.
- Разпечатайте и раздайте на всички ученици [Упражнение 1: Лист с наблюдения от интерактивната обиколка](#).

Акценти и засегнати проблеми

Официалната историческа наука по правило омаловажава или пренебрегва приноса на жените в различни области, както и въздействието на историческите събития върху жените като цяло. Това упражнение дава възможност за по-различен прочит на историята, за опровергаване или допълване на наративите, с които сме свикнали. То ни помага да проумеем, че равенството между половете е обществена цел, която е в интерес на всички, а не е цел на жените.

14 https://www.youtube.com/watch?v=dPLk_aVhYwg.

15 <https://blog.europeana.eu/tag/womens-history/>.

НАСОКИ ЗА ЗАНЯТИЕТО

Сигъпка 1
20 мин.

Обяснете на учениците, че им предстои да направят плакати за интерактивна обиколка. Учениците провеждат онлайн проучване, за да се запознаят с приноса на някои изключителни жени за изковаването на нашата история и с някои теми, които като цяло не са засегнати в съвременния прочит на историята (напр. положението на жените, движението за правата на жените). Въз основа на събраната информация и материалите те изработват плакати на хартия за флипчарт. Учениците избират заглавията на плакатите, размера на визуалните материали, основните сведения и послания.

Изберете дата за интерактивната обиколка и обсъдете всички необходими подробности с учениците.

Сигъпка 2
20 мин.

Преди уречения ден подгответе помещението. Номерируйте плакатите и ги поставете на различни стени, така че между тях да има достатъчно място и да могат да се разглеждат удобно. Раздайте на всички ученици [Упражнение 1: Лист с наблюдения от интерактивната обиколка](#).

Сигъпка 3
25 мин.

В деня на интерактивната обиколка инструктирайте групите да обиколят помещението и да се спрат пред плакатите, подготвени от другите групи. Всяка група разполага с около три минути на плакат, за да го разгледа и да попълни листа с наблюдения. Подчертайте, че целта е да се извлекат основните послания на плакатите.

Сигъпка 4
20 мин.

Оставете плакатите в помещението. Разбор (може и в следващия час).

Съвети и бележки

- Може да изберете други източници по Ваше усмотрение.
- По време на обиколката групите разглеждат плакатите с техните разнообразни писмени и визуални послания.
- Листове за наблюдение ще помогнат на учениците да се придържат към задачата си.

ИДЕИ ЗА РАЗБОР

- Организирайте дискусия с въпроси и отговори: нека всяка група да сподели наблюденията си, да зададе въпросите си и да потърси разяснения за чуждите плакати, а съответните други групи да откликнат.
- Обобщете основните идеи и се погрижете учениците да разберат, че много аспекти от историята на жените не са засегнати в историческите книги. Без да имат съзнание за този пропуск, те по-трудно биха разбрали колко дълбок е отпечатъкът на половите стереотипи в нашето общество.

ВАРИАНТИ И РАЗШИРЕНИЯ

- Вместо да използвате листове с наблюдения, помолете учениците да записват въпросите си на самозалепващи листчета и да ги залепват до плакатите. Разборът може да протече по гореописания начин.
- Поканете други класове и учители на интерактивната обиколка.
- Насочете вниманието на учениците към още по-малко известни истории и проблеми, които засягат жените от маргинализираните групи (напр. жени от малцинствени етнически групи, куиър жени, мигрантки и бежанки).

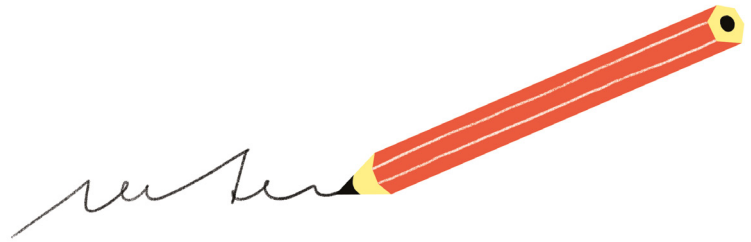
УПРАЖНЕНИЕ 1: ЛИСТ С НАБЛЮДЕНИЯ ОТ ИНТЕРАКТИВНАТА ОБИКОЛКА

Всеки ученик попълва лист с наблюдения за всеки плакат.

ОПИШИ КАКВО ВИЖДАШ:		
1	Какво те изненадва?	
2	Кое е най-интересно?	
3	Какво ти харесва?	
4	Въпрос, който ти хрумва:	
5	Нещо, което не искаш да забравиш:	
6	Нещо, което искаш да споделиш и с други хора:	
7	Кое според теб е основното послание на плаката?	

± 30 мин.

Упражнение 2: Три имена

Области на обучение

Обществени науки, история, гражданско образование, точни науки, изкуства, занималня; за допълнителните задачи – всички области.

Какво научавам учениците

Учениците:

- се осведомяват за някои невероятни жени и мъже (вероятно мъжете ще им бъдат по-добре познати) от миналото и настоящето, чиито имена може би не присъстват в учебната програма;
- анализират връзката между неравенството между половете и учебния материал в училище и се убеждават, че в учебниците и останалите учебни материали рядко се споменават жени;
- могат да обяснят защо промените в съдържанието на учебниците и учебните програми са важни методи, които могат да доведат до (не)равнопоставеност в образованието и в кариерните решения.

Подготовка и материали

- Учениците се разделят на групи по трима или четирима.
- Разпечатва се и се раздава на всяка група по един екземпляр от [Упражнение 2: Таблица за имена](#).
- Групите могат да се състезават помежду си (за най-висок общ резултат или за най-голям брой посочени жени).

Акценти и засегнати проблеми

- Приносът на жените до голяма степен се пренебрегва и вследствие на това отсъства от учебната програма и от повечето културни и исторически свидетелства. Това упражнение спомага за попълването на тези пропуски, като изтъква постиженията на жените в историята наравно с тези на мъжете. Учениците разучават възможни примери за подражание, които им подсказват, че могат да станат каквито поискат, независимо от пола си и от мнението на околните.
- Другата цел е да се изследват причините за малкия брой жени в определени сфери (напр. неравното разпределение на домакинската работа и грижовния труд между жените и мъжете, половите стереотипи и законите, които са предопределяли или дори забранявали достъпа на жени до определени професии и области на образование) и различните начини, по които техният принос става незабележим (напр. жени, чиито съпрузи са си приписали техните научни изследвания и резултати, художнички и писателки, които е трябвало да се дегизират като мъже).

НАСОКИ ЗА ЗАНЯТИЕТО

Ситъпка 1
15 мин.

Раздайте по един екземпляр от **Упражнение 2: Таблица за имена** на групите и им дайте време да го попълнят.

Ситъпка 2
5 мин.

Подканете учениците да обсъдят таблицата със своята група.

Ситъпка 3
10 мин.

Разбор с целия клас.

ИДЕИ ЗА РАЗБОР

Обсъдете следните въпроси:

- В кои категории беше по-трудно да се посочат имена?
- По-лесно ли беше да се попълнят имената на съвременните, или на историческите фигури?
- Ако е било по-трудно да се попълнят имената на жените, на какво се дължи това? Дали има по-малко жени сред значимите исторически фигури, или те просто не са ни известни? И в двата случая – каква е причината?
- Справедливо ли са представени жените в учебниците?
- Защо е важно жените със съществена роля в обществото да бъдат представени наравно със съответните мъже в учебниците и останалите учебни материали?

ВАРИАНТИ И РАЗШИРЕНИЯ

- Насърчете учениците самостоятелно или по групи да подготвят кратки биографични справки за посочените личности.
- Нека учениците да анализират учебниците си по различни предмети и да сравнят как са представени жените и мъжете. Колко жени и колко мъже се споменават и как са представени те?
- Проучете както историята на потисничеството спрямо жените, така и положителната роля на мъжете в борбата за равенство между половете. В биографията на почти всяка забележителна жена има един мъж (напр. брат, баща, приятел, преподавател), който я е виждал като равна и е подкрепял нейните мечти и дарования. И обратно – зад успеха на всеки мъж вероятно стоят помощта и невидимият труд на жените.
- Организирайте кинопрожекция и изберете филм за някоя от обсъдените вдъхновяващи жени. Едно бързо търсене в интернет ще Ви насочи към много подходящи заглавия.

Съвети и бележки

- Ако учениците посочат непознати имена, проверете ги в интернет.
- Задайте време за попълване на таблицата.
- В зависимост от учебния предмет можете да промените категориите или да ограничите географския или времевия обхват.

УПРАЖНЕНИЕ 2: ТАБЛИЦА ЗА ИМЕНА

Напишете от едно до три имена на личности във всяко поле. Няма значение към коя историческа епоха принадлежат и от коя държава идват. Всеки верен отговор носи по една точка.

Жени учени	Мъже учени	Жени с Нобелова награда	Мъже с Нобелова награда
Художнички	Художници	Писателки	Писатели
Композиторки	Композитори	Изобретателки	Изобретатели
Жени в политиката	Мъже в политиката	НЖени исторически фигури	Мъже исторически фигури

Общ брой точки: _____ /48

± 90 мин.

Упражнение 3: Какво се очаква от мен?

Области на обучение

Гражданско образование, обществени науки, история.

Какво научават учениците

Учениците:

- поставят под въпрос социално обусловените полови стереотипи и собствените си възприятия за очакванията на обществото към половете;
- анализират понятието за полови стереотипи;
- уверяват се, че предубежденията относно момчетата и момичетата и жените и мъжете могат да бъдат съзнателни или несъзнателни и могат да доведат до различно отношение към дадени групи в сравнение с други.¹⁶

Подготовка и материали

- Преди упражнението можете да разгледате [Раздел 7: Следващи стъпки](#), където ще откриете тематични речници и други материали за основните понятия, като например полови стереотипи и равенство между половете.
- Покажете на учениците трейлърите на [„Маската, с която живееш“](#)¹⁸ и [„Miss Representation“](#)¹⁹ (заглавието е игра на думи, която насочва вниманието към проблематичния образ на жените в медиите). От настройките на видеото можете да включите автоматичния превод, за да го гледате със субтитри на Вашия език.
- Самозалепващи листчета.

Акценти и засегнати проблеми

Това упражнение изгражда у учениците съзнание за създаването и подхранването на половите стереотипи чрез обществените очаквания и за вредното им въздействие върху момичетата и момчетата, мъжете и жените. Половите стереотипи могат да ограничат разгръщането на дарбите и способностите на момчетата и момичетата, на жените и мъжете, техните решения относно образованието и професионалното им развитие, както и възможностите им в живота по принцип. Те са едновременно следствие и причина за дълбоко вкоренени нагласи, ценности, норми и предразсъдъци.¹⁷

¹⁶ Това е основно упражнение на тема полови стереотипи. Онлайн ще намерите различни версии. Вж. например <https://www.pcc.edu/illumination/wp-content/uploads/sites/54/2018/05/gender-role-boxes-glbtc-and-sexism-exercise.pdf> и <https://www.usip.org/sites/default/files/files/Exercise-2-Act-like-a-Man-Act-like-a-Lady.pdf>.

¹⁷ <https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1222>.

¹⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=hc45-ptHMxo>.

¹⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=W2UZZV3xU6Q>.

НАСОКИ ЗА ЗАНЯТИЕТО

Сигъпка 1
20 мин.

От едната страна на дъската напишете „Бъди мъж“. Нека учениците да обсъдят по двойки какви думи, идеи или очаквания им идват наум, когато прочетат тази фраза. Примерни насочващи въпроси: Какво означава да се държиш мъжки? Значението на фразата мени ли се спрямо контекста, напр. спорт, работа, романтични срещи, отглеждане на деца и т.н.? Помолете учениците да запишат отговорите си на самозалепващи листчета и да ги поставят под надписа „Бъди мъж“ на дъската.

Сигъпка 2
20 мин.

От другата страна на дъската напишете „Бъди жена“. Нека учениците да обсъдят по двойки какви думи, идеи или очаквания им идват наум. Примерни насочващи въпроси: Какво означава да се държиш като жена? Значението на фразата мени ли се спрямо контекста, напр. спорт, работа, романтични срещи, отглеждане на деца и т.н.? Помолете учениците да запишат отговорите си на самозалепващи листчета и да ги поставят под надписа „Бъди жена“ на дъската.

Сигъпка 3
1 мин.

Когато се запълнят и двете страни, променете надписите на дъската и обяснете на учениците, че пред тях вече има два нови списъка: „Стереотипи за мъжете“ и „Стереотипи за жените“. Начертайте поле около всеки списък.

Сигъпка 4
5 мин.

Обяснете на учениците, че в полетата виждат списъци с нагласи и типове поведение, които обществото по традиция очаква момчетата и момчетата да възприемат, докато растат.

Сигъпка 5
20 мин.

Пояснете, че тези очаквания на обществото се заучават в процеса на социализация. Съзнанието за тях не е вродено у децата.

Открийте дискусиата с въпроса: откъде идват тези стереотипни послания? Разделете учениците на групи. Нека първата група да обсъди различните източници на подобни послания (напр. медии, училища и други институции, семейство и връстници) и връзката им с поведенческите особености и нагласите, изброени на дъската. Нека другата група да помисли какви прякори получават момчетата и момчетата, когато излизат от рамките на съответните стереотипи, и да ги напише на самозалепващи листчета около начертаните полета на дъската.

Сигъпка 6
10 мин.

Разяснете на учениците, че може би грешим, ако си мислим, че равенството между половете вече е факт. Подчертайте, че борбата за равнопоставеност продължава, а пътят е тежък и дълъг. От равенството между половете ще спечелим всички. Затова всички трябва да положим усилия.

Сигъпка 7
20 мин.

Разбор.

Съвети и бележки

- Помислете каква е ролята на стереотипизирането по полов признак в училищната култура и какви са последиците, ако не отговаряш на стереотипите.
- Разгледайте връзката между стереотипизирането по полов признак и неравенството.

ИДЕИ ЗА РАЗБОР

Обсъдете следните въпроси:

- Кое от нещата, които научихте днес, има най-голямо практическо значение? Защо?
- Кое беше по-трудно за схващане? Защо?
- Кои видове начин на живот, ценности и гледни точки бяха застъпени? Имаше ли такива, които бяха пропуснати?
- Кой стои зад тези послания? Каква е целта им? Как можем да развием устойчивост към подобни послания?
- Разгледайте полетата отново. Как според вас се чувства някой, който не отговаря на тези стереотипи?

ВАРИАНТИ И РАЗШИРЕНИЯ

- Покажете двата трейлъра отново и насърчете учениците да ги коментират на фона на наученото през деня. Това може да бъде задача за домашна работа или идея за последващо занятие.
- Пригответе упражнението за по-малки ученици, като поемете отговорността за писането и опростите езика и въпросите.

± 55 мин и работа по проект

Упражнение 4: Стенен вестник — специално издание за равенството между половете

Области на обучение

Гражданско образование, обществени науки, история, информационно-комуникационни технологии (ИКТ), езици, изкуства.

Какво научават учениците

Учениците:

- се упражняват в провеждането на проучвания и в разработването на съдържание за вестник;
- развиват умения за критично мислене, грамотно и творческо писане, комуникация;
- упражняват се да работят в екип, да си сътрудничат и да вземат решения.

Акценти и засегнати проблеми

Покрай работата си по вестника учениците задълбочено ще изследват редица въпроси, свързани с равнопоставеността на половете. Това е чудесна възможност за работа по проект, основан на сътрудничество, и за мултидисциплинарно обучение, което обединява различни умения, познания и начини на мислене.

Подготовка и материали

- Преди упражнението можете да разгледате [Раздел 7: Следващи стъпки](#), където ще откриете тематични речници и други материали за основните понятия.
- Пригответе един вестник като пример, така че учениците да се запознаят с различните му елементи (дизайн и оформление) и да разберат какво съдържание и информация трябва да съберат.
- Осигурете интернет достъп за онлайн проучването и по възможност принтер (или копирани вестници и снимки, които учениците могат да ползват).
- Листи хартия, маркери, моливи, ножици.
- В класната стая трябва да има свободна стена, на която учениците да изложат работата си.

НАСОКИ ЗА ЗАНЯТИЕТО

Сигъпка 1
20 мин.

Обяснете какво е упражнението и обсъдете с учениците практическите въпроси. Насърчете ги да дискутират и да решат какво ще бъде съдържанието на вестника (целева аудитория, оформление и дизайн, основни послания, разпределение на ролите и т.н.). Разделете учениците на малки групи. Всяка група трябва да поеме отговорността за разработването на определена рубрика от вестника.

Сигъпка 2

Пояснете, че щом изберат темите, с които ще се занимава вестникът, учениците трябва да направят проучване, да напишат статиите и да интегрират визуалните материали. Заедно планирайте срещи на малките групи и на целия клас, за да можете да наглеждате и подпомагате работата при необходимост.

Сигъпка 3
10 мин.

Подканете учениците да съчетаят отделните рубрики на вестника и да го поставят на стената.

Сигъпка 4
25 мин.

Разбор.

Съвети и бележки

- Можете да възложите работата по редактирането и коректурите на отделни групи. Така учениците ще упражнят предоставянето на обратна връзка.
- Заедно с учениците помислете над разпределението на ролите в проекта. Отразява ли то половите стереотипи? Защо?
- Уверете се, че учениците във всяка група разбират своята роля и съответните отговорности. Трябва да стане ясно например, че коректорите внимателно преглеждат текста и поправят печатните, граматичните, стилистичните и правописните грешки.

ИДЕИ ЗА РАЗБОР

- Дайте възможност на учениците да споделят впечатленията си от задачата. Ако е необходимо, използвайте насочващи въпроси, например: За кои рубрики отговаряше и защо? Какви решения трябваше да вземеш и какъв подход избра? Кое се получи добре и кое може да стане по-добре следващия път?
- Анализирайте работата на различни групи и покажете как учениците са извлекли познания и смисъл въз основа на преживяванията си.
- Разделете учениците на малки групи или по двойки и ги приканете да изберат трите най-смислени или интересни за тях рубрики от стенния вестник и да мотивират избора си.

ВАРИАНТИ И РАЗШИРЕНИЯ

Опростете проекта, като се съсредоточите само върху една рубрика или върху заглавната страница.

± 20 мин

Упражнение 5: Виждам, мисля, питам се

Области на обучение

Обществени науки, гражданско образование, езици, занималня; ако се адаптира – и други области.

Какво научавам учениците

Учениците:

- обсъждат защо спортните площадки и другите пространства в училищата са важен фактор, който оказва влияние върху представите на децата за пола;
- си обясняват как полът може да повлияе на доброволното разделение помежду им (момчетата си играят предимно с момчета, а момичетата – предимно с момичета), на разгръщането на техните дарби и способности, както и на решенията им относно образованието и професионалното им развитие;
- си водят внимателно бележки и ги тълкуват задълбочено.

Подготовка и материали

- [Упражнение 5: Упражнение по картинка](#) за показване по време на занятиято.
- Раздайте на учениците [Упражнение 5: Таблица „Виждам, мисля, питам се“](#).

Акценти и засегнати проблеми

Мисловният модел „виждам, мисля, питам се“²⁰ предизвиква учениците да погледнат критично на различното разполагане на момчетата и момичетата в пространството и как това може да се отрази на личностното им развитие, самовъзприятието им и дори на кариерните перспективи пред тях. Също така упражнението има за цел да насочи мисловния процес на учениците, като им помогне да разграничат нещата, които обективно виждат и могат да опишат, от онези, които си представят или биха искали да узнаят за видяното (т.е. обективното и субективното).

НАСОКИ ЗА ЗАНЯТИЕТО

Сигъпка 1
3 мин.

Покажете на учениците [Упражнение 5: Упражнение по картинка](#) и ги насърчете самостоятелно да попълнят първото поле в [Упражнение 5: Таблица „Виждам, мисля, питам се“](#). Уверете се, че просто описват обективно това, което виждат.

Стипка 2
3 мин.

Подканете ги да попълнят и полето „Мисля...“.

Стипка 3
3 мин.

Подканете ги да попълнят и полето „Питам се...“.

Стипка 4
3 мин.

Нека всички да сравнят своите идеи с тези на съучениците си.

Стипка 5
8 мин.

Разбор за цялата група.

ИДЕИ ЗА РАЗБОР

Обсъдете следните въпроси:

- По какво прилича тази спортна площадка на нашата и по какво се различава?
- По ваши наблюдения еднакви или различни игри и спортове практикуват момичетата и момчетата на спортната площадка? Кое е общото и кое е различното?
- Кое определя как си играят момичетата и момчетата и кои игри и спортове избират те?
- Какви биха могли да бъдат последиците за вашите интереси, за разгръщането на дарбите ви или дори за бъдещите ви кариерни решения, ако момчетата и момичетата използват спортната площадка по подобен/по различен начин?

Съвети и бележки

- Уверете се, че учениците записват само какво виждат, какво мислят и какво се питат.
- Ако в някои отговори границата между обективно и субективно се размива, коментирайте ги.

ВАРИАНТИ И РАЗШИРЕНИЯ

- Отидете на вашата спортна площадка и я сравнете с [Упражнение 5: Упражнение по картинка](#). Можете да инструктирате учениците предварително да подготвят таблица, в която да отразят наблюденията си.
- Поставете под въпрос физическото и пространственото разделение по пол и направете окуражителен коментар за благотворните и пълноценни, основани на взаимна подкрепа приятелства и взаимоотношения между хора от различен пол.
- Заедно проучете по-изчерпателно какви умения и компетентности могат да се придобият вследствие на начина, по който се използва спортната площадка, и какви могат да бъдат последиците за бъдещите кариерни решения на учениците (напр. дали е по-вероятно момчетата да развият по-добро пространствено мислене от момичетата заради игрите и спортовете, които практикуват, и впоследствие да изберат определени кариерни пътища?).

УПРАЖНЕНИЕ 5: УПРАЖНЕНИЕ ПО КАРТИНКА

Разгледай картинката и обсъди с останалите какво виждаш, какво мислиш и какво се питаш.

УПРАЖНЕНИЕ 5: ТАБЛИЦА „ВИЖДАМ, МИСЛЯ, ПИТАМ СЕ“

 <p>Какво виждаш? Кои подробности се открояват?</p>	<p>Виждам...</p>
 <p>Какво мислиш, че се случва? Защо мислиш така?</p>	<p>Мисля...</p>
 <p>Какво се питаш, гледайки картинката? Какви по-обща въпроси събужда у теб изображението?</p>	<p>Питам се...</p>

± 25 мин

Упражнение 6: Стереотипи ли? Какви стереотипи?

Области на обучение

Обществени науки, история, гражданско образование, занималня, изкуства.

Какво научавам учениците

Учениците:

- разглеждат примери за подражание и от двата пола в попкултурата и развлекателния сектор, например в сериалите, електронните медии, музиката, списанията, комиксите и игрите;
- обсъдят каква е връзката между приписването на определени качества на жените и мъжете и свързването на конкретни учебни предмети и професии с конкретен пол.

Подготовка и материали

Разделете учениците на групи по четирима. Ако е възможно, в групите трябва да има баланс между половете.

Акценти и засегнати проблеми

Популярната култура, медиите и новите технологии играят важна роля в живота на децата. Това упражнение има за цел да насърчи учениците да се замислят как в тези сфери стереотипизацията по полов признак се усилва още повече и как това въздейства на самите тях (напр. на възприятията им за околните, на решенията за професионалното им бъдеще).

НАСОКИ ЗА ЗАНЯТИЕТО

Сигъпка 1
4 мин.

Нека всеки ученик направи списък на своите пет любими списания, комикси, електронни медии, видеоигри/онлайн игри, песни и сериали. Друг вариант е да помолите учениците да донесат в час материали, с които да илюстрират кои са любимите им пет неща.

Сигъпка 2
4 мин.

Приканете учениците да сравнят списъците си с останалите в групата.

Сигъпка 3
5 мин.

Помолете учениците във всяка група да направят списък с десетте прилагателни, които най-добре описват как са обрисувани мъжете в техните материали, и десетте прилагателни, които най-добре описват как са обрисувани жените.

Сигъпка 4
12 мин.

Разбор.

Съвети и бележки

Може да проучите от кои песни, игри, списания, електронни медии и т.н. се интересуват учениците.

ИДЕИ ЗА РАЗБОР

Обсъдете следните въпроси:

- В малки групи: момчетата и момчетата едни и същи песни, видеоигри, списания и електронни медии ли харесват? Помислете за видеоигрите, които сте играли наскоро, за видеоклиповете, които сте гледали напоследък, за списанията, които сте чели. Как са изобразени в тях момчетата и момчетата, мъжете и жените?
- В големи групи: какво въздействие имат тези образи върху вашия живот? Как влияят те на решенията, на поведението и на намеренията ви в професионален план?

ВАРИАНТИ И РАЗШИРЕНИЯ

- Предизвикайте учениците да преработят анализирания материал, така че в тях да няма стереотипизация по полов признак.
- Потърсете примери в материалите на учениците или ги разпитайте дали са попадали на герои, които не отговарят на стереотипите, например жени с реалистично телосложение или влечение към математиката и точните науки и неагресивни мъже с интерес към грижовния труд и танците. Как опровергават те очакванията на обществото?
- Поговорете за особеностите, с които се сблъскват трансполовите и небинарните ученици, и за това **как да бъдем съюзници на трансполовите хора**.²¹ От настройките на видеото можете да включите автоматичния превод, за да го гледате със субтитри на Вашия език.

21 https://www.youtube.com/watch?list=PLyfdph9z-mJwZBVa0bqN6wzSaXlqOezeY&v=E05VTkknW6E&feature=youtu.be&ab_channel=AshHardell.

± 80 мин.

Упражнение 7: Исминските мъже не са грижовни... Или?

Области на обучение

Гражданско образование, история, обществени науки, география, изкуства.

Какво научават учениците

Учениците осъзнават, че отношенията между половете представляват сложна многопластова система от различия и неравенство, която включва, но не е ограничена до, роли и идентичности на индивидуално ниво, поведенчески модели и организационни подходи на общностно ниво и културни възгледи и разпределение на ресурси и власт на ниво общество.

Подготовка и материали

- Преди упражнението можете да разгледате [Раздел 7: Следващи стъпки](#), където ще откриете тематични речници и други материали за основните понятия.
- Хартия за флипчарт, лепило и маркери.
- Копия от [Упражнение 7: Текстове за обсъждане](#) за различните групи.
- Списания или вестници със снимки на жени и мъже.
- Пренаредете чиновете за групи от по трима до петима ученици.
- По възможност разделете учениците на шест групи от по трима до петима души (две групи от момичета, две групи от момчета и две смесени групи). Ако това не е възможно, нека всички групи да бъдат смесени.

Акценти и засегнати проблеми

Това упражнение включва работа по групи и колективно споделяне. Прави се обзор на основните понятия, като например полови стереотипи, норми, дискриминация и роли. Половата роля обхваща съвкупност от поведенчески характеристики и нагласи, които в общия случай се смятат за приемливи, уместни или желателни за съответния пол. Тези полови обусловени очаквания са широко разпространени в обществото и предопределят пътищата, по които децата поемат в образованието и кариерата си.

НАСОКИ ЗА ЗАНЯТИЕТО

Сигъпка 1
2 мин.

Раздайте на групите с момичета текстове 1 и 2 от [Упражнение 7: Текстове за обсъждане](#).

Раздайте на групите с момчета текстове 3 и 4. На смесените групи дайте текст 5 и списанията или вестниците. Ако има само смесени групи, разпределете всички текстове по различните групи.

Сигъпка 2
3 мин.

Обяснете, че упражнението включва работа по групи, колективно споделяне и критичен анализ на обществените очаквания към поведението на момичетата и момчетата, на мъжете и жените.

Сигъпка 3
30 мин.

Разяснете задачите:

- Групите от момчета и момичета трябва да прочетат и дискутират текста. Целта е учениците да размишляват над него, да го обсъдят и да стигнат до общо критично становище. Могат да използват маркери и хартия за флипчарт, за да изразят това становище. Най-отгоре трябва да напишат надслов на разсъжденията си.

Сигъпка 4
25 мин.

- Смесените групи трябва да създадат колаж с материали от списанията и вестниците, който да илюстрира ролите, поведенческите белези и нагласите, произволно приписвани или асоциирани с момичетата и момчетата, жените и мъжете. Най-отгоре трябва да напишат заглавието на колажа.
- Всяка група трябва да си избере говорител, който да представи резултата от работата ѝ.

Поканете всяка група от момчета или момичета да представи и аргументира общото си критично становище в рамките на пет минути и да поясни как е стигнала до него. Поканете говорителите на смесените групи да представят колажите и да обяснят защо са били избрани отделните елементи. Всички плакати могат да се изложат на стената.

Сигъпка 5
20 мин.

Разбор.

Съвети и бележки

Не забравяйте, че макар и да живеем в по-напредничаво общество в сравнение с нашите предци, очакванията, основани на пола, все още са дълбоко вкоренени в културата ни. Те често остават незабележими, освен ако не им се обърне специално внимание. Училищата осигуряват жизненоважни пространства и средства за обезвреждане и предотвратяване на стереотипизацията по полов признак.

ИДЕИ ЗА РАЗБОР

Обсъдете следните въпроси:

- Досещате ли се за други черти на поведението, които се очакват от момичетата и момчетата или се свързват с мъжете и жените, и не се споменават в текстовете?
- Защо тази тема е от значение за вас? Защо е от значение за хората около вас (семейство, приятели, учители и др.)?
- Харесаха ли ви задачите? Беше ли ви полезно обсъждането? Защо?
- Промени ли се нещо в отношението ви към темата за пола?
- Как се чувствате след упражнението?

ВАРИАНТИ И РАЗШИРЕНИЯ

Заедно с учениците прочетете текстовете от [Упражнение 7: Текстовете за обсъждане](#) един по един и ги дискутирайте.

УПРАЖНЕНИЕ 7: ТЕКСТОВЕ ЗА ОБСЪЖДАНЕ

Текст 1: Един истински мъж не плаче

Мъжете израстват с мисълта, че плачът е признак на слабост. Възрастните нерядко успокояват разплаканите деца с утешителни думи, но момчетата много по-често чуват от родителите, учителите и връстниците си, че вместо да плачат, трябва да покажат смелост. Това ги кара да потискат емоциите си и им пречи да ги превъзмогват. Тъй като за момичетата е приемливо да плачат, хората свързват плача с женственост и слабост. Науката обаче показва, че плачът подпомага регулирането на емоционалното натоварване, и го разглежда като здравословен отдушник.

Текст 2: Един истински мъж издържа семейството си

Въпреки че и жените, и мъжете са активни на трудовия пазар, повечето мъже все още виждат себе си като глава на семейството и от тях обикновено се очаква да допринасят с повече към семейния бюджет в сравнение с жените в тяхната традиционна роля. Това очакване затвърждава традиционните полови роли и намалява вероятността мъжете да се включат в неглатения труд, който се извършва предимно от жени, като например къщна работа и грижи за децата и за други близки хора. Освен това все повече научни изследвания сочат, че традиционните полови роли вредят на мъжете, особено на психичното им здраве.

Текст 3: Жените са кротки и пасивни

Много момичета са жизнени и разговорливи като деца, но се превръщат в тихи и стеснителни тийнейджърки. Щом навлязат в юношеските си години, момичетата и момчетата сякаш рязко променят нагласите и убежденията си относно пола. На тийнейджърките се гледа като на уязвими създания, които се нуждаят от закрила. Това кара много от тях да прикриват стремежа си към себеутвърждаване, за да се впишат в представите на обществото. Заради половите норми, според които жените трябва да бъдат любезни и кротки, много от тях потискат своите чувства във взаимоотношенията си и демонстрират сдържаност на работното си място.

Текст 4: Една жена трябва да изглежда безупречно

Точно както от мъжете се очаква да имат стегнато и мускулесто тяло, така и жените са подложени на огромен натиск от обществото да изглеждат привлекателно. Заливат ги реклами на козметични продукти, обикновено популяризирани от прелестни модели по телевизията и в списанията. Жените приемат тези образи като норма и подразбират, че тяхната стойност е обвързана с външния им вид. Очакването да изглеждат безупречно засяга жени от всички поприща.

Текст 5: Половите стереотипи и медиите

Попкултурата, развлекателният сектор и електронните медии оказват определящо влияние върху качествата, нагласите и поведението, които очакваме от момчетата и момичетата, мъжете и жените.

РАЗДЕЛ 4: РАБОТА

± 65 мин. и работа по проект

Упражнение 8: Половата сегрегация на пазара на труда

Вертикална полова сегрегация

На различните равнища на заетост, нива на отговорност и позиции в йерархията има различна концентрация на жени и мъже. На по-ниските нива и на по-нископлатените позиции жените са непропорционално повече.

Хоризонтална полова сегрегация

В различните професии се наблюдава различна концентрация на жени и мъже. Работните места с по-лоши условия и по-малко изгледи за кариера се заемат непропорционално често от жени.

Области на обучение

Гражданско образование, история, обществени науки, английски език, математика, ИКТ.

Какво научавам учениците

Учениците:

- изследват и разбират значимостта на половата сегрегация на пазара на труда;
- правят връзката между половата сегрегация и разликата в заплащането на жените и мъжете и разсъждават над несъразмерно големия дял на жените в професии, които са крайно необходими, но недооценени в икономически и социален план;
- осъзнават с какви препятствия се сблъскват жените на пазара на труда.

Акценти и засегнати проблеми

Учениците се разделят на групи и извършват работа по проект, като проучват различни теми. Накрая групите споделят своите резултати, а по време на разбора всички заедно стигат до съответните изводи.

Подготовка и материали

- Преди упражнението можете да разгледате [Раздел 7: Следващи стъпки](#), където ще откриете тематични речници и други материали за основните понятия, като например професионална и вертикална полова сегрегация на пазара на труда, разлика в заплащането на жените и мъжете и т. нар. „стъклен таван“.
- Разделете учениците на малки групи (не повече от четирима-петима души, по възможност от различни полове).
- Различни източници, например публикации, вестници и списания, книги, бази данни.
- Интернет достъп за проучване на литературата.
- Разпечатайте [Упражнение 8: Таблица](#) за всеки ученик.

НАСОКИ ЗА ЗАНЯТИЕТО

Ситъпка 1
5 мин.

Обяснете на учениците, че всяка група разполага с около месец, за да проучи неравенствата между половете на пазара на труда. Кажете на учениците, че ще трябва всяка седмица да Ви докладват как върви проектът и да обсъждат с Вас въпросите и колебанията си. Щом групите приключат със своите проучвания, ще споделят резултатите в час.

Ситъпка 2
15 мин.

Дайте указания на групите да проучат конкретни ситуации и да потърсят данни по една от следните теми:

- хоризонталната полова сегрегация и възможните причини за нея;
- разликата в заплащането на жените и мъжете в различни сектори и професии и възможните причини за нея;
- вертикалната полова сегрегация и „стъкления таван“, какви са преградите и как могат да бъдат преодолени;

- връзките между половата сегрегация на пазара на труда и половата сегрегация в образованието.

Учениците могат да направят проучванията си само в контекста на страната, а може и да не се ограничават географски. Нека да използват разнообразни източници и да нанесат информацията в **Упражнение 8: Таблица**. Помолете учениците да изготвят списък на използваните източници. Насърчете ги да потърсят мнението на свои роднини, познати и т.н.

Ситъпка 3

Всяка седмица проверявайте как напредва работата на учениците.

Ситъпка 4
45 мин.

Отделете време за представяне на резултатите и разбор.

ИДЕИ ЗА РАЗБОР

Обсъдете следните въпроси:

- Според вас еднакво ли е отношението към жените и мъжете в работната сфера у нас? А на други места? Какви чувства предизвиква у вас това положение?
- Според вас какво въздействие има грижовният труд върху кариерата на мъжете и жените? Настъпили ли са промени в това отношение?
- Бяхте ли учудени от данните, които открихте? Защо?
- Проучванията промениха ли разбиранията ви по тези въпроси?
- Беше ли ви приятно да работите по темата? Какви са заключителните ви коментари?
- Има ли и други въпроси, които искате да обсъдите или проучите?

Съвети и бележки

- Можете да си сътрудничите с други учители и упражнението да стане мултидисциплинарно. Статистическите данни могат да бъдат разгледани в часовете по математика и ИТ, а търсенето в интернет може да се организира в час по английски език.
- Заедно с учениците обобщете основните принципи за работа с различни източници и за оценка на тяхната меродавност.

ВАРИАНТИ И РАЗШИРЕНИЯ

Всеки ученик в групата може да получи конкретна задача, а групата да уведоми учителя как са разпределени отговорностите.

УПРАЖНЕНИЕ 8: ТАБЛИЦА

Източник/дата	Извлечена информация

± 30 мин. и време за презентациите на учениците

Упражнение 9: Къде се виждам след 10 години?

Области на обучение

Гражданско образование, история, обществени науки.

Какво научавам учениците

Учениците:

- разсъждават как си представят кариерата си след 10 години, замислят се над последиците от своите решения и сравняват решенията си с тези на своите съученици;
- развиват творческото си мислене и умението си за решаване на проблеми, разсъждават върху реални ситуации и вникват в сложния им характер;
- свикват да се ориентират в среда, в която са застъпени различни мнения и гледни точки, и да анализират сами себе си.

Подготовка и материали

Съгласувайте с учениците дали ще са им необходими някакви материали за презентациите и ако да – какви.

Акценти и засегнати проблеми

Това е упражнение за разказване на истории с поглед към бъдещето. То е с практическа насоченост и ще помогне на учениците да се съсредоточат върху същественото и по-конкретно да мислят позитивно за времето си в училище и да съпоставят възможните решения или планове за професионалното си бъдеще.

НАСОКИ ЗА ЗАНЯТИЕТО

Сигъпка 1
10 мин.

Обяснете на учениците, че това е упражнение за разказване на истории и че трябва да опишат как се виждат в професионален план след 10 години и как си представят пътя си дотам. Нека да разяснят причините за всяко решение, което вземат по този път. Дайте възможност на учениците сами да изберат как да разкажат историята си (напр. в писмен вид, като стендъп комедия, във видеоклип, колаж, плакат, мисловна карта, под формата на интервю или пощенска картичка, адресирана до някого). Всеки ученик разполага с пет минути, за да я представи.

Сигъпка 2
5 мин.

Определете дата и час за презентациите. Насърчете учениците да подходят творчески. Напомнете им да следват правилата на добрата композиция, т.е. историята им да има начало (което да събуди любопитство), среда (фабулата се разгръща) и край (заключение).

Сигъпка 3

Приканете учениците да представят историите си.

Сигъпка 4
15 мин.

Разбор.

ИДЕИ ЗА РАЗБОР

Обсъдете следните въпроси и помислете дали, как и защо отношението на учениците се е променило:

- Хареса ли ви упражнението? Защо?
- Беше ли ви трудно да мислите за бъдещето си в професионален план? Защо?
- Какви нови идеи или въпроси ви хрумнаха?
- Научихте ли нещо, което ще ви бъде полезно и в личния живот?
- Взехте ли под внимание пола си, докато крояхте планове за бъдещето?

ВАРИАНТИ И РАЗШИРЕНИЯ

Всички упражнения, в които се разглеждат хипотетични сценарии, подпомагат развитието на уменията за разказване на истории.

± 30 мин.

Упражнение 10: Огледай се около себе си

Области на обучение

Гражданско образование, обществени науки, история, занималня, кариерно ориентиране.

Какво научавам учениците

Учениците:

- изследват тенденциите в хоризонталната полова сегрегация на пазара на труда и тяхната връзка с решенията относно образованието и професионалния път;
- разбират, че стремежите на хората са повлияни от половите стереотипи.

Подготовка и материали

Упражнението се изпълнява отчасти самостоятелно и отчасти в групи по трима или четирима.

Акценти и засегнати проблеми

Полово обусловените стремежи се проявяват още на петгодишна възраст.²² Докато момчетата се насочват към професии, в които по традиция преобладават мъжете, момичетата показват по-голямо влечение към роли, свързани с грижа към околните. Тези тенденции остават непроменени и при възрастните. Половите стереотипи имат голямо въздействие върху избора на специалност и кариерните пътища, които младите хора виждат пред себе си и решават да следват. Това упражнение поставя под въпрос стереотипите за професиите и има за цел да събуди стремежите на учениците и да разшири хоризонта им отвъд полого обусловените ограничения, както и да ги убеди в приложимостта на наученото на по-късен етап в живота.

22 ОИСР (2021). *The Future at Five. Gendered aspirations of five-year-olds*. От адрес: <http://www.oecd.org/education/school/early-learning-and-child-well-being-study/>.

УПРАЖНЕНИЕТО СЪПКА ПО СЪПКА

Съпка 1
5 мин.

Нека учениците да направят два списъка. В първия трябва да изброят професиите на 10 до 20 жени, които познават лично (напр. роднини, съседки, приятелки). Във втория списък трябва да направят същото, но за 10 до 20 мъже.

Съпка 2
15 мин.

Насърчете учениците да анализират списъците по групи, да установят какви са тенденциите и да обяснят причините за откритите разлики.

Съпка 3
10 мин.

Разбор.

ИДЕИ ЗА РАЗБОР

Обсъдете следните въпроси:

- Какви разлики открихте между двата списъка? Какви чувства породиха у вас тези разлики?
- Могат ли както жените, така и мъжете да упражняват всяка професия?
- Според вас защо мъжете и жените избират различни кариери?
- Наблюдават ли се същите тенденции в училище? Склонни ли са момичетата и момчетата да избират учебни предмети, които се асоциират с техния пол? Вие (като момичета/като момчета) вписвате ли се в тази тенденция?
- От кои фактори се влияят момичетата и момчетата, когато вземат решения за образованието и професионалното си бъдеще (примери от семейството, очаквания в семейството, интерес и неприязън към определени учебни предмети, условия на работа)?
- Защо са важни решенията относно професионалното развитие? Какво е влиянието им в живота ни?

Съвети и бележки

Обсъдете с учениците хоризонталната и вертикалната полова сегрегация.

ВАРИАНТИ И РАЗШИРЕНИЯ

- Използвайте различни материали за изготвянето на списъците с професии (напр. списания, реклами).
- Насърчете учениците да интервюират някои от жените и мъжете в техните списъци. Преди това в час съставете списък с въпроси, насочени към решенията на тези хора в хода на професионалното им развитие.
- Поканете в час жени, които работят в „типично мъжки“ сектори, или мъже, които работят в „типично женски“ сектори, така че учениците да си поговорят с тях.

± 45 мин.

Упражнение 11: Лидер от XXI век

Области на обучение

Гражданско образование, обществени науки, история, занималня, кариерно ориентиране, ИКТ.

Какво научавам учениците

Учениците:

- упражняват социалните си умения и способностите си за сътрудничество и взимане на решения;
- придобиват опит в съвместната работа, като опитват всички роли, включително ръководните, независимо от пола си.

Акценти и засегнати проблеми

Това упражнение подтиква учениците да си представят ключовите качества и роли на лидерите на организации през XXI век.

Подготовка и материали

- Работи се отчасти самостоятелно и отчасти в групи от по трима или четирима.
- Копия от [Упражнение 11: Таблица с лична информация](#) за всички ученици.
- [Упражнение 11: Таблица "Лидер от XXI век"](#) за всяка от групите.

УПРАЖНЕНИЕТО СЪПКА ПО СЪПКА

Съпка 1
2 мин.

Нека учениците попълнят [Упражнение 11: Таблица с лична информация](#).

Съпка 2
5 мин.

Помолете учениците да се разходят из класната стая и да сформират групи (по трима или четирима) с онези свои съученици, с които споделят някои от любимите си неща.

Съпка 3
4 мин.

Нека учениците седнат заедно и споделят личната си информация.

Съпка 4
2 мин.

Кажете на учениците, че важна транспортна компания (за предпочитане такава, която те са чували) си търси нов директор. Нека учениците влязат в ролята на членове на съвета, който трябва да избере нов директор, и да разработят профила на най-добрия кандидат.

Съпка 5
7 мин.

Като използвате кооперативна стратегия „кръгла маса“ и Упражнение 11: Таблица „Лидер от XXI век“, дайте за задача на учениците да направят списък с качества, които трябва да притежава един лидер от XXI век (вкл. умения, черти на характера и нагласи). Например, ученик 1 записва първата си идея по темата и предава листа на ученик 2, който прочита написаното и добавя нова идея. Листът трябва да обиколи групата няколко пъти, докато всички ученици изчерпят идеите си.

Съпка 6
7 мин.

Насърчете групата да се обедини около десетте най-важни качества, които определят лидера на XXI век.

Съпка 7
3 мин.

Инструктирайте всяка група да закачи своя лист на стената и да прочете различните списъци на глас или организирайте [интерактивна обиколка](#).²³

Съпка 8
5 мин.

Целият клас трябва да се обедини около един общ списък.

Съпка 9
10 мин.

Разбор.

Съвети и бележки

- Стъпки 1–3 насърчават градивна взаимозависимост между членовете на групата, като ги окуражават да си споделят един за друг. Това е особено полезно в обстановка, в която учениците не са свикнали да работят в групи.
- Пропуснете стъпки 1–3, ако решите да сформирате групите по друг начин.

ИДЕИ ЗА РАЗБОР

- Какво научихте за останалите в групата, което не знаехте преди, и което ви се стори интересно?
- Има ли предмети в училище, които имат по-голямо отношение към качествата на лидера от XXI век, отколкото други? По какъв начин?
- Смятате ли, че училището възпитава тези умения?
- Има ли в списъка качества, които са характерни за мъжете/жените?
- Мислите ли, че жените и мъжете имат различен стил като лидери? Обяснете.

ВАРИАНТИ И РАЗШИРЕНИЯ

- Можете да добавите [Упражнение 12: Това може да съм аз](#), в което учениците изследват собствените си умения и нагласи.
- Организирайте посещение в съществуваща компания и разговаряйте с мениджърите, които наемат персонал. Учениците трябва да подготвят своите въпроси предварително, за предпочитане като си сътрудничат помежду си.
- Упражнението може да се пригоди към всякаква друга длъжност, в идеалния случай някоя, която е слабо позната на учениците или особено податлива на полови стереотипи.

УПРАЖНЕНИЕ 11: ТАБЛИЦА С ЛИЧНА ИНФОРМАЦИЯ

Попълнете следната информация за себе си.

Име
Любимо домашно животно
Любим спорт
Любимо място
Любимо хоби

УПРАЖНЕНИЕ 11: ТАБЛИЦА “ЛИДЕР ОТ XXI ВЕК”

Лидерът от XXI век:

± 30 мин.

Упражнение 12: Това може да съм аз

Области на обучение

Гражданско образование, обществени науки, занималня, история, кариерно ориентиране, ИКТ.

Какво научават учениците

Учениците:

- обсъждат защо е важно да вземат добре обмислени решения за бъдещия си професионален път;
- анализират и оценяват професионалните възможности, които най-добре прилягат на самите тях.

Подготовка и материали

- Най-добре е упражнението да се направи като продължение на [Упражнение 11: Лидер от XXI век](#), в което учениците размишляват за качества, необходими на един лидер от XXI век.
- Работи се отчасти самостоятелно и отчасти в групи от по трима или четирима.
- Групите могат да останат разделени както в [Упражнение 11: Лидер от XXI век](#).

Акценти и засегнати проблеми

Това упражнение насърчава учениците да анализират своите знания, умения и нагласи, силни и слаби страни. Така те могат да преценят какви са възможностите за професионално развитие пред тях.

НАСОКИ ЗА ЗАНЯТИЕТО

Стипка 1
2 мин.

Обяснете, че във вестника има обява за работа: „Водеща транспортна компания в региона търси да назначи нов управляващ директор“. Помолете учениците да си преговорят списъка с качества, които определят лидера на XXI век.

Стипка 2
7 мин.

Като използвате кооперативната стратегия „кръгла маса“ (както в [Упражнение 11: Лидер от XXI век](#)), дайте за задача на учениците да размишляват по групи за специфичните умения, знания и нагласи, от които се нуждае човек, за да управлява транспортна компания. Учениците трябва да се изредят по няколко пъти, докато изброят съответните качества. Ученик 1 написва първата си

идея по темата и подава листа с упражнението на ученик 2, който прочита написаното и добавя нова идея. Листът се завърта около масата няколко пъти, докато никой няма какво да добави.

Стипка 3
8 мин.

Пуснете списъците да обикалят из класната стая, за да може да се стигне до един общ, съгласуван списък с идеи.

Стипка 4
5 мин.

Нека учениците размишляват самостоятелно по своите силни и слаби страни като потенциални лидери на компанията.

Стипка 5
7 мин.

Разбор.

ИДЕИ И БЕЛЕЖКИ

- Има ли предмети в училище, които са по-тясно свързани с развиването на качества и уменията, които трябва да притежава управляващият директор на транспортна фирма? Можете ли да дадете конкретни примери?
- Има ли в списъка качества, които са специфични за жените или мъжете? Обяснете.
- Изненадаха ли ви някои от собствените ви силни или слаби страни?

ВАРИАНТИ И РАЗШИРЕНИЯ

Упражнението може да се пригоди към всяка друга длъжност, в идеалния случай някоя, която е слабо позната на учениците или особено податлива на полови стереотипи.

± 30 мин.

Упражнение 13: Какво мислех преди и какво мисля сега

Области на обучение

Гражданско образование, обществени науки, занималня, история, кариерно ориентиране, езици.

Какво научавам учениците

Учениците:

- сравняват предишните си възгледи с настоящите и размишляват дали и как са се променили техните възприятия, идеи и мисли;
- подобряват своите метапознавателни умения, като изследват и споделят с останалите какво знаят.

Подготовка и материали

- Преди упражнението с учениците са проведени други упражнения от инструментариума.
- Помислете дали да не си припомните накратко упражненията, които вече сте правили, за да преговорите ключовите проблеми, обсъждани с учениците.
- Самозалепващи листчета.
- Копия от [Упражнение 13: Таблица „Какво мислех преди и какво мисля сега“](#), които се раздават на всички ученици.
- Провежда се отчасти самостоятелно, отчасти в групи от трима или четирима.

Акценти и засегнати проблеми

Основната цел на това упражнение е посредством мисловен модел да се стимулира размисъл сред учениците относно схващанията им по засегнатите въпроси, свързани с пола, както и да се отговори на въпросите, които евентуално занимават учениците.

УПРАЖНЕНИЕТО СЪПКА ПО СЪПКА

Съпка 1
5 мин.

Припомнете си накратко упражненията от [Раздел 4: Работа](#) (или Раздел 3 и 4).

Съпка 2
5 мин.

Раздайте копия от таблицата [Упражнение 13: Какво мислех преди и какво мисля сега](#) и дайте за задача на учениците да помислят по въпроса какво са смятали преди и какво – впоследствие.

Съпка 3
5 мин.

Нека учениците сравнят и обсъдят резултата от упражнението по групи.

Съпка 4
3 мин.

Инструктирайте учениците да изберат идея, която е променила възгледите им, да я напишат на самозалепващо листче и да го залепят на дъската.

Съпка 5
5 мин.

Прочетете какво пише на самозалепващите листчета на дъската.

Съпка 6
5 мин.

Разбор.

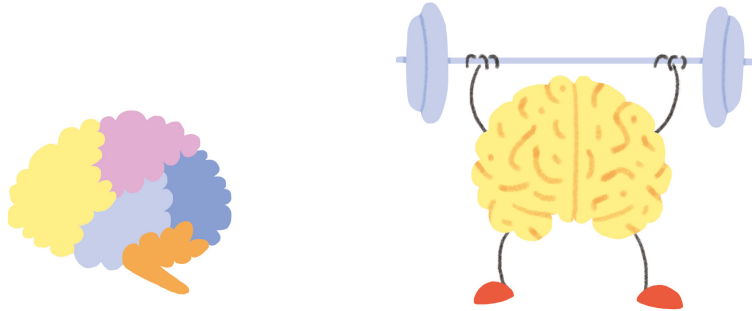

ИДЕИ ЗА РАЗБОР

Съобразете въпросите за разбора с това, което учениците са написали на листчетата.

ВАРИАНТИ И РАЗШИРЕНИЯ

Упражнението може да се пригоди към всяка друга тема или проблем, който изникне.

УПРАЖНЕНИЕ 13: ТАБЛИЦА „КАКВО МИСЛЕХ ПРЕДИ И КАКВО МИСЛЯ СЕГА“

Преди си мислех ...
<ul style="list-style-type: none"> • • •
... но сега смятам...
<ul style="list-style-type: none"> • • •

РАЗДЕЛ 5: ТРАНСПОРТ

± 65 мин.

Упражнение 14: Транспортиът вчера, днес и утре

Области на обучение

Гражданско образование, история и обществени науки, география и точни науки, технологии и предприемачество, ИКТ, занималня и кариерно ориентиране.

Какво научавам учениците

Учениците обсъждат и вникват в значението на транспортния сектор в ежедневието ни.

Подготовка и материали

- Преди да започнете упражнението, помислете дали да не преговорите основните факти за видовете транспорт на хора и стоки — въздушен, железопътен, автомобилен и воден (морски и речен), включително обществен (градски и извънградски).
- **Упражнение 14: Илюстрация на видове транспорт**, която се показва в клас.
- Всички ученици сядат около няколко събрани чина.
- Един или два листа хартия за флипчарт, разделени на три графи (вижте пример в **Упражнение 14: Илюстрация на видове транспорт**).
- **Упражнение 14: Флипчарт „Транспортът вчера, днес и утре“** и маркери в три различни цвята (синьо, черно и зелено).
- Онлайн филмчетата **„Анимирана история на транспорта“²⁴** и **„Тенденции в транспорта днес и не само“²⁵**, които да гледате в час като част от разбора, за да помогнете на учениците да разберат основни факти за транспорта във времето. От настройките на видеата можете да включите автоматичния превод, за да ги гледате със субтитри на Вашия език.

Акценти и засегнати проблеми

Едно от основните предизвикателства в борбата с липсата на баланс между половете в транспортния сектор (само 22% от работещите в него са жени) е, че момчетата и момичетата са склонни да си избират специалност и професия въз основа на традиционните за половете роли. Същевременно младите хора не познават добре професиите в транспорта и ако разполагаха с повече информация, биха били по-склонни да възприемат сектора като възможен избор за тях. Това упражнение запълва празнината, като подобрява разбирането на учениците за транспортния сектор в голям времеви интервал – от миналото до бъдещето.

24 <https://www.youtube.com/watch?v=FaLCQo8NJFA>.

25 https://www.youtube.com/watch?v=AasAQ3EA_9w.

НАСОКИ ЗА ЗАНЯТИЕТО

Стъпка 1
10 мин.

Покажете на класа **Упражнение 14: Илюстрация на видове транспорт** и споменете различните видове подсектори в транспорта: въздушен, железопътен, автомобилен и воден (морски и речен), включително обществен (градски и извънградски).

Стъпка 2
5 мин.

Попитайте учениците: Какъв би бил животът ви без транспорт? Учениците нахвърлят идеи заедно (с бързо темпо, това е упражнение за мотивация).

Стъпка 3
10 мин.

Попитайте учениците: Какво знаете за транспортния сектор? Учениците се разделят по двойки, набързо споделят своите идеи и скицират това, което мислят, че вече знаят. Записват го на флипчарта със син маркер. Необходимо е всички записки да вървят в една и съща посока – например от горе надолу.

Стъпка 4
10 мин.

Нека учениците си представят транспорта в миналото – преди 10, 50 и 100 години – и отново споделят по двойки и записват представите си за него на флипчарта, но с черен маркер.

Стъпка 5
10 мин.

Помолете учениците да си представят бъдещето и да помислят какъв ще е транспортът след 10, 50 и 100 години. Нека пак се разделят по двойки и споделят помежду си какво мислят, след което да запишат представите си на флипчарта със зелен маркер. Тази стъпка изисква известно въображение, но не и фантазърство.

Стъпка 6
5 мин.

Залепете листовите от флипчарта на стената или дъската.

Стъпка 7
15 мин.

Разбор.

ИДЕИ ЗА РАЗБОР

- Първо пуснете на учениците филмчето **„Анимирана история на транспорта“**²⁶ и ги помолете да сравнят по двойки представите си с информацията във филмчето, като се съсредоточат върху разликите, приликите и пропуските. После им пуснете **„Тенденции в транспорта днес и не само“**²⁷ и повторете.
- Обсъдете следните въпроси:
  - Трудно ли ви беше да си представите миналото и бъдещето? Защо?
  - Откъде черпим информацията си за миналото?
  - Кои са основните промени в транспортния сектор, които прогнозируете? Защо?
  - Как гледате на транспорта сега, след като сравнихте знанията си с информацията от филмчетата?

26 <https://www.youtube.com/watch?v=FaLCQo8NJFA>.

27 https://www.youtube.com/watch?v=AasAQ3EA_9w.

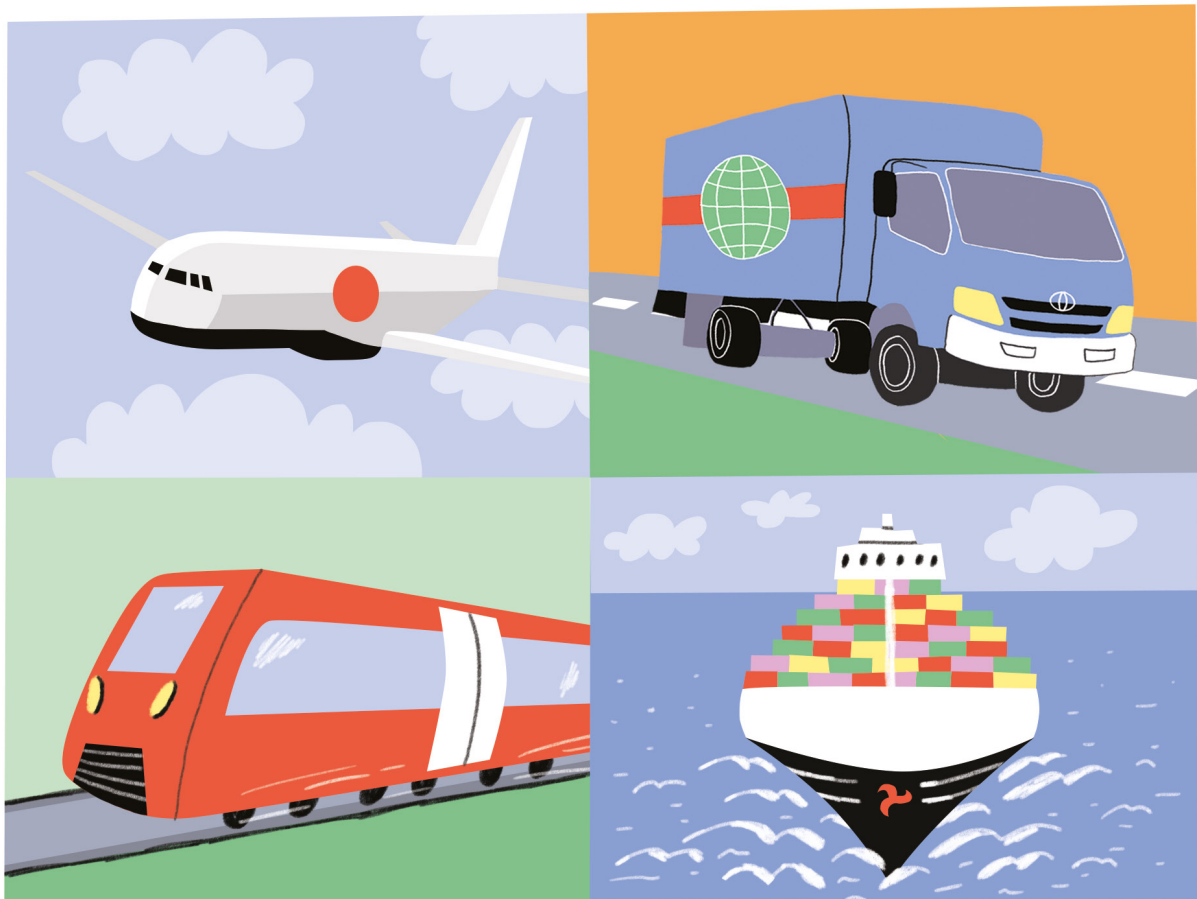
Съвети и бележки

- Уверете се, че накрая всички виждат листовите от флипчарта и написаното в различни цветове. Така учениците ще могат да обхванат споделеното от другите с един поглед.
- Помогнете на учениците да разберат по-добре колко е важен транспортният сектор в ежедневието на всеки от нас.
- Опитайте се, докато водите упражнението, да поставите под въпрос половите стереотипи, свързани с транспортния сектор, и да обмените идеи с учениците.
- Вместо да използвате флипчарт, можете да разделите на три граfi дъската.

ВАРИАНТИ И РАЗШИРЕНИЯ

- Помислете дали да не запознаете учениците с ползите от обществения транспорт за Вашата общност и околната среда, причините да има инфраструктура, която обслужва хора със специални нужди, и как се проектира тя, защо има нужда от определени правила, когато пътувате с автобус, трамвай, метро и т.н.
- В Кипър, Полша и Гърция можете да се присъедините към програмата „Осинови кораб“²⁸ и да научите как настоящето и бъдещето ви качество на живот зависи от моряците, корабоплаването и морската общност.
- Изследвайте огромното разнообразие от настоящи и бъдещи специалности в транспортния сектор с помощта на плакатите от Проект *Skillful*: Професии в авиацията от 2020 до 2035 г.,²⁹ Професии в автомобилния транспорт за 2020 г.³⁰ и 2035 г.,³¹ бъдещето на Железопътния транспорт и професиите в него от 2020 до 2035 г., Професии в морските превози за 2020³² и 2035 г.³³

УПРАЖНЕНИЕ 14: ИЛЮСТРАЦИЯ НА ВИДОВЕ ТРАНСПОРТ

28 <http://www.adoptaship.org/>.

29 <http://skillfulproject.eu/ajax/DownloadHandlerFM.php/downloadFile?id=15223>.

30 <http://skillfulproject.eu/ajax/DownloadHandlerFM.php/downloadFile?id=15221>.

31 <http://skillfulproject.eu/ajax/DownloadHandlerFM.php/downloadFile?id=15222>.

32 <http://skillfulproject.eu/ajax/DownloadHandlerFM.php/downloadFile?id=15225>.

33 <http://skillfulproject.eu/ajax/DownloadHandlerFM.php/downloadFile?id=15226>.

УПРАЖНЕНИЕ 14: ФЛИПЧАРТ „ТРАНСПОРТЪТ ВЧЕРА, ДНЕС И УТРЕ“

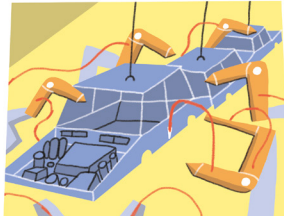
Разделете листа на три графи:

СИНЯ	ЧЕРНА	ЗЕЛЕНА

± 55 мин. и работа
по проект

Упражнение 15: Какво трябва да знам за автоматизацията?

Области на обучение

ИКТ, физика, технологии и предприемачество, точни науки, математика, гражданско образование, занималня и кариерно ориентиране.

Какво научавам учениците

Учениците:

- събират информация за автоматизацията и така разбират какво отражение може да има тя върху техния избор на професия;
- правят връзка между науките, технологиите, инженерството и математиката (STEM) като предмети (от една страна) и възможностите за избор на професия (от друга);
- свързват автоматизацията с положителна промяна в баланса между половете в труда (напр. когато една работа вече не е толкова физически натоварваща или не изисква продължително отсъствие от дома).

Подготовка и материали

- Помислете дали преди това упражнение да не преговорите понятието за **автоматизация**³⁴ по принцип и във връзка с **транспорта**.³⁵
- Онлайн филмчетата **„Какво е автоматизацията?“**³⁶ и **„STEM значи повече, отколкото предполагате“**³⁷ за гледане в час. От настройките на видеата можете да включите автоматичния превод, за да ги гледате със субтитри на Вашия език.
- Копия от **Упражнение 15: Специфични за STEM и общоприложими умения** за всички ученици.

Акценти и засегнати проблеми

Автоматизацията и дигитализацията променят начина, по който виждаме професиите. Уменията, които изискват работодателите, налагат приоритетен акцент върху науките, технологиите, инженерството и математиката (STEM). Очаква се за в бъдеще професиите да разчитат в огромна степен на уменията на XXI век, като например: критично мислене, творчески подход, културна осведоменост, сътрудничество и решаване на проблеми. В този контекст упражнението слага акцент върху тенденциите за автоматизация в работната сфера и нейното влияние върху кариерните решения на учениците. Като проучват последиците от все по-сериозната автоматизация, учениците осъзнават какви възможности трябва да вземат предвид при избора на професия.

34 <https://www.britannica.com/technology/automation>.

35 <https://www.britannica.com/technology/automation/Transportation>.

36 <https://www.youtube.com/watch?v=xb6Xj1qfjlc>.

37 https://www.youtube.com/watch?v=wwzmF-8o724&feature=emb_logo.

НАСОКИ ЗА ЗАНЯТИЕТО

Сигъпка 1
5 мин.

Обяснете упражнението: учениците ще работят по двойки. Всяка двойка ще се наеме да проучи конкретна тема, свързана с технологичното развитие и иновациите, които оказват ефект върху бъдещето на работата. В края на упражнението учениците ще имат по-ясна представа за тенденциите, които влияят на тяхното бъдеще, и ще бъдат по-добре подготвени да избират собствения си път по отношение на образование и работа.

Сигъпка 2
20 мин.

Пуснете филмчето „[Какво е автоматизацията?](#)“³⁸ и помогнете на учениците да подберат различни теми, които да проучат, като например:

- Какви са възможностите и предизвикателствата пред автоматизацията в транспорта?
- Как използването на технологии и иновации помага за повече равенство между половете в транспортния сектор?
- Какви предизвикателства пораждаат технологиите и иновациите за равенството между половете в транспортния сектор?

Сигъпка 3
10 мин.

- Кои професии ще изчезнат и какви нови професии ще възникнат в транспортния сектор?
- Превземат ли работите работните места на мъжете и жените в транспортния сектор? Един и същ риск ли носи автоматизацията за мъжете и жените?

Посъветвайте се с учениците и създайте график на целия проект. Раздайте копията от [Упражнение 15: Специфични за STEM и общоприложими умения](#) на всички ученици и ги уведовете, че се очаква двойките да съставят презентацията си, като използват уменията от получения лист. Съобщете на учениците, че ще трябва да споделят резултатите от проучването си в петминутна презентация, в която да обяснят как са подхождали към задачите, как са преодолели трудностите, как са работили като екип и т.н.

Сигъпка 4

Поканете двойките да представят своите презентации.

Сигъпка 5
20 мин.

Разбор.

Съвети и бележки

- Поради автоматизацията и дигитализацията вече в много професии се разчита значително по-малко на физическа сила и това дава на младите хора безпрецедентна свобода да изберат професията, която предпочитат.
- Важно е учениците да разберат какво им предлагат предметите, свързани със STEM, по отношение на професионалния им избор и общоприложимите умения, които търсят работодателите.

ИДЕИ ЗА РАЗБОР

- Обсъдете следните въпроси:
  - Беше ли ви приятно да работите по този проект? Защо?
  - Постарахте ли се да използвате общоприложими и специфични за STEM умения в работата си? Дайте примери.
  - Беше ли трудно да изберете темата и да измислите презентацията? Дайте примери.
  - Кои са основните послания от всички презентации?
  - Влияят ли тези послания на начина, по който мислите за бъдещата си кариера? По какъв начин?
  - Има ли друг коментар, който искате да споделите?
- Пуснете онлайн филмчето [„STEM значи повече, отколкото предполагате“](#)³⁹ за финал на упражнението.

ВАРИАНТИ И РАЗШИРЕНИЯ

Едно посещение в компания, където се използват автоматизирани технологии, както и разговор с нейните служители, биха били чудесна възможност младите хора да научат нещо повече.

УПРАЖНЕНИЕ 15: СПЕЦИФИЧНИ ЗА STEM И ОБЩОПРИЛОЖИМИ УМЕНИЯ

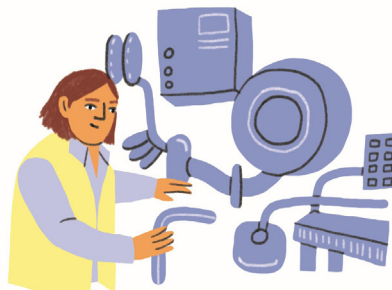
Развивайте и упражнявайте своите общоприложими и специфични за STEM умения (STEM означава „науки, технологии, инженерство и математика“)	
Работодателите търсят:	Общоприложими умения ... решаване на задачи от реалността
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Аналитични умения</i> — анализиране и интерпретиране на информация и преценка на оптималния начин на действие. • <i>Научни умения</i> — разбивка на сложни научни понятия и системи. • <i>Математически умения</i> — правилно събиране и анализ на данни. Прилагане на прости и сложни уравнения за решаване на задачи. • <i>Технически умения</i> — отстраняване на неизправности, откриване на грешки в сложна техническа система или ремонт на машина. 	<ul style="list-style-type: none"> • решаване на проблеми • творчески подход • критично мислене и анализ • екипна работа • самостоятелно мислене • инициативност • комуникация • цифрова грамотност

39 https://www.youtube.com/watch?v=wwzmF-8o724&feature=emb_logo.

± 45 мин.

Упражнение 16: Няма страшно, аз съм механик!

Области на обучение

Физика, технологии и предприемачество, английски език, история и обществени науки, ИКТ, занималня и кариерно ориентиране.

Какво научават учениците

Учениците:

- размишляват за уменията, необходими за упражняване на определени професии в транспортния сектор, и обсъждат дали тези умения могат да се смятат за неутрални по отношение на пола;
- откриват разнообразието от професии в транспортния сектор;
- правят връзка между предметите от STEM и възможностите за избор на професия.

Акценти и засегнати проблеми

Въпреки сходните резултати, които постигат момчетата и момичетата, огромното мнозинство от онези, които решават да изучават STEM и да работят в тази сфера, са мъже. Половите стереотипи имат ключово влияние върху интереса на учениците към тези предметите от областта на STEM и амбициите им да преследват кариера в нея. Акцентът в това упражнение е да се повиши информираността за по-малко известните професионални пътища, по които могат да тръгнат момчетата и момичетата. Тук се взимат за пример жените механици, но се визират и други възможности.

Подготовка и материали

- Преди това упражнение можете да пуснете в час филмчето [„STEM Alliance — Индустрията среща образованието“](#).⁴⁰ От настройките на видеото можете да включите автоматичния превод, за да го гледате със субтитри на Вашия език.
- Копия от [Упражнение 16: Таблица „Различните страни на работата“](#), които се раздават на групи от трима или четирима ученици.
- Онлайн филмчето [„Жена-механик се надява да вдъхнови момичетата да се хвърлят в света на авторемонта“](#).⁴¹ Друг вариант е да потърсите сходно филмче от собствената си страна, което вдъхновява момичетата да започнат кариера като механици в транспорта.
- Учениците се разделят на групи от по трима или четирима.

НАСОКИ ЗА ЗАНЯТИЕТО

Стъпка 1
5 мин.

Раздайте копията от таблицата [Упражнение 16: Таблица „Различните страни на работата“](#) на всички групи и обяснете, че всяка от тях ще трябва да състави списък от три популярни професии, които отговарят на особеностите, изброени в таблицата.

Стъпка 1
5 мин.

Попитайте учениците какви професии са включили в своите списъци и ги напишете от едната страна на дъската.

Стъпка 3
5 мин.

Нека учениците отново погледнат изброените в таблицата особености и да съставят списък с три популярни професии, които не отговарят на повечето от тях, след което повторете стъпка 2 и ги запишете от другата страна на дъската.

Стъпка 4
5 мин.

Обяснете кои са предметите от STEM и защо те са важни. След това дайте за задача на учениците да обсъдят по групи кои от професиите на дъската изискват образование в областта на STEM.

Стъпка 5
5 мин.

Нека учениците споделят до какви изводи са стигнали и да задраскат онези професии на дъската, които не изискват изучаване на STEM.

Стъпка 6
5 мин.

Пуснете в час онлайн филмчето [„Жена-механик се надява да вдъхнови момичетата да се хвърлят в света на авторемонта“](#)⁴² и внимавайте за коментарите на учениците. Попитайте ги (доколкото е приложимо, предвид професиите на дъската):

- Мислил ли е някой от вас да стане механик?
- Защо сте мислили/не сте мислили за този вариант?

Стъпка 7
15 мин.

Разбор.

40 https://www.youtube.com/watch?time_continue=189&v=RTsF02n1I7Q&feature=emb_logo.

41 <https://www.youtube.com/watch?v=VP8nZ1UmV4c>.

42 <https://www.youtube.com/watch?v=VP8nZ1UmV4c>.

ИДЕИ ЗА РАЗБОР

Обсъдете следните въпроси:

- Какво научихте днес? Влезте в подробности.
- Беше ли изненадващо? Защо?
- Беше ли уместно/важно/полезно? Защо?
- По какъв начин се вписва това във вашия живот? Дайте примери.
- Сещате ли се за други традиционно „мъжки“ професии, които жените могат да изберат?

ВАРИАНТИ И РАЗШИРЕНИЯ

- Прочетете следния цитат от Джен Кели, основателка на ирландската мрежа „Жени с технически професии“ и попитайте учениците какво мислят: „Мисълта да започнете кариера в доминирана от мъже среда може да ви плаши, но нещата се променят. Там, където едно време е имало съпротива срещу жените на подобни позиции, днес се предлага подкрепа. Имаме примери, както тук, така и от другата страна на океана, че жените се справят отлично в тези професии. Те са страхотни за тях. Жените казват, че работата им осигурява по-добро качество на живот благодарение на сериозното заплащане и уменията, които могат да ползват както на работното място, така и извън него.“⁴³
- Разгледайте вдъхновяващи истории на момичета и жени, работили като механици и/или в други технически сфери, от миналото и настоящето на Вашата страна. Можете да подготвите визуални материали (снимки, онлайн видеа, статии) и да ги обсъдите в час.
- Ако имате възможност, поканете в час механици от транспорта (в идеалния случай – жени), техници по поддръжката или работещи в сферата на STEM (или пък им отидете на посещение с учениците).
- Обмислете варианта да вземете участие в дейностите, предлагани от **STEM Alliance**,⁴⁴ които насърчават включването в час на теми, свързани с кариера в областта на STEM.

Съвети и бележки

- За това професионално поприще не се знае много – усилията трябва да започнат с това кариерата на механик да стане по-привлекателна за жените, като се подобри комуникацията и разпространението на информация на всички нива.
- Не забравяйте голямото разнообразие от работни места за механици в транспорта (напр. на локомотиви, влакове, автомобили, самолети, кораби и кранове).
- Въпреки че механиците са предимно мъже, все пак в историята на транспорта има много примери за невероятни жени механици. Опитайте да потърсите информация за такива от Вашата страна.

43 Levendon, N. (2017, 26 March). 'Women Urged to Start Careers in Mechanical Professions. Irish Times. От адрес: <https://www.irishtimes.com/business/work/women-urged-to-start-careers-in-mechanical-professions-1.3025397>.

44 За повече информация вж. <http://www.stemalliance.eu/about>.

УПРАЖНЕНИЕ 16: ТАБЛИЦА „РАЗЛИЧНИТЕ СТРАНИ НА РАБОТАТА“

Различните страни на работата

Стабилност на работно място
Баланс между личния и професионалния живот
Кариерно израстване
Разнообразие в работата
Приличен доход
Удовлетворение от работата
Комуникационни умения
Способност за решаване на проблеми
Умения за работа в екип
Цифрови умения

± 60 мин.

Упражнение 17:

Моята работа мечта

Области на обучение

Всички предмети в учебната програма и кариерно ориентиране.

Какво научават учениците

Учениците:

- поглеждат към професионалното си бъдеще от различни ъгли;
- придобиват по-задълбочено разбиране за кариерните възможности и се мотивират да положат усилия по пътя към мечтаната професия;
- размишляват върху избора си на профилиране в гимназията и придобиват съзнание за професионални цели, които биха могли да са от интерес за тях.

Подготовка и материали

- Това упражнение развива техниката за кооперативно обучение „помисли, обсъди, сподели”,⁴⁵ която насърчава индивидуалното участие, активното слушане и решаването на проблеми. На учениците се поставя въпрос, после им се оставят няколко минути да помислят и накрая те трябва да споделят мислите си със съученик или съученичка.
- Учениците трябва да са седнали така, че хем да могат да мислят самостоятелно, хем да е удобно да споделят мислите си по двойки.
- Копия от [Упражнение 17: Моята работа мечта](#) за всички ученици.

Акценти и засегнати проблеми

Това упражнение има за основна цел да насърчи дискусия сред учениците на тема как да се сдобият с мечтаната работа, след като завършат образованието си. Важно е те да установят какви стъпки трябва да предприемат. Например, какви умения и обучение ще се изискват. Това е също така добър шанс да им представите концепцията за учене през целия живот като безспирно, доброволно и самостоятелно мотивирано преследване на знания по лични или професионални подбуди.

УПРАЖНЕНИЕТО СЪПКА ПО СЪПКА

Стъпка 1
10 мин.

Съобщете на учениците, че в това занятие ще се съсредоточат върху бъдещите си професии. Раздайте копията на [Упражнение 17: Моята работа мечта](#) на всички ученици. Помолете ги да прочетат сами интервюто на листа, който са получили, и да запишат две-три свои мисли на тема избор на професия, на които ги е навело това интервю.

Стъпка 2
10 мин.

Нека учениците седнат по двойки и споделят какво мислят. Предложете им да се редуват, да се изслушват внимателно и да си задават въпроси

Стъпка 3
10 мин.

взаимно, за да могат да разберат основните идеи на събеседника си.

Учениците представят пред класа идеите на своите събеседници.

Стъпка 4
10 мин.

Дайте за задача на класа да нахвърлят идеи за най-важните въпроси, които трябва да си зададат при избора на професия. Дайте пример, като го напишете на дъската: Какви са моите интереси? Ако е нужно, помолете двама доброволци сред учениците да записват на дъската въпросите, които предлага класът.

⁴⁵ Визуалните мисловни модели са разработени от Project Zero, научноизследователски център във Висшето училище по педагогика към Харвардския университет. За повече информация вж. <http://pz.harvard.edu/sites/default/files/Think%20Pair%20Share.pdf>.

Стъпка 5
5 мин.

Ако на дъската се натрупат твърде много въпроси, помислете дали да не поискате от учениците да ги преразгледат и да решат кои (ако има такива) трябва да бъдат изтрити.

Стъпка 6
15 мин.

Разбор.

ИДЕИ ЗА РАЗБОР

- Дайте указания на учениците отново да се разделят по двойки и да подредят въпросите си по важност (като най-важните са най-отгоре). Двойките споделят списъците си и защитават подредбата си.
- Обсъдете следните въпроси:
  - Какво научихме днес по темата? Защо?
  - Какви са последиците от наученото за вас? Дайте примери.
  - Мислили ли сте досега за своята работа мечта? Какви стъпки трябва да предприемете? Какви умения са ви нужни?
  - Можем ли действително да предскажем къде отиваме? Обяснете концепцията за ученето през целия живот и попитайте учениците как тя е свързана с информацията в интервюто.
- Завършете упражнението, като прочетете следния абзац: Светът на авиацията е огромен и в него има множество скрити професии. За да получите представа, зад всеки пътнически самолет в експлоатация стои голям екип от стотици специалисти в различни сектори, занимаващи се с инженерство, поддръжка, провеждане на полета, ръководство на въздушното движение, зареждане на гориво, метеорологични прогнози, цифрови операции, наземни операции, товар, пътници, безопасност и т.н. Транспортният сектор предполага огромен брой поддържащи професии, към които учениците може да проявят интерес, да ги проучат и имат предвид, когато мислят за професионалното си развитие.

Съвети и бележки

- Важно е учениците да са наясно какви възможности стоят пред тях, какви умения трябва да развият и какви стъпки да предприемат, за да „полетят нависоко“ и да достигнат до своята мечтана работа. Трябва също така да осъзнаят, че имат пълното право да полетят нависоко и да се стремят към която и да е мечтана работа, както и че упоритата работа в училище ще им помогне да постигнат амбициите си.
- Същевременно учениците трябва да знаят, че може и да променят възможностите пред себе си си че и ученето през целия живот е важно измерение от всеки професионален път.

ВАРИАНТИ И РАЗШИРЕНИЯ

- Организирайте дни на кариерата и поканете гости (напр. родители или членове на вашата общност) да споделят професионалния си опит с учениците. Това може да се случи в интерактивен формат, например като обособите различни места в стаята, където гостите да демонстрират ежедневноната си работа, а учениците да се придвижват между тях и да им задават въпроси.
- Нека учениците проведат интервюта с различни представители на транспортния сектор, за да научат какви са бъдещите им възможности за работа и уменията, които изискват различните професии.
- Изследвайте голямото разнообразие **настоящи и бъдещи професии (2035 г.) в авиацията**.⁴⁶

46 <http://skillfulproject.eu/ajax/DownloadHandlerFM.php/downloadFile?id=15223>.

УПРАЖНЕНИЕ 17: МОЯТА РАБОТА МЕЧТА

Фиг. 3. Неуса Монтейро, интервюирана през септември 2020 г.

всичко ми отне повече време... Всъщност трябваше да използвам максималното време, което ти отпускат за тази цел, като междувременно работех, за да плащам обучението си (то е доста скъпо), взех и заем от банката. Междувременно се омъжих и получих лиценза си за пилот на многоекипажен самолет, когато дъщеря ми беше на пет месеца. След като завърших курса си на обучение, чаках четири години да обявят конкурс, за да стана пилот на пътнически самолет в Португалските авиолинии – когато започнах, бях на 33. Но безспорно всичко това си струваше!

Сега на каква възраст и на каква позиция сте в Португалските авиолинии?

Сега съм на 35 и съм първи офицер (или втори пилот), затова седя от дясната страна в пилотската кабина. Командирът (капитанът) седи от лявата страна. Голямата разлика между двете места са летателните часове, опитът. Аз имам правоспособност да пилотирам Airbus 319, 320 и 321. За да управлявам Airbus 330, ще ми трябва допълнителна квалификация.

Чувствали ли сте се дискриминирана поради факта, че сте жена?

Да, но съм се опитвала да не обръщам внимание на това. Смятам, че е по-присъщо на старите поколения и на пилотите, които идват от военновъздушните сили, където управлението на самолета иска повече сила (а според стереотипите мъжете са физически по-силни от жените). Автоматизирането на пътническите самолети напълно промени пейзажа.

Колко често преминавате през нови обучения в авиационен тренажор?

На всеки шест месеца – обучението е много интензивно – както и винаги, когато има промени в самолетите, които имам право да пилотирам. Задължително е, ако по някаква причина не съм била в състояние да летя известно време.

Източник: Авторите.

Как станяхте пилот?

В университета учих комуникационни технологии и планирах кариера като журналистка, но когато завърших, една приятелка ме предизвика да се кандидатирам за стюардеса в Португалските авиолинии, тогава бях на 21. Когато за първи път в живота си влязох в пилотската кабина по време на полет, бях запленена от гледката на небето и сложността на всички прибори и лампички на таблото. Тогава разбрах, че това е моята цел, че това е, което искам да правя в живота.

Преди не бяхте ли мечтали за това?

Всъщност не, как бих могла да мечтая за нещо, което нито познавах, нито смятах за възможно? Дори не ми е минало през ума. Никога не съм си поставяла граници заради това, че родителите ми имаха нископлатена работа, но има неща, за които знам, че човек не мечтае.

Труден ли беше процесът?

Да, не беше лесно. Наложих се да уча математика и физика в контекста на авиацията. В гимназията не бях учила нито един от тези предмети и

± 65 мин. и работа по групи

Упражнение 18: Забележителната организация на устойчивата градска мобилност

Области на обучение

Гражданско образование, история и обществени науки, география и точни науки, физика, математика, технологии и предприемачество, ИКТ, занималня и кариерно ориентиране.

Какво научават учениците

Учениците:

- установяват връзка между транспорта и качеството на живота в града. Изследват интелигентната и мултимодална мобилност с нулеви емисии;
- изследват концепцията за устойчивост и значението на ефективния градски транспорт за всички.

Подготовка и материали

- Преди това упражнение се запознайте с източниците, посочени в [Упражнение 18: Теми за работа по групи](#). Ако учениците не могат да четат на английски, добавете източници на вашия език.
- Примери за мисловна карта, които да покажете в час (вижте например [Упражнение 18: Примери за мисловни карти](#)).
- Учениците се разделят на групи по четирима или петима.
- Копия от [Упражнение 18: Теми за работа по групи](#) за всяка група ученици и достъп до интернет или материали за разработката на избраните теми.
- Хартия за флипчарт (един или два листа на група), тиксо (за да се залепят два листа хартия, ако се налага) и маркери с различни цветове.

Акценти и засегнати проблеми

Това упражнение слага акцент върху основни измерения на устойчивата градска мобилност и прави връзка между нея и ежедневието, проблемите и нуждите на всеки европейец. Разглежда се [Европейската седмица на мобилността](#)⁴⁷ между 2014 и 2020, като се обсъждат основните проблеми, които тя засяга. Европейската седмица на мобилността (16–22 септември всяка година) е кампания на Европейската комисия за повишаване на осведомеността на тема устойчива градска мобилност, която завършва с широко приветствания „ден без автомобили“. Кампанията насърчава поведенческите промени в полза на активната мобилност, обществения транспорт и други чисти, интелигентни транспортни решения.

47 Повече информация на адрес: <https://mobilityweek.eu/home/>.

НАСОКИ ЗА ЗАНЯТИЕТО

Сигъпка 1
20 мин.

Обяснете на учениците, че ще имат за задача да създадат мисловна карта на тема градска мобилност. Ако е нужно, обяснете какво значи мисловна карта и покажете примери.

Всяка група получава един или два листа хартия за флипчарт и маркери с различни цветове, за да създаде мисловна карта. Получава и копие от [Упражнение 18: Теми за работа по групи](#). Нека учениците да прочетат предложените в него теми и да си изберат коя да развият. Дайте им време да направят своя избор и да получат отговор на въпросите или съмненията, които може да имат. Уверете се, че различните групи са избрали различни теми.

След като групите са избрали своите теми, обяснете на учениците, че трябва да търсят отговорите онлайн.

В раздадените им копия има списък от източници, които могат да ползват, за да отговорят на въпросите или да развият темата. Съобщете на учениците, че трябва да си разпределят работата в рамките на групата. Накрая всеки член на групата ще представи работата си.

Сигъпка 2

Надзиравайте работата и помагайте на учениците.

Сигъпка 3
30 мин.

Нека всяка група изложи мисловната си карта, като я залепи на дъската. Всеки член на групата представя работата си. Другите групи слушат и си записват въпроси и коментари, свързани с представеното съдържание.

Сигъпка 4
15 мин.

Разбор.

ИДЕИ ЗА РАЗБОР

- Като се уверите, че има ред и дисциплина, оставете на всяка група достатъчно време да отговори на въпросите и коментарите, породени от представеното от нея съдържание.
- Обсъдете следните въпроси:
  - Досега бяхте ли се замисляли какво позволява на ежедневният ни живот да тече гладко и нормално? До какви изводи стигнахте?
  - Как свързвате системата за градска мобилност с качеството на живот на всички ни? Дайте примери.
  - Това, което научихте днес, полезно ли ви се струва? Защо?

Съвети и бележки

Ако е трудно да се осигури достъп до интернет, разпечатайте някои от онлайн материалите и направете копия за целта на упражнението.

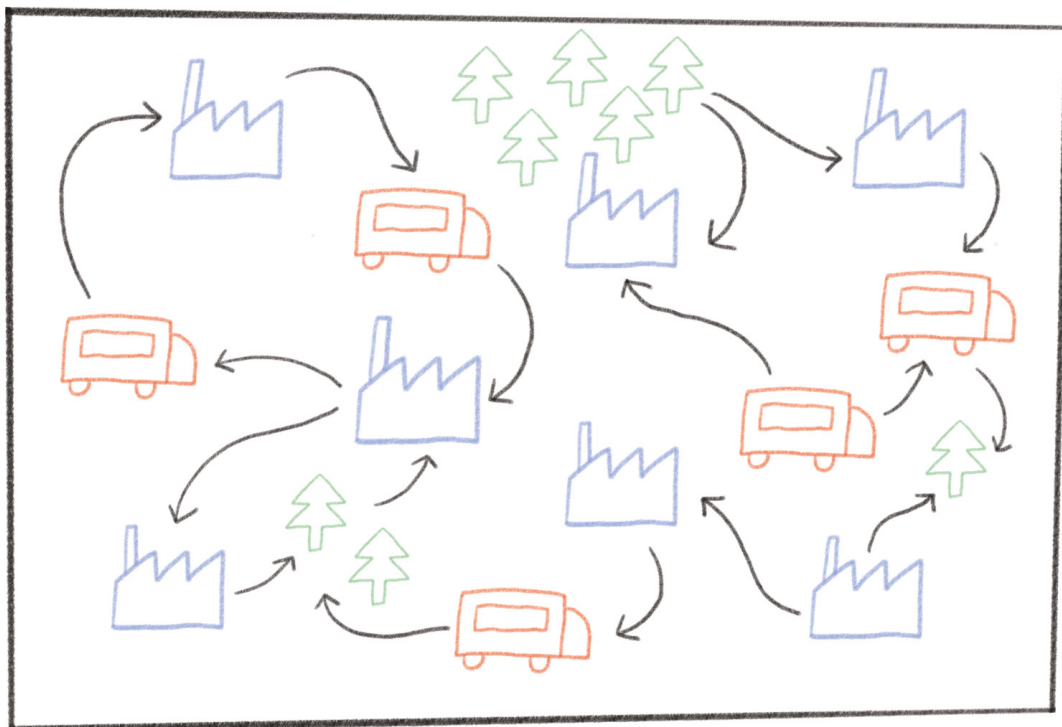
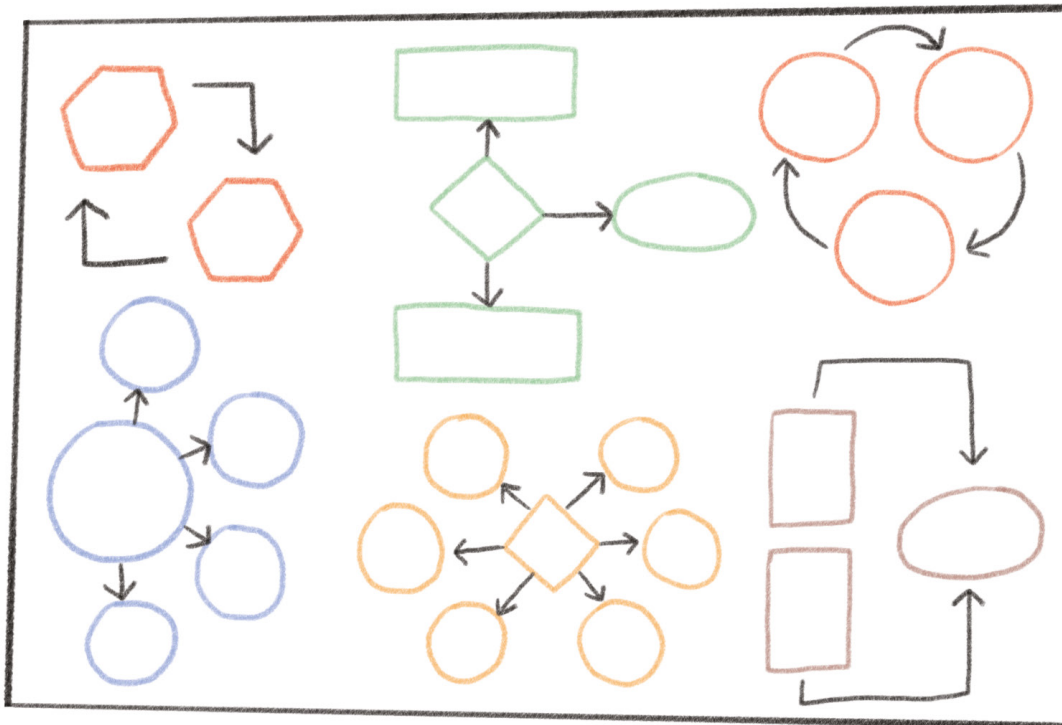
ВАРИАНТИ И РАЗШИРЕНИЯ

- Гледайте и се вдъхновете от:
  - [„Защо автобусите представляват демокрация в действие“](#)⁴⁸ от Енрике Пенялоса, кмет на Богота (има писмен вариант и субтитри на 29 езика).
  - [„Четири божии заповеди за всеки голям град“](#)⁴⁹ от Едуардо Паис, кмет на Рио де Жанейро (писмен вариант и субтитри са налични на 30 езика).
- Разгледайте и участвайте в дейностите по линия на Европейската седмица на мобилността, които се организират във вашата общност.

48 https://www.ted.com/talks/enrique_penalosa_why_buses_represent_democracy_in_action.

49 https://www.ted.com/talks/eduardo_paes_the_4_commandments_of_cities/transcript?language=en.

УПРАЖНЕНИЕ 18: ПРИМЕРИ ЗА МИСЛОВНИ КАРТИ

УПРАЖНЕНИЕ 18: ТЕМИ ЗА РАБОТА ПО ГРУПИ

ТЕМИ ЗА РАБОТА ПО ГРУПИ:

1. Транспортът и качеството на живот в града.

Какво отражение има транспортът върху качеството на живот в градовете? Как можем да подобрим качеството на живот за всички в нашите градове посредством транспорта?

2. Градска мобилност с нулеви емисии.

Какво е това и защо е важно? Как се насърчава и развива в ЕС или в собствената ви страна през последните пет години?

3. Умни и интелигентни транспортни решения.

Кои са те и какви са ползите от тях? Какви са примерите за технологични иновации, които променят европейските градове?

4. Мултимодалност на градския транспорт.

Какво е това и защо то е важно? Дайте примери за това как можем да направим градовете в ЕС мултимодални.

ПРЕДЛОЖЕНИ ИЗТОЧНИЦИ:

- [Европейска седмица на мобилността, 16–22 септември, 2020 г.: Тематично ръководство](#) („Мобилност с нулеви емисии за всички“).⁵⁰
- [Европейска седмица на мобилността, 16–22 септември, 2019 г.: Наръчник, включващ тематично ръководство и справочник за местни кампании](#) („Безопасност за пешеходците и велосипедистите“).⁵¹
- [Европейска седмица на мобилността, 16–22 септември, 2018 г.: Наръчник, включващ тематично ръководство и справочник за местни кампании](#) („Смесено движение!“).⁵²
- [Европейска седмица на мобилността, 16–22 септември 2017 г.: Тематично ръководство](#) („Чиста, споделена и интелигентна мобилност“).⁵³
- [Европейска седмица на мобилността, 16–22 септември 2016 г.: Тематично ръководство](#) („Интелигентна мобилност, силна икономика“).⁵⁴
- [Европейска седмица на мобилността, 16–22 септември 2015 г.: Тематично ръководство](#) („Избери. Промени. Съчетай“).⁵⁵
- [Европейска седмица на мобилността, 16–22 септември 2014 г.: Тематично ръководство](#) („Нашите улици — нашият избор“).⁵⁶
- [Европейска комисия \(2021\). Градска мобилност](#).⁵⁷

50 https://mobilityweek.eu/fileadmin/user_upload/materials/participation_resources/2020/Thematic_guidelines_2020/2020_EMW_Thematic_Guidelines_layout_Final.pdf.

51 https://mobilityweek.eu/fileadmin/user_upload/materials/participation_resources/2019/2019_EMW_Manual.pdf.

52 https://mobilityweek.eu/fileadmin/user_upload/materials/participation_resources/2018/2018_EMW_Manual.pdf.

53 https://mobilityweek.eu/fileadmin/user_upload/materials/participation_resources/2017/2017_EMW_Thematic_Guidelines.pdf.

54 https://mobilityweek.eu/fileadmin/user_upload/materials/participation_resources/2016/Thematic_Guidelines_2016.pdf.

55 https://mobilityweek.eu/fileadmin/user_upload/materials/participation_resources/2015/DTRM_ThematicGuidelines2015_07.pdf.

56 https://mobilityweek.eu/fileadmin/user_upload/materials/participation_resources/2014/thematic-guidance-2014.pdf.

57 https://ec.europa.eu/transport/themes/urban/urban_mobility_en.

± 60 мин.

Упражнение 19: Ако в транспортния сектор имаше баланс между половете

Области на обучение

Гражданско образование, история и обществени науки, география и точни науки, физика, математика, технологии и предприемачество, ИКТ, занималня и кариерно ориентиране.

Какво научавам учениците

Учениците:

- научават повече за различните видове транспорт;
- правят изводи защо за демократичното общество е полезно половете да са пропорционално представени в транспорта.

Подготовка и материали

- Преди упражнението може да преговорите [„Жените в транспорта — платформа на ЕС за промяна“](#).⁵⁸
- Видео [„Жените в транспорта“](#)⁵⁹ за пускане в час.
- [Упражнение 19: Инфографика](#) за показване в час.
- Учениците сядат в кръг.
- Празен лист хартия (формат А4) за всеки ученик.

Акценти и засегнати проблеми

При това упражнение младежите трябва да си представят транспортен сектор, в който професиите не са разделени по полов признак. Транспортният сектор предлага на новото поколение редица професионални възможности, които е добре да обмислят независимо от пола си – изборът им не бива да се ограничава от традиционни полови стереотипи и убеждения. Мобилността и транспортът са важни за всеки един от нас. От ежедневното пътуване до работа, посещенията при роднини и приятели и туризма чак до гладката работа на глобалните вериги за доставки, които осигуряват стоките в магазините и промишленото ни производство: мобилността е необходимо условие за икономическия и социалния ни живот. Свободното движение на хора и стоки в рамките на Съюза е основополагаща свобода в ЕС и единния пазар. Пътуването в ЕС доведе до по-голямо сближаване и по-ясно очертан европейски облик. Транспортният сектор е второто по големина разходно перо на европейските домакинства – като такова допринася с 5% за европейския БВП и в него са заети около 10 млн. работници. Парадоксално е, че едва 22% от тях са жени.

58 https://ec.europa.eu/transport/themes/social/women-transport-eu-platform-change_en

59 <https://www.youtube.com/watch?v=-NqdyrE1hf8>

УПРАЖНЕНИЕТО СЪПКА ПО СЪПКА

Съпъпка 1
10 мин.

Пуснете онлайн видеото „Жените в транспорта“⁶⁰ и покажете **Упражнение 19: Инфографика** на учениците, за да покажете проблема. Дайте им малко време да разгледат цифрите и да разберат какво означават. Отговорете на въпросите им и след това бавно прочетете: „Само 22% от работниците в транспортния сектор са жени – тоест в него липсва баланс между половете. Целта на „Жените в транспорта – платформа на ЕС за промяна“, представена на 27 ноември 2017 г., е да подпомогне заетостта на жените и равните възможности за жените и мъжете в транспортния сектор чрез действията на членовете ѝ“⁶¹

Съпъпка 2
10 мин.

Обяснете на учениците, че трябва да си представят транспортен сектор, в който има равно участие на половете, и да зададат по един конкретен въпрос за насърчаване на заетостта на жените и на равните възможности за мъжете и жените в сектора. Кажете им, че въпросите трябва да включват „ако“ или „представете си, че“, и дайте примери:

- Какво да направя, ако ми се струва, че приятелите ми не се

Съпъпка 3
25 мин.

- чувстват удобно с мен – сам(а) ли да се храня?
- Ако имам нужда от информация, за да продължа с работата си, а приятелите не ми помагат, как да променя отношението им?

Учениците вземат по един празен лист.

Обяснете как протича упражнението. Всеки ученик пише по един въпрос най-горе на листа си. След това го дава на съученика си отлясно и получава листа на този отляво. После учениците прочитат въпроса и пишат своите идеи или отговори, както и името си, в случай че има уточняващи въпроси. Ако учащият няма идея или отговор, предава листа на следващия поред. Упражнението приключва, когато всички листи се върнат при първоначалните си собственици.

Съпъпка 4
15 мин.

Споделяне и разбор.

ИДЕИ ЗА РАЗБОР

- Прочетете въпросите и отговорите, уточнете, ако има неясноти, и помолете учениците да изберат най-подходящия/те отговор(и) на всеки въпрос.
- Завършете с няколко бележки, по които учениците могат да се изкажат:
  - Представете си бъдеще, в което момчетата и момичетата получават еднакво насърчение да учат и работят в сферата на науката, технологиите, инженерството и математиката (STEM) и в областта на образованието, здравеопазването и социалните дейности.
  - Представете си бъдеще, в което една и съща работа (и работа с една и съща стойност) се заплаща по един и същи начин.
  - Представете си бъдеще, в което житейските решения на жените не са ограничени от полагането на незаплатен грижовен и домакински труд.
  - Представете си бъдеще, в което многообразието се цени на всички равнища и всички разбират, че различията са предимства, а не слабости.

Съвети и бележки

- Насочвайте учениците да изследват проблеми, свързани с влизането на жените в сектора (например полови стереотипи за професиите в транспорта, половата сегрегация в образованието, опасения във връзка с преобладаващо мъжката среда), както и задържането им в него (например опасения във връзка с равновесието между личния и професионалния живот, разликата в заплащането на мъжете и жените). Помислете и за възможни заблуди или недостатъчни познания на учениците от по-общ характер (например свързани с възможностите за кариерно развитие, физическите изисквания).
- Добра идея е отново да пуснете видеоклипа, след като обясните каква е задачата, за да могат учениците да се насочат към причините за по-слабото участие жените в транспортния сектор.

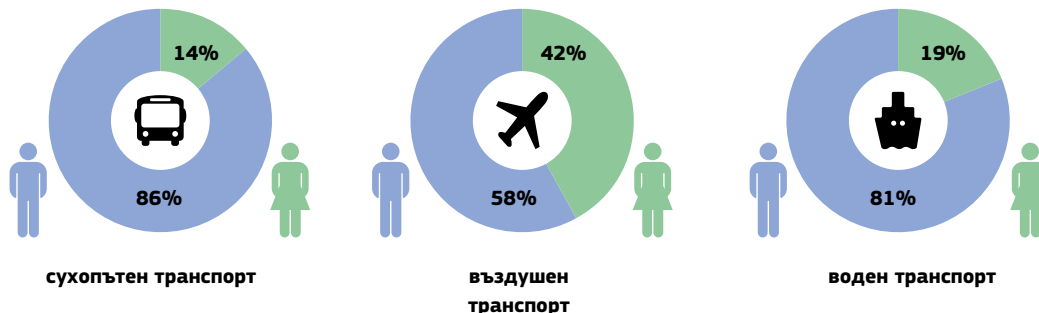
60 <https://www.youtube.com/watch?v=-NqdyrE1hf8>

61 Европейска комисия. „Жените в транспорта — платформа на ЕС за промяна“, https://ec.europa.eu/transport/themes/social/women-transport-eu-platform-change_en.

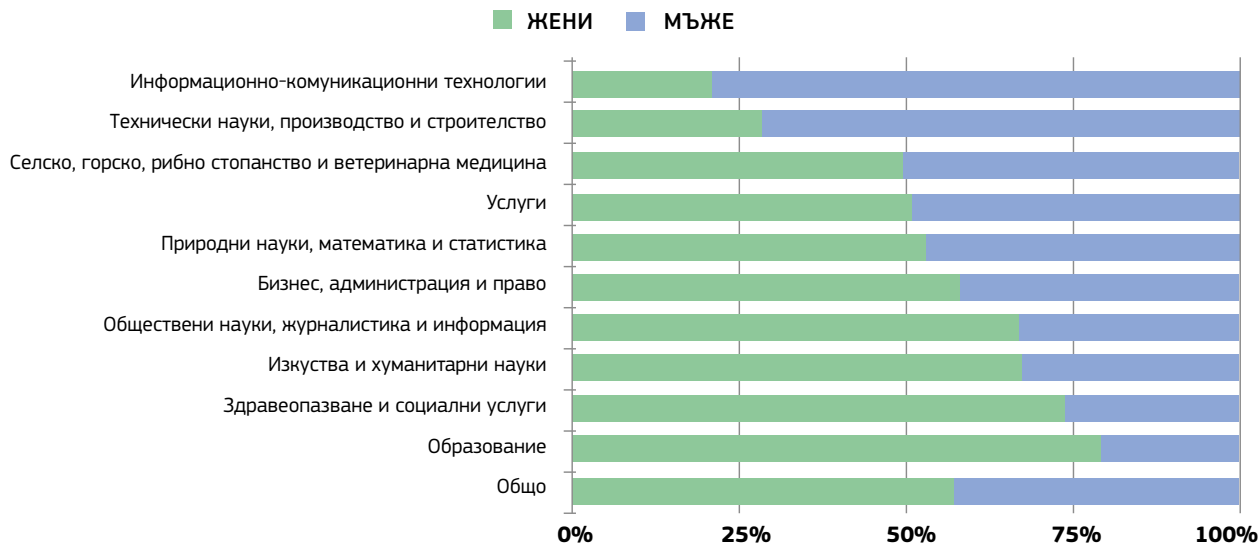
УПРАЖНЕНИЕ 19: ИНФОГРАФИКА

Само 22% от транспортните работници са жени!

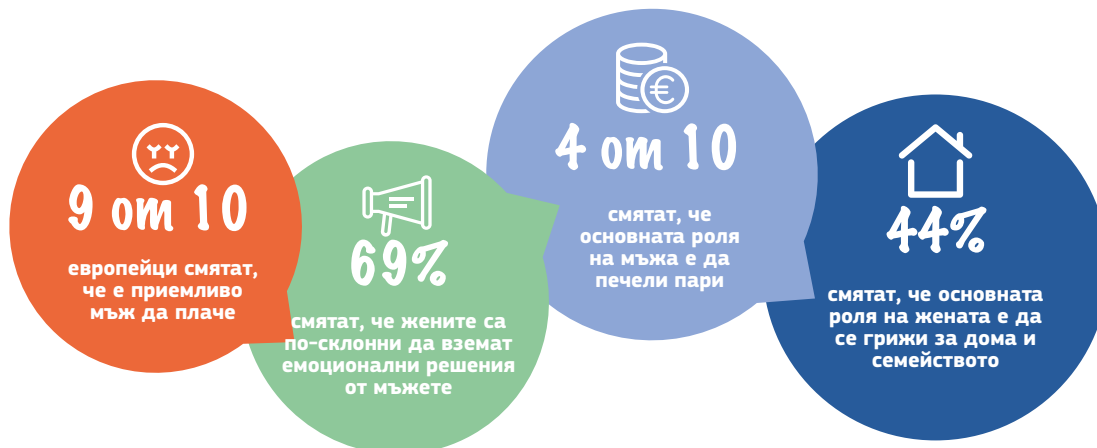
Източник: Евростат (lfsa_egan22d), дял на заетите мъже и жени по вид транспорт в ЕС-27 на възраст 15–64, 2020 г.

Разпределение на мъжете и жените в обласите на образование в ЕС

Източник: Евростат (educ_uoe_grad03), разпределение на висшистите по области на образование и обучение в ЕС-27, 2018 г.

Мнението на европейците за половите стереотипи

Източник: Специален Евробарометър 465 относно равенството между половете 2017 г. От адрес: https://data.europa.eu/euodp/lt/data/dataset/S2154_87_4_465_ENG.

± 30 мин. и работа по проект

Упражнение 20: Транспорт значи минове

Области на обучение

Гражданско образование, обществени науки, история, занималня, кариерно ориентиране, технологии и предприемачество.

Каква научавам учениците

Учениците:

- различават видовете транспорт;
- говорят за ролята на транспортния сектор в ежедневието им и го виждат в по-общ план;
- свързват съществуването и развитието на някои особености на съвременния градски живот (включително здравеопазване, глобализация, електронна търговия, масова култура, туризъм, образование и др.) с развитието на транспортния сектор.

Подготовка и материали

- Преди упражнението може да погледнете в интернет за бърз обзор, който да даде представа колко обширен е транспортният сектор. Можете да използвате материалите, посочени в [Раздел 7: Следващи стъпки](#).
- Учениците се разделят на групи от по четирима.
- Достъп до интернет за учениците, за да търсят информация по различни теми (може да се замени с печатни материали).
- Други творчески пособия за учениците в зависимост от избора от тях метод (видеоклип, нагледно или устно представяне, плакат и др. под.).

Акценти и засегнати проблеми

Това упражнение разкрива различните измерения на транспорта в петте му основни вида: сухопътен, автомобилен, железопътен, морски и речен (вътрешни водни пътища). Това засилва интереса на учениците към един свят, за който може би не знаят много. Освен това ги кара да разберат, че мобилността и транспортът са важни за всеки един от нас. От ежедневно пътуване до работа, посещенията при роднини и приятели и туризма чак до гладката работа на глобалните вериги за доставки, които осигуряват стоките в магазините и промишленото ни производство: мобилността е необходимо условие за икономическия и социалния ни живот.

НАСОКИ ЗА ЗАНЯТИЕТО

Стипка 1
5 мин.

След като учениците се разделят по групи от четирима, помолете ги първо да работят по двойки. Обяснете им, че трябва заедно да се разровят в ума си за всичко, което им хрумва във връзка с транспорта (например транспортни подсектори, професии в областта, бъдещето на транспорта). В това въведение бихте могли да използвате кооперативна структура за упражнението, при която учениците сядат по двойки и се редуват да дават кратки устни отговори на поставен въпрос. Може да им предоставите голям лист хартия, за да записват идеите си.

Ситъпка 2
5 мин.

Помолете групите да сравнят идеите, които са им хрумнали.

Ситъпка 3
5 мин.

Нека всяка група излъчи говорител(ка), който/която споделя идеите на глас.

Ситъпка 4
3 мин.

Напишете на дъската:

КАКВО:	КАК:
• Хора	• Сухопътен
• Товари	• Железопътен
	• Автомобилен
	• Морски
	• Речен

След това попитайте учениците дали всички категории на дъската са споменати в идеите, споделени от целия клас на глас, или има липсващи категории.

Ситъпка 5
Гъвкаво време

Разпределете горните категории—сухопътен, железопътен, автомобилен, морски, речен — между групите и кажете на учениците:

Ситъпка 6
Гъвкаво време

1. да разучат по-задълбочено категорията, която им се е паднала;
2. да анализират влиянието на тази конкретна категория върху ежедневието им (т.е. как би се променил животът им, ако нямаше такъв вид транспорт).

Като отправна точка за работата си учениците могат да използват основната информация, която се намира в интернет. Резултатите от изследването и анализа им може да се представят под формата на кратко видео, нагледна или устна презентация, плакат или друг подобен начин.

Ситъпка 7
8 мин.

Помолете учениците да споделят всичките си резултати и да измислят ново заглавие на упражнението.

Разбор.

ИДЕИ ЗА РАЗБОР

Обсъдете следните въпроси:

- Какво си помислихте, когато прочетохте заглавието на упражнението?
- Имахте ли представа колко голяма е ролята на транспорта в живота ви?
- Ако се налага да живеете в свят без транспорт, каква част от сегашния ви живот ще се промени най-много?
- Упражнението промени ли представата ви за транспорта по един или друг начин?

ВАРИАНТИ И РАЗШИРЕНИЯ

Изследвайте огромното разнообразие от настоящи и бъдещи специалности в транспортния сектор с помощта на плакатите на Проект *Skillful*: [Професии в авиацията от 2020 до 2035 г.](#),⁶² [Професии в автомобилния транспорт за 2020 г.](#)⁶³ и [2035 г.](#),⁶⁴ [бъдещето на Железопътния транспорт и професиите в него от 2020 до 2035 г.](#),⁶⁵ [Професии в морските превози за 2020 г.](#)⁶⁵ и [2035 г.](#)⁶⁶

62 <http://skillfulproject.eu/ajax/DownloadHandlerFM.php/downloadFile?id=15223>.

63 <http://skillfulproject.eu/ajax/DownloadHandlerFM.php/downloadFile?id=15221>.

64 <http://skillfulproject.eu/ajax/DownloadHandlerFM.php/downloadFile?id=15222>.

65 <http://skillfulproject.eu/ajax/DownloadHandlerFM.php/downloadFile?id=15225>.

66 <http://skillfulproject.eu/ajax/DownloadHandlerFM.php/downloadFile?id=15226>.

± 45 мин.

Упражнение 21: Работата в транспорта не е за жени

Области на обучение

Занималня, кариерно ориентиране, технологии и предприемачество, ИКТ, обществени науки, гражданско образование, точни науки.

Какво научават учениците

Учениците:

- анализират различни подсектори в транспорта и посочват причините за неравното участие на мъжете и жените в тях;
- установяват какви умения (специфични или универсални/общоприложими, технически и социални) се изискват в транспортния сектор.

Акценти и засегнати проблеми

Акцентът в упражнението е учениците да размишляват върху причините за липсата на баланс между половете в транспортния сектор и особено в някои подсектори.

Подготовка и материали

- Преди упражнението можете да почерпите вдъхновение от видеоматериали и статии, отразяващи заети в транспорта жени. Например:
  - [Вдъхновяващи жени в автобусната индустрия — 100 години жени в транспорта.](#)⁶⁷
  - [Aviadoras — защо мястото на жените е в авиацията.](#)⁶⁸
  - [100 години жени в транспорта — настояще и бъдеще.](#)⁶⁹
  - [Жените в транспорта.](#)⁷⁰
  - [Съвети за бъдещи машинисти от Ева Б.](#)⁷¹
- [Упражнение 21: Графики](#) и [Упражнение 21: Общоприложими умения](#) за показване в час.
- Учениците се разделят на групи от по четирима (най-добре по две момчета и две момичета).

НАСОКИ ЗА ЗАНЯТИЕТО

Ситъпка 1
5 мин.

Обяснете, че упражнението се нарича „Работата в транспорта не е за жени“. Покажете на учениците [Упражнение 21: Графики](#) и дайте указания всеки самостоятелно да напише три твърдения въз основа на двете графики.

Ситъпка 2
5 мин.

Помолете учениците да споделят твърденията си в групата и от всички твърдения да изберат три, които да споделят с целия клас.

67 https://www.youtube.com/watch?v=ZVLSD_E4pc8&ab_channel=TransportforLondon.

68 <https://www.eurocockpit.be/news/making-case-women-aviation>.

69 https://www.youtube.com/watch?v=WfzfBH_IVTM.

70 https://ec.europa.eu/transport/themes/social/women-in-transport_en.

71 <https://icould.com/stories/eva-b/>.

Сигъпка 3
5 мин.

Помолете учениците да споделят и обсъдят всички твърдения на класа. Основните заключения би трябвало да са, че във всички подсектори и длъжности в транспорта жените са по-малко от мъжете. В някои подсектори и длъжности жените са много по-малко.

Сигъпка 4
5 мин.

Помолете учениците да разгледат **Упражнение 21: Общоприложими умения**. Освен квалификациите и техническите познания за ниско – средно – и висококвалифицираните длъжности в транспортния сектор са нужни и редица общоприложими умения. Помолете групите да дадат примери за тези умения „ в действие“, за да проверите дали ги разбират.

Сигъпка 5
3 мин.

Помолете конкретно момичетата да посочат кои умения според тях липсват или не достигат на жените, и поставете отметки на съответните места в дясната графа.

Сигъпка 6
6 мин.

Ако не излязат умения, които жените не притежават, дайте указание всяка група да изброи различните причини, поради които транспортният сектор изглежда не е особено привлекателен за жените.

Сигъпка 7
6 мин.

Помолете групите да споделят с класа причините, които са записали, и да ги обсъдят.

Сигъпка 8
2 мин.

Кажете на учениците да променят заглавието на упражнението.

Сигъпка 9
8 мин.

Разбор.

Съвети и бележки

Може да се наложи да поставите под съмнение някои от схващанията на учениците за способността на жените и мъжете да вършат определени дейности.

ИДЕИ ЗА РАЗБОР

Обсъдете следните въпроси:

- Какво си помислихте, като прочетохте заглавието на упражнението?
- Какво си мислехте, докато анализирахте **Упражнение 21: Графики** (като момиче, като момче, лично ти?)
- Ако в транспортния сектор има по-малко жени, то чии гласове се чуват в него?
- Прилагайки мисловните модели „**хора, системи, власт, участие**“⁷² и „**глас и избор**“⁷³ попитайте: ако в отрасъла имаше повече жени, по какъв начин според вас те биха могли да променят системата? Какви промени може да видим в системата с по-голямо женско участие (например в едно от видеата водачка на камион казва, че жените по-рядко предизвикват произшествия, защото шофират по-внимателно)? Опитайте се да дадете примери.

ВАРИАНТИ И РАЗШИРЕНИЯ

- Изгледайте някои от предложените видеоклипове с учениците.
- В **Раздел 5: Транспорт** има други упражнения, в които се анализират някои конкретни подсектори в транспорта, но ако учениците имат интерес към определен подсектор, може да им възложите да разучат какви квалификации и технически познания са необходими в него.
- Ако видите, че някои ученици се интересуват от конкретна професия или длъжност в областта на транспорта, помогнете им да намерят нужната информация за специалността, включително умения, възможности за професионална подготовка и изгледи за кариерно израстване.⁷⁴

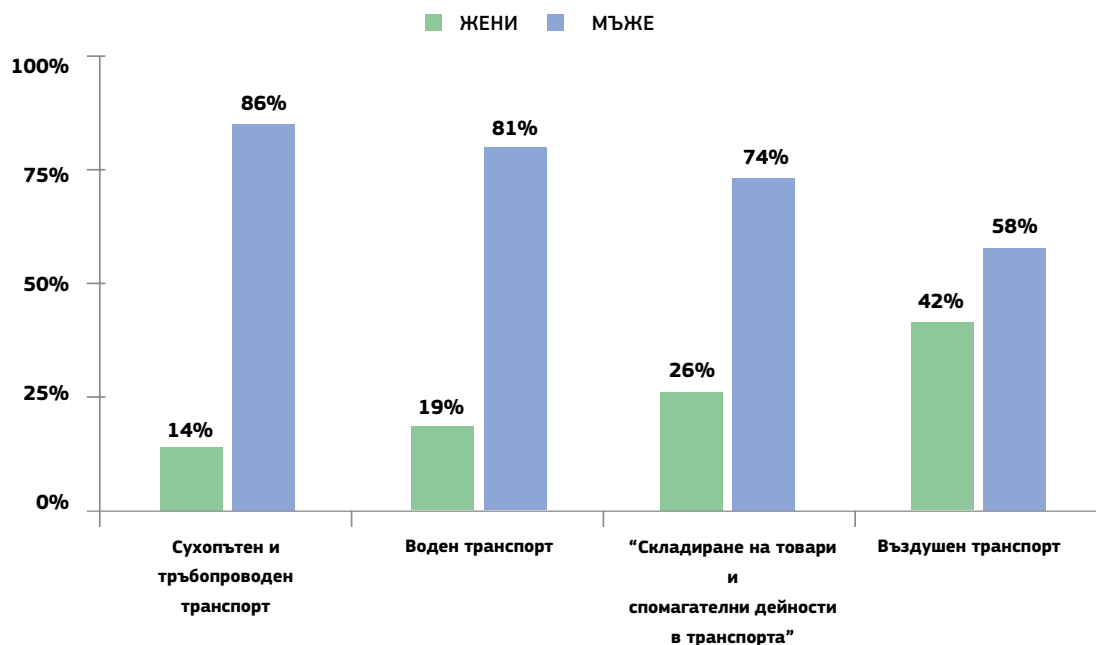
72 Този мисловен модел е разработен от Сара Шея и проект *Design Justice* („Справедливост в дизайна“). Повече информация на адрес www.pz.harvard.edu/sites/default/files/People%2C%20Systems%2C%20Power%2C%20Participation.pdf.

73 Този мисловен модел е разработен като част от проект *Agency by Design* („Независимост по план“) в *Project Zero*, Висше училище по педагогика към Харвардския университет. Повече информация на адрес https://pz.harvard.edu/sites/default/files/Voice and Choice_0.pdf.

74 Обща информация по темата можете да намерите в: Европейска комисия (2021). *Educational toolkits to help fight gender stereotypes based on the example of the transport sector: Final study report on the development of the toolkits*. DOI: 10.2832/11827.

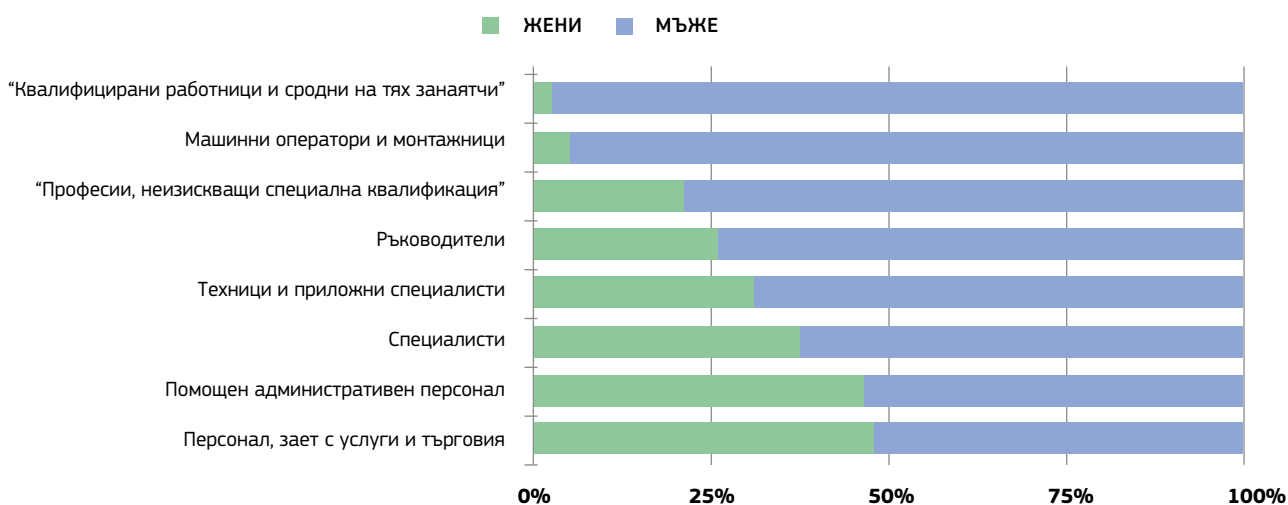
УПРАЖНЕНИЕ 21: ГРАФИКИ

Фигура 1. Заети в транспортните подсектори в ЕС-27 на възраст 15–64, 2020 г.

Източник: Евростат (lfsa_egan22d).

Фигура 2. Дял на жените и мъжете, заемащи длъжности в транспорта в ЕС-27, на възраст на и над 15 години, 2018 г.

Източник: Евростат, LFS (lfsa_eisn2).

УПРАЖНЕНИЕ 21: ОБЩОПРИЛОЖИМИ УМЕНИЯ

Общоприложими умения (качества, които могат да се прилагат на различни длъжности), цифрови и езикови компетентности, необходими за работа в транспортния отрасъл.		
1	Съвместна работа (в екип) и сътрудничество	
2	Приспособимост към промени	
3	Работа с компютри	
4	Владеене на английски език	
5	Обслужване на клиенти	
6	Намиране на решения	
7	Управление на проекти	
8	Самостоятелна работа	
9	Проактивно мислене	
10	Творческо мислене	

± 45 мин. и работа по проект

Упражнение 22: Транспортът е устойчива мобилност

Области на обучение

Занималня, кариерно ориентиране, технологии и предприемачество, ИКТ, обществени науки, гражданско образование, точни науки.

Какво научават учениците

Учениците:

- размишляват над връзката между транспорт и устойчивост;
- проучват как транспортът може да се усъвършенства в бъдеще;
- ценят екологичните, енергийно ефективни превозни средства;
- усъвършенстват уменията си да разсъждават.

Акценти и засегнати проблеми

Въпреки че устойчивият транспорт не е една от изрично формулираните цели за устойчиво развитие (ЦУР) на ООН, той е интегриран пряко или косвено в редица от тези цели. Всъщност най-сериозната задача пред транспортния сектор днес е значително да намали емисиите и да стане по-устойчив. Целта на това упражнение е да свърже основните понятия за устойчивост с транспорта. Учениците разсъждават върху въпроса и активно дават идеи как транспортът може да стане по-устойчив, като разработват собствени проекти.

Подготовка и материали

- Преговорете информацията за [ЦУР](https://sdgs.un.org/goals)⁷⁵ предварително и помислете над връзката между транспорта и устойчивостта,⁷⁶ очертана в [Упражнение 22: Транспортът и целите за устойчиво развитие](#).
- [Изображение на 17-те иконки на целите за устойчиво развитие](#)⁷⁷ за показване в час. С бързо търсене в интернет ще намерите множество варианти, вероятно и на Вашия език.⁷⁸
- Учениците се разделят на групи по четирима (за предпочитане е групите да съдържат равен брой момчета и момичета, както и ученици с разнообразни умения).
- [Упражнение 22: Транспортът и целите за устойчиво развитие](#) – размножава се и се раздава на учениците.

⁷⁵ <https://sdgs.un.org/goals>.

⁷⁶ Вж. например: SLoCaT (2019). *Sustainable Transport: A Critical Driver to Achieve the Sustainable Development Goals Infographic*. От адрес: https://slocat.net/wp-content/uploads/legacy/u13/vnr_2019_infographic.pdf.

⁷⁷ <https://www.globalgoals.org/resources>.

⁷⁸ Вж. например на български: https://www.unglobalcompact.bg/wp-content/uploads/2014/05/BMGD_Goals2016-Strategic-plan-BG-2.compressed.pdf.

УПРАЖНЕНИЕТО СЪПКА ПО СЪПКА

Съпка 1
4 мин.

Дайте указания на учениците да помислят по групи какво знаят за целите за устойчиво развитие. Може да съберат идеите си със следната кооперативна стратегия: ученик 1 записва първата идея по темата на лист хартия и го дава на ученик 2, който прочита идеята и добавя нова. Листът обикаля групата няколко пъти, докато всички ученици запишат всичките си идеи.

Съпка 2
5 мин.

Напишете на дъската „какво, кой, кога и как“ и се опитайте да отговорите на въпросите с идеите от групите.

Съпка 3
5 мин.

Закачете или прожектирайте на дъската изображението на иконките на 17-те ЦУР и допълнете информацията за ЦУР, извлечена от учениците.

Съпка 4
4 мин.

Приканете учениците да разсъждават по групи как транспортът може да допринесе за постигане на целите за устойчиво развитие.

Съпка 5
5 мин.

Помолете групите да споделят идеите си.

Съпка 6
5 мин.

Покажете на учениците информацията от [Упражнение 22: Транспортът и целите за устойчиво развитие](#) като допълнение към идеите им и задайте основния въпрос в това упражнение, който ще трябва да анализират в следващите съпки: Как да направим транспорта по-устойчив?

Съпка 7
Гъвкаво време

Помолете учениците да помислят по групи как транспортът може да стане по-устойчив. Нека направят следното:

1. Да изберат една конкретна транспортна система, която им е позната или за която са търсили информация (може да е всякаква, от метрото до тръбопроводния транспорт).
2. Ако е възможно, в зависимост от избраната система, да я използват лично.
3. Да документират системата: да си водят бележки за всички части, взаимовръзките между тях, процесите, хората и всичко останало, участващо в системата.
4. Да онагледят системата в нейната цялост — да се опитат да представят визуално всички нейни части, елементи и участници.
5. Да помислят как може да се подобри. Може да започнат от въпроса как системата може да стане по-ефективна, ефикасна, екологична, интелигентна, етична, устойчива и т.н.⁷⁹

Съпка 8

Помолете учениците да очертаят групов проект за подобренията, които биха въвели. Резултатите от този проект може да се представят под формата на плакат, презентация или друг подобен способ.

Съпка 9
10 мин.

Всички резултати се споделят, представят и обсъждат в класната стая.

Съпка 10
8 мин.

Разбор.

⁷⁹ Тези съпки са вдъхновени от няколко мисловни модела, които подпомагат анализа на сложния състав на системите. Мисловните модели са разработени от *Project Zero* – научноизследователски център във Висшето училище по педагогика към Харвардския университет. Повече информация на адрес: <http://www.pz.harvard.edu/thinking-routines#ObjectsSystems>.

ИДЕИ ЗА РАЗБОР

Обсъдете следните въпроси:

- Какво беше усещането да работите по дизайн за усъвършенстван устойчив транспорт?
- Какво ви беше най-приятно в това изживяване?
- Защо е важно да направим транспорта по-устойчив? Как може да помогне това на хората и планетата?
- Упражнението промени ли по някакъв начин представата ви за транспорта?
- Виждате ли се като инженер или учен в бъдеще? Защо?
- Кое е най-ценното, което научихте от собствения си опит с тази задача и от чутото от съучениците ви за техните проекти?

ВАРИАНТИ И РАЗШИРЕНИЯ

- Ако стъпките са прекалено много, упражнението може да се раздели на две части и да се проведе на два етапа – един за проучване на понятието за устойчив транспорт и един за разработване на проект за устойчива мобилност.
- Организирайте обща „експедиция“ за изучаване на определена транспортна система – например метрото, след което вземете интервю от работници или транспортни представители.

УПРАЖНЕНИЕ 22: ТРАНСПОРТЪТ И ЦЕЛИТЕ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ

ТРАНСПОРТЪТ В ЦУР

Устойчивият транспорт е обща хоризонтална тема във всички цели за устойчиво развитие. Той благоприятства постигането на поне 8 от 17-те ЦУР (вж. по-долу). Освен това, тъй като транспортът влияе съществено на достъпа до социално-икономически възможности, той играе жизненоважна роля за създаване на справедливи и приобщаващи общества и на благоденствие. Затова транспортът има потенциала да спомогне за постигане на редица други ЦУР, включително изкореняване на бедността, равенство между половете, качествено образование, добро здраве и други належащи потребности.

- Цел 2: Ликвидиране на глада, постигане на продоволствена сигурност и изхранване и насърчаване на устойчивото селско стопанство.
- Цел 3: Осигуряване на здравословен начин на живот и насърчаване на благоденствието за всички хора, на всяка възраст.
- Цел 6: Осигуряване на достъп до вода и санитарно-хигиенни условия за всички.
- Цел 7: Осигуряване на финансово достъпни, надеждни, устойчиви и съвременни енергийни услуги за всички.
- Цел 9: Изграждане на здрава инфраструктура, насърчаване на приобщаваща и устойчива индустриализация и подкрепа за иновациите.
- Цел 11: Приобщаващи, безопасни, здрави и устойчиви градове и селища.
- Цел 12: Осигуряване на устойчиви модели на потребление и производство.
- Цел 13: Предприемане на спешни действия за борба с изменението на климата и въздействието му.

Източник: SLoCaT (2019). *Sustainable Transport: A Critical Driver to Achieve the Sustainable Development Goals*.
От адрес: http://sdghelpdesk.unescap.org/sites/default/files/2019-11/transport_and_vnrs_2014-2019_final_version.pdf

± 45 мин.

Упражнение 23: Бъдещите професии в транспорта – зелени и технологични

ДИАГРАМА НА ВЕН

Акценти и засегнати проблеми

Техническият напредък винаги е задавал хода на развитие на транспортния сектор, а благодарение на техническите иновации превозът на хора и товари е по-достъпен, по-безопасен и по-ефективен.⁸⁰ Несъмнено най-сериозното предизвикателство пред транспортния сектор е значително да намали емисиите си и да стане по-устойчив. Промените в сектора, по-специално свързаните с автоматизацията и дигитализацията, създават редица нови предизвикателства. Работните места в транспортния сектор, особено ниско и средноквалифицираните, вероятно са застрашени от автоматизацията и стремежа към по-голяма устойчивост.⁸¹ Същевременно текущата дигитална трансформация поражда нови възможности, например по-добра работна среда и качествени работни места, които може да се окажат по-привлекателни за жените и младите хора. Това упражнение предлага по-задълбочен поглед към новите професии, които вече навлизат в транспортния сектор, задълженията, с които са свързани, и как биха могли да привлекат повече жени в отрасъла.

80 World Maritime University (2019). *Transport 2040: Automation, Technology, Employment – The Future of Work*. Reports. 58. От адрес: https://commons.wmu.se/lib_reports/58.

81 Европейска комисия (2020), Стратегия за устойчива и интелигентна мобилност — подготвяне на европейския транспорт за бъдещето, 9.12.202. От адрес: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2020:789:FIN>.

Области на обучение

Занималня, кариерно ориентиране, технологии и предприемачество, ИКТ, обществени науки, гражданско образование, точни науки и физика.

Какво научавам учениците

Учениците:

- изучават прилагането на нови технологии в транспортния сектор;
- се убеждават колко са важни техническите и цифровите умения за транспортния сектор.

Подготовка и материали

- Преди упражнението може да прочетете повече за нововъзникващите професии в [Упражнение 23: Повече информация по темата за учителите](#), както и на [уебсайта на Проект Skillful](#).⁸²
- [Упражнение 23: Нови професии в транспортния сектор](#) се разпечатва, изрязва и раздава на всички групи.
- [Упражнение 23: Данни за новите професии в транспортния сектор](#) се показва в час.
- Лист хартия за всяка група за чертане на диаграма на Вен.
- Учениците се разделят на малки групи от по трима-четирима.

УПРАЖНЕНИЕТО СЪПКА ПО СЪПКА

Съпка 1
3 мин.

Нека учениците да затворят очи и да си представят как използват някакъв вид транспорт. Приканете ги да визуализират как транспортът се е променил през последните 50 или 100 години.

Съпка 2
5 мин.

Дайте указания на групите да съпоставят транспорта в миналото с транспорта в бъдеще. В диаграмите на Вен, които ще начертаят, трябва да впишат 10 неща в транспорта (например професии, особености), които са съществували в миналото, но вече не съществуват или са се променили до неузнаваемост, и 10 неща, които сега възникват, защото ще са необходими в бъдеще. Пресечното поле в средата е за нещата, които са останали непроменени с времето и вероятно няма да се променят (например автобусите и колите винаги ще имат колела).

82 <https://skillfulproject.eu/dissiminationmaterial>.

Сигъпка 3
7 мин.

Начертайте голяма диаграма на Вен на дъската и я попълнете с идеите, излъчени от групите.

Сигъпка 4
5 мин.

Попитайте учениците дали виждат някакви общи черти между излъчените идеи.

Сигъпка 5
10 мин.

Дайте на всяка група деветте професии на бъдещето и съответните им задължения, изрязани от [Упражнение 23: Нови професии в транспортния сектор](#), и помолете учениците да ги съчетаят и подредят по важност според очакваното търсене в бъдеще.

Сигъпка 6
3 мин.

Покажете цялата таблица [Упражнение 23: Данни за новите професии в транспортния сектор](#) на дъската и помолете учениците да сравнят отговорите си с информацията в нея.

Сигъпка 7
3 мин.

Обяснете понятието „риск от дисбаланс между половете“ и попитайте учениците какви според тях са причините за съществуването му.

Сигъпка 8
3 мин.

Споменете или покажете заглавието на упражнението и ги попитайте дали са съгласни.

Сигъпка 9
8 мин.

Разбор.

ИДЕИ ЗА РАЗБОР

Обсъдете следните въпроси:

- Беше ли ви лесно/трудно/забавно да си представяте бъдещето на транспорта? Защо?
- Защо според вас все още има толкова много разлики между „мъжките“ и „женските“ професии?
- Смятате ли, че мъжете и жените имат различни професионални интереси?
- Дали това ще се промени в бъдеще? Защо?
- Можете ли да се видите в някоя от тези роли в бъдеще? Коя/кой?

ВАРИАНТИ И РАЗШИРЕНИЯ

Би направило огромно впечатление на учениците, ако някой от тези специалисти дойде в час да поговори за работата си, и вероятно още повече на момичетата, ако е жена. Срещата може да се проведе и онлайн, ако специалистите не могат да дойдат в час.

Съвети и бележки

Покажете заглавието на упражнението на учениците чак накрая, за да не повлияете на отговорите им.

УПРАЖНЕНИЕ 23: ПОВЕЧЕ ИНФОРМАЦИЯ ПО ТЕМАТА ЗА УЧИТЕЛИТЕ

Най-голямото търсене на висококвалифицирана работна ръка в транспорта е в областта на софтуерните разработки и поддръжката на цифрови и автоматизирани системи. Ако не се вземат съответните мерки, тези специалности освен това ще се отличават с най-острия дисбаланс между половете в бъдеще, тъй като не само в транспорта, но и в други икономически области те традиционно се изпълняват предимно от мъже.

Има още няколко професии, които ще се търсят все повече в бъдеще. Секторът има традиционен подход към маркетинга и обслужването на клиенти и се очаква по-широко приложение на цифрови технологии в продажбите, маркетинга и обслужването. Освен това променящият се демографски облик на работната сила в транспорта ще породить необходимост от съответните ресорни мениджъри. Що се отнася до работните места с риск от неравно участие на мъже и жени в бъдеще, инженерните специалности, както и поддръжката и управлението на превозни средства са свързани и днес, и в бъдеще с риск да не привличат достатъчно жени и момичета в транспортния сектор. В обобщение, текущите промени в транспортния сектор са следните:

- Различни процеси се автоматизират, въвеждат се или се разширяват цифрови или компютърни технологии и започва да се признава използването на енергия от алтернативни източници.
- Преход към по-екологични и устойчиви превози.
- В някои сектори всичко това създава по-добри условия на работа, тъй като мръсните, опасни и трудни задачи намаляват.
- По-малко работни места, които изискват физическа сила, и повече длъжности, при които се иска по-висока техническа компетентност.
- Тенденцията е и към ръст на висококвалифицираните работни места и загуба на изискващите ниска и средна квалификация.
- Някои сектори със средноквалифицирана работна сила, които по правило наемат предимно жени, вече изчезват поради настъпващата автоматизация и механизация.
- Професиите, които се очаква да възникнат вследствие на техническия напредък и завоя към по-екологичен транспорт, се делят най-общо на работни места в областта на софтуерните разработки и поддръжката на цифрови и автоматизирани системи, дистанционно управление и разпространение на алтернативни горива.
- Най-голямо търсене ще има в областта на софтуерните разработки и поддръжката на цифрови и автоматизирани системи. Тези сфери са изложени на съществен риск от неравно участие на мъжете и жените, ако не се вземат подходящи мерки.
- Инженерните специалности и поддръжката и управлението на превозни средства също са свързани с риск да не привличат достатъчно жени и момичета в транспортния сектор.

Източник: Европейска комисия (2021). *Educational toolkits to help fight gender stereotypes based on the example of the transport sector: Final study report on the development of the toolkits*. DOI: 10.2832/11827.

УПРАЖНЕНИЕ 23: НОВИ ПРОФЕСИИ В ТРАНСПОРТНИЯ СЕКТОР

Нововъзникващи професии	Професионални задължения
Експерти по изкуствен интелект (ИЕ), цифрови технологии, големи информационни масиви	Разработване на нов софтуер в областта на транспорта/пътуването за тяхното индивидуализиране. Експертите ще прилагат алгоритми за машинно учене с цел повишаване на ефективността, като внедряват автономно тълкуване на данни и контрол
Софтуерни инженери и разработчици	Разработване на индивидуализирани решения, съобразени с конкретния клиент
Експерти по автоматика и роботика и поддръжка на автоматизирани системи	Разработване и поддръжка на автоматизирани системи
Експерти по сигурност (и киберсигурност), юридически кадри и специалисти по защита на личните данни	Отговарят за политиките за безопасност
Експерти по инфомобилност	Отговарят за свързването на транспортните услуги към онлайн мрежата
Интегратори в транспорта и мобилността	Интегриране на експертни знания в сферата на мобилността с възможности в областта на ИКТ и осигуряване на нови транспортни решения, разработени по основани на реални данни прогнози
Специалисти по транспортно планиране и разработчици на инструменти за интелигентни доставки	Управление на превозни средства за доставки до клиенти
Оператори на автоматизирани коли, дроне и летящи обекти с дистанционно управление	Управление на високо автоматизирани превозни средства, дистанционно проследяване и контрол на автоматизирани автопаркове, управление на полуавтономни кораби, автомобили, самолети, дроне и др.
Разпространители на алтернативни горива и работници и управители на зарядни станции	Оператори и управители в разпространението на алтернативни горива

УПРАЖНЕНИЕ 23: ДАННИ ЗА НОВИТЕ ПРОФЕСИИ В ТРАНСПОРТНИЯ СЕКТОР

Нововъзникващи професии	Професионални задължения	Най-голямо търсене в бъдеще	Най-голям риск от полов дисбаланс в бъдеще
Експерти по изкуствен интелект, цифрови технологии, големи информационни масиви	Разработване на нов софтуер в областта на транспорта/пътуването за тяхното индивидуализиране. Експертите ще прилагат алгоритми за машинно учене с цел повишаване на ефективността, като внедряват автономно тълкуване на данни и контрол	65.4 %	46.8 %
Софтуерни инженери и разработчици	Разработване на индивидуализирани решения, съобразени с конкретния клиент	44.2 %	46.8 %
Експерти по автоматика и роботика и поддръжка на автоматизирани системи	Разработване и поддръжка на автоматизирани системи	44.2 %	31.9 %
Експерти по сигурност (и киберсигурност), юридически кадри и специалисти по защита на личните данни	Отговарят за политиките за безопасност	30.8 %	23.4 %
Експерти по инфомобилност	Отговарят за свързването на транспортните услуги към онлайн мрежата	23.1 %	6.4 %
Интегратори в транспорта и мобилността	Интегриране на експертни знания в сферата на мобилността с възможности в областта на ИКТ и осигуряване на нови транспортни решения, разработени по основи на реални данни прогнози	25.0 %	21.3 %
Специалисти по транспортно планиране и разработчици на инструменти за интелигентни доставки	Управление на превозни средства за доставки до клиенти	26.9 %	10.6 %
Оператори на автоматизирани коли, дронове и летящи обекти с дистанционно управление	Управление на високо автоматизирани превозни средства, дистанционно проследяване и контрол на автоматизирани автопаркове, управление на полуавтономни кораби, автомобили, самолети, дронове и др.	19.2 %	40.4 %
Разпространители на алтернативни горива и работници и управители на зарядни станции	Оператори и управители в разпространението на алтернативни горива	11.5 %	27.7 %

Източник: Европейска комисия (2021). *Educational toolkits to help fight gender stereotypes based on the example of the transport sector: Final study report on the development of the toolkits*. DOI: 10.2832/11827.

± 25 мин.

Упражнение 24: Аз избрах транспорта

Области на обучение

Занималня, кариерно ориентиране, технологии и предприемачество, ИКТ, обществени науки, гражданско образование.

Какво научават учениците

Учениците:

- се уверяват в потенциала на транспортния сектор да предлага разнообразни професионални възможности;
- виждат колко привлекателен може да бъде за жените

Подготовка и материали

- [Упражнение 24: Въпросник](#) за всички ученици.
- Въпросникът се попълва самостоятелно от всеки ученик, но е по-добре учениците да седят в групи от по четирима за разбора след това (и още по-добре, ако групите са смесени).

Акценти и засегнати проблеми

След като учениците са преминали през няколко упражнения от [Раздел 5: Транспорт](#) и са усвоили знания за транспортния сектор (за важноста му, многообразието в него, възможностите за развитие и др.), те размишляват върху способността на този сектор да им предостави възможности за работа в бъдеще.

УПРАЖНЕНИЕТО СЪПКА ПО СЪПКА

Стъпка 1
10 мин.

Раздайте [Упражнение 24: Въпросник](#) и помолете учениците да го попълнят самостоятелно. Помогнете им, ако възникнат неясноти.

Стъпка 2
5 мин.

Помолете учениците да споделят в групата си отговорите си на въпрос 14.

Стъпка 3
10 мин.

Разбор.

ИДЕИ ЗА РАЗБОР

Обсъдете следните въпроси:

- Мислите ли, че транспортът може да стане ваша страст? Защо?
- Ако отговорът е „не“, какво трябва да се промени в сектора, за да кажете „да“?
- Различават ли се съществено отговорите на момичетата и момчетата? Анализирайте разликите.
- Предните два въпроса може да помогнат за развенчаване на някои стереотипи за транспортния сектор:
  - Транспортният сектор е мръсен.
  - Условиата на труд са лоши.
  - Изисква физическа сила.
  - Работата налага да си далеч от семейството.

ВАРИАНТИ И РАЗШИРЕНИЯ

- Учениците могат да изиграят по двойки събеседване за работа в транспортния сектор. Всеки може да научи подробности за любимата работа, която си е избрал, и да бъде разпитан като специалист на посещение в час.
- Учениците може да се разделят на малки групи и всяка да направи кратко рекламно видео на транспортно дружество или обява за работа в транспортния отрасъл, насочена към млади хора.
- Ако видите, че някои ученици се интересуват от конкретна професия или длъжност в областта на транспорта, помогнете им да намерят нужната информация за специалността, включително умения, възможности за професионална подготовка и изгледи за кариерно израстване.⁸⁸

Съвети и бележки

- Това упражнение предполага вече да сте направили някои от предишните упражнения в **Раздел 5: Транспорт**. Ако не сте, може да включите в упражнението изследване на огромното разнообразие от настоящи и бъдещи специалности в транспортния сектор с помощта на плакатите на Проект *Skillful* за **професиите в авиацията от 2020 до 2035 г.**⁸³ **професиите в автомобилния транспорт за 2020 г.**⁸⁴ и **2035 г.**⁸⁵ **бъдещето на железопътния транспорт и професиите в него от 2020 до 2035 г.**, **професиите в морските превози за 2020**⁸⁶ и **2035 г.**⁸⁷
- Ако тази тема е предизвикала интерес у някои от учениците, те трябва да имат възможност да се запознаят по-добре с нея с помощта на други учители, последващи упражнения, препоръки и др.

83 <http://skillfulproject.eu/ajax/DownloadHandlerFM.php/downloadFile?id=15223>

84 <http://skillfulproject.eu/ajax/DownloadHandlerFM.php/downloadFile?id=15221>

85 <http://skillfulproject.eu/ajax/DownloadHandlerFM.php/downloadFile?id=15222>

86 <http://skillfulproject.eu/ajax/DownloadHandlerFM.php/downloadFile?id=15225>

87 <http://skillfulproject.eu/ajax/DownloadHandlerFM.php/downloadFile?id=15226>

88 Обща информация по темата можете да намерите в: Европейска комисия (2021): *Undervisningsmateriale til bekæmpelse af kønsstereotyper i folkeskolens udskoling Den endelige forskningsrapport om materialets udvikling*. DOI: 10.2832/11827.

УПРАЖНЕНИЕ 24: ВЪПРОСНИК

Под всяка категория запишете три неща:

1. Какво си представяте, когато стане дума за транспорт?	
а.	
б.	
в.	

2. Какво си представяте, когато стане дума за автомобилен транспорт?	
а.	
б.	
в.	

3. Посочете три професии в автомобилния транспорт:	
а.	
б.	
в.	

4. Какво си представяте, когато стане дума за железопътен транспорт?	
а.	
б.	
в.	

5. Посочете три професии в железопътния транспорт:	
а.	
б.	
в.	

6. Какво си представяте, когато стане дума за въздушен транспорт?	
а.	
б.	
в.	

7. Посочете три професии във въздушния транспорт:	
а.	
б.	
в.	

8. Какво си представяте, когато стане дума за градски транспорт?	
9. Посочете три професии в градския транспорт:	
а.	
б.	
в.	
10. Какво си представяте, когато стане дума за воден транспорт?	
11. Посочете три професии във водния транспорт:	
а.	
б.	
в.	
12. Какво си представяте, когато стане дума за транспортна логистика?	
13. Посочете три професии в транспортната логистика:	
а.	
б.	
в.	
14. Кое е най-важно за вас, когато мислите за това какво ще работите в бъдеще?	
а.	
б.	
в.	

± 30 мин.

Упражнение 25: Три плюс три

Области на обучение

Занималня, кариерно консултиране, технологии и предприемачество, ИКТ, обществени науки, гражданско образование, точни науки.

Какво научават учениците

Учениците:

- анализират работата, която са свършили в рамките на инструментариума, и размишляват върху идеите и съжденията си;
- подобряват метапознавателните си умения, докато анализират какво мислят и го изразяват в класната стая.

Подготовка и материали

- Ако работата с наръчника не е била последователна, може преди упражнението да преговорите накратко упражненията, които сте подбрали от [Раздел 5: Транспорт](#), и работата на класа с тях.
- Учениците се разделят на групи от по четирима.
- Лист хартия за всеки ученик и самозалепващи листчета.
- [Упражнение 25: Графика „Три плюс три“](#) се раздава на всички ученици.

Акценти и засегнати проблеми

Този мисловен модел, който е вариант на [модела +1](#),⁸⁹ дава възможност на учениците да размишляват върху обсъдените по-рано въпроси и да споделят и съпоставят възгледите си заедно със съучениците си. Упражнението също така им дава възможност да изучават в по-голяма дълбочина всеки друг въпрос, който ги интересува.

НАСОКИ ЗА ЗАНЯТИЕТО

Сигъпка 1
3 мин.

Преговорете накратко с учениците упражненията от [Раздел 5: Транспорт](#), които сте направили.

Сигъпка 2
3 мин.

Кажете на учениците да помислят, всеки самостоятелно, и после да напишат трите най-важни идеи, свързани с транспорта, които си спомнят или които според тях имат отношение към живота им.

89 Този мисловен модел е разработен като част от проект *Visible Thinking* („Видимо мислене“) в *Project Zero*, Висше училище по педагогика към Харвардския университет. Повече информация на адрес: <https://pz.harvard.edu/node/773277>.

Ситъпка 3
4 мин.

Както са седнали в групи по четирима, дайте указания всеки ученик да предаде своя лист хартия на съученика си отдясно, който ще прочете какво е написал и ще добави една важна идея от своя списък към неговия. Това се повтаря още два пъти, докато всички ученици прочетат всички списъци в групата и добавят по една идея към всеки от тях.

Ситъпка 4
4 мин.

Помолете учениците да сравнят и обсъдят списъците си, които вече съдържат по шест идеи. Трябва да обяснят на останалите членове на групата защо първоначалните им три идеи са били най-важните за тях, и да решат дали биха искали да включат някои от идеите, споделени от другите, в новия си топ 3, и да обяснят защо. Учениците може да отбележат окончателните си топ 3 идеи в [Упражнение 25: Графика „Три плюс три“](#).

Ситъпка 5
4 мин.

Нека учениците напишат на лист хартия или самозалепващи листчета понятия или идеи, които имат нужда от поясняване.

Ситъпка 6
6 мин.

Съберете листчетата и прочетете на глас един от въпросите. Помогнете на учениците да потърсят възможни отговори. Попитайте дали някой от другите в класа не би искал да отговори. Ако никой не може да отговори, отговорете Вие на въпросите.

Ситъпка 7
6 мин.

Разбор.

ИДЕИ ЗА РАЗБОР

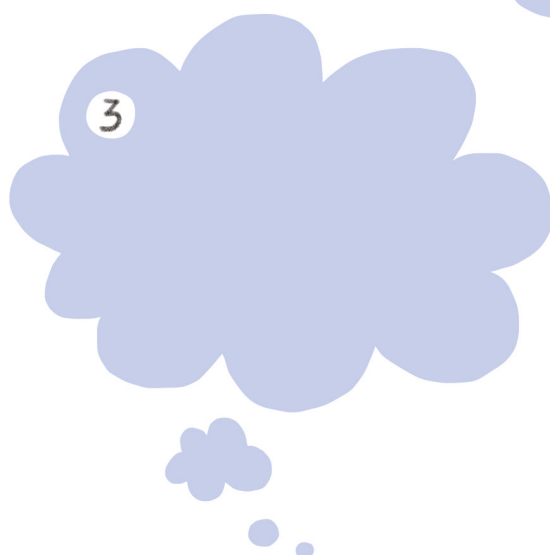
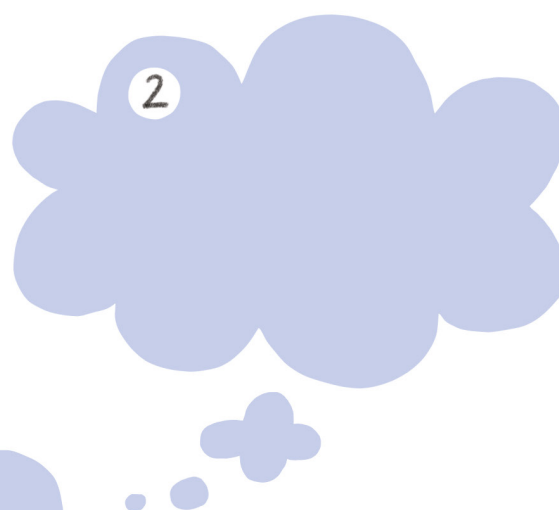
- Изведете въпроси за разбор от бележките на учениците.
- В по-общ план, ако това упражнение се прави като заключително за целия инструментариум, би било интересно да питате момичетата и момчетата дали и как са се променили представите им за транспорта.

ВАРИАНТИ И РАЗШИРЕНИЯ

- Приложете мисловния модел към всяка друга тема или проблем.
- Помислете дали да не внесете по-голяма интеграция, например да накарате учениците да въведат своите три най-важни идеи за транспорта в онлайн инструмент и да прожектират получения „рояк“ от думи на екрана.
- Със съответните изменения упражнението може да се използва и като заключително упражнение за целия инструментариум.

УПРАЖНЕНИЕ 25: ГРАФИКА „ТРИ ПЛЮС ТРИ“

Запишете трите най-важни за вас идеи.

РАЗДЕЛ 6: ТЕКУЩА САМООЦЕНКА НА УЧИТЕЛИТЕ

Този раздел Ви приканва да анализирате работата си с инструментариума в час и да прецените как се е променило отношението Ви към педагогиката, съобразена с аспектите на пола, и към останалите засегнати в инструментариума теми. Насърчаваме Ви да използвате някой от трите дадени по-долу инструмента за самооценка – или и трите – след като сте приложили учебните упражнения в час.

Инструменти за текуща самооценка 1: Ретроспективната морска звезда

Предназначение на инструмента

- Това е интуитивен и прост, но много ефективен инструмент, зает от света на бизнеса, който подтиква към анализ на изминатия път и промяна.
- Има пет категории, по които да помислите във връзка с преподавателската си практика и работата, която сте свършили в съответния раздел.

Имайте предвид

Няма нужда да отговаряте на въпросите писмено, ако не желаете. Първоначалният самоанализ може да се направи и наум. Използването на лист хартия и химикалка обаче подканя към по-задълбочен размисъл.

1. Продължете да правите нещата, от които сте напълно доволни:

а.

б.

в.

2. По-рядко практиките, които имат нужда от усъвършенстване:

а.

б.

в.

3. По-често практиките, които Ви допадат и от които може би не се възползвате пълноценно:

а.

б.

в.

4. Спрете да правите нещата, които намирате за незадоволителни:

а.

б.

в.

5. Започнете да правите новите неща, които сте научили и смятате, че обогатяват преподавателската Ви практика:

а.

б.

в.

Инструменти за текуща самооценка 2: Каква Ви е емошиконката?

Предназначение на инструмента

Целта на тази скала с критерии за оценка е да Ви накара да размишлявате по някои от аспектите, засегнати в наръчника. Четирите аспекта и четирите „нива на успеваемост“ ще Ви помогнат да установите къде се намирате.

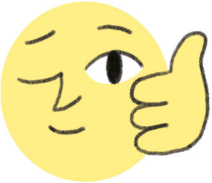

Имайте предвид

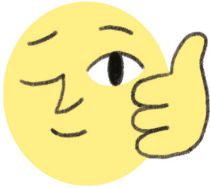

При всеки от анализирания аспекти се опитвайте да се предизвикате да достигнете следващото „ниво“ (т.е. запитайте се какво можете да направите, за да се придвижите наляво по скалата).

Варианти

Под скалата е поместена таблица за самооценка. Може би ще е по-лесно да отбележите съответното поле в празната таблица, отколкото да прецените къде се намирате по скалата с критериите.

Но и с таблицата, както при скалата, трябва да се предизвикате да достигнете следващото „ниво на успеваемост“ и да се придвижите наляво.

				
Разпознавам половите стереотипи в училище.	Безпроблемно разпознавам половите стереотипи в училищен контекст и винаги се опитвам да ги неутрализирам.	Мисля, че разпознавам повечето полови стереотипи, но осъзнах, че има още какво да се желае.	Не съм сигурен/на, че бих разпознал(а) някои от половите стереотипи, споменати в упражненията, и как се отразяват на развитието на момчетата и момичетата.	Не мисля, че бих могъл/могла да разпозная половите стереотипи в училище. Някои от упражненията ме изненадаха.
В моята преподавателска практика няма скрита учебна програма, нито липси в програмата.	В практиката си винаги съзнателно се боря със скритото или липсващо съдържание от учебната програма.	През повечето време внимавам как се изразявам, как се обръщам към момчетата и момичетата и ревизирам очакванията си от тях, но е трудно постоянно да следя за тези неща.	Може би тези неща са важни и понякога мисля за тях, но невинаги е лесно.	При всички изисквания към учителите не ми остава време да мисля за такива неща.
Образованието без стереотипи значително ще спомогне за необременен от стереотипи избор на професия.	Мисля, че ако училищата, учебните програми, преподавателските практики и др. не бяха повлияни в такава степен от половите стереотипи, щяхме да имаме повече жени инженери и мъже медицински сестри.	Мисля, че дори ако в училищата нямаше никакви стереотипи, има много други фактори, които влияят на избора на професия.	Училището, семейството и обществото може да влияят на кариерните предпочитания и пътища на момчетата и момичетата, но в крайна сметка причината е, че момчетата и момичетата имат различни интереси в живота.	Момчетата и момичетата ги влекат различни неща в учебната програма просто защото са различни.
Кариерата в транспортния сектор звучи интересно не само за момчетата, но и за момичетата.	В транспортния сектор има отлични професионални възможности не само за момчетата, но и за момичетата. И двата пола могат да развият уменията, нагласите и знанията, необходими за сектора в бъдеще.	В транспортния сектор може да има добри възможности за момчета и за момичета, но в него има и много стереотипи, с които трябва да се борят.	Мисля, че дори училищната система да обучава момичетата и момчетата по един и същи начин, този вид работа просто не влече толкова момичетата.	В транспортния сектор може и да работят жени, но нужните нагласи, умения и знания са по-скоро мъжки.

				
Разпознавам половите стереотипи в училище.				
В моята преподавателска практика няма скрита учебна програма, нито липси в програмата.				
Образованието без стереотипи значително ще спомогне за необременен от стереотипи избор на професия.				
Кариерата в транспортния сектор звучи интересно не само за момчетата, но и за момичетата.				

Инструменти за текуща самооценка 3: Твърдения

Предназначение на инструмента

Най-ефективните занимания за професионално развитие на учители са трайни във времето; самооценката е полезен източник на информация при качествен анализ на преподаването. Учителите, които периодично извършват самооценка и записват резултатите, виждат както успеха, така и подобрението в практиката си.

Имайте предвид

Един от централните елементи, залегнали в основата на педагогическия подход на наръчника, е идеята, че професионалното развитие на учителите е свързано с възможността да се учат от собствения си опит и да размишляват върху него, което им помага съществено да подобряват по-нататъшните си преподавателски практики.

	Поредица твърдения за размишление върху практиката ми	Да	Не съм сигурен/на
1.	Зачитам достойнството на всяко дете в класа.		
2.	Насърчавам всички деца да се чувстват удобно в училище и да изразяват мненията, идеите и ценностите си.		
3.	Старая да се давам градивни отзиви за работата на всяко дете.		
4.	Уважавам гледната точка на всяко дете, дори ако не съм съгласен/на с нея.		
5.	Стимулирам децата да развиват съпричастност към околните.		
6.	Не търпя подигравки и язвителност в час.		
7.	Опитвам се дискретно да коригирам проявите на неуместно поведение.		
8.	Опитвам се да изграждам самоувереност във всяко дете.		
9.	Опитвам се да се отнасям с разбиране и съчувствие към потребностите на децата.		
10.	Опитвам се да включвам всяко дете в заниманията на класа.		
11.	Гледам да не прекалявам с наставленията и съм наясно, че комуникацията ми е както вербална, така и невербална.		
12.	Осъзнавам, че тоналността на гласа и движенията ми влияят на мотивацията на децата.		
13.	Забелязвам и обръщам внимание на половите стереотипи и сексизма.		

	Поредица твърдения за размишление върху практиката ми	Да	Не съм сигурен/на
14.	Целта на преподаването ми е да подпомага личното развитие на децата.		
15.	Влизам в час с желание и удоволствие.		
16.	Вярвам в принципа, че ако човек се захване с нещо, трябва да го свърши както трябва.		
17.	Отчитам интересите на децата, когато обсъждаме спонтанно възникнали теми и/или актуални събития.		
18.	Подготвям упражненията за часа и проверявам дали децата разбират целта и съдържанието на всяко упражнение.		
19.	Организирам и използвам материалите си ефективно (например дъската е подредена, листите със задачи и упражнения са четливи и др.).		
20.	Ясно подчертавам важните моменти от упражнението.		
21.	Насърчавам децата активно да се противопоставят на половите стереотипи и да спомагат за по-добра училищна среда.		
22.	Във всичките си срещи с учениците, в класната стая и извън нея, поощрявам нагласите и поведението, които подпомагат равенството между половете.		
23.	Когато оценявам успеха си като преподавател(ка), отчитам и усилията и постиженията на децата в противопоставянето на половите стереотипи и подобряването на училищната среда.		
24.	Вслушвам се в предложенията на децата за конкретни нагласи и поведение, които следва да се насърчават с цел подпомагане на равенството между половете.		
25.	Осъзнавам взаимозависимостта между училището и семейството и предварително уведомявам родителите за извънкласните занимания на децата.		
26.	Канил(а) съм хора от местната общност с експертни знания или опит в професии, свързани с транспортния сектор, да говорят с децата и да предизвикат у тях интерес към по-слабо познати професии, независимо от пола им.		
	ОБЩО		

ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ РАЗМИШЛЕНИЯ

Полагам ли нужните усилия?

В какво имам успех?

Как бих могла/могъл да усъвършенствам практиката си?

Трябва ли да включа и децата в оценката на практиката си? Защо?

РАЗДЕЛ 7: СЛЕДВАЩИ СТЪПКИ

Този раздел дава насоки за самостоятелно по-задълбочено изследване на темите, засегнати в инструментариума. В него са предложени редица помощни ресурси, включително тематични речници, наръчници за използване на езика с чувствителност към пола, преподавателски материали и допълнителна информация и литература.

ПОМОЩНИ РЕСУРСИ

1. Тематични речници в областта на равенството между половете

Речник на понятията в областта на равенството между половете (Съвет на Европа) — Дефиниции на понятия, основани на дефинициите и термините в документите и стандартите на Съвета на Европа.

Речник на понятията в областта на равенството между половете (ООН – Жени) — Онлайн инструмент с понятия и дефиниции с отношение към проблемите на пола.

Речник на понятията и синонимен речник в областта на равенството между половете (Европейски институт за равенство между половете) — Специализиран терминологичен инструмент, който спомага за общо разбиране в целия ЕС на термините, свързани с равенството между половете.

2. Наръчници за съобразен с половете принадлежност език

Насоки за приобщаващ език (ООН – Жени) — Насърчава равенството между половете с помощта на езика.

Инструментариум за съобразено с аспектите на пола общуване (Европейски институт за равенство между половете) — Лесни насоки как да използваме по-чувствителен и съобразен с половата принадлежност език.

3. Информация за равенството между половете в образованието и обучението

Статистическа база данни по пол (Европейски институт за равенство между половете) — Комплексен информационен център за статистически данни по пол и сведения за различни аспекти на (не)равенството между жените и мъжете в ЕС.

Наръчник за равенство между половете в политиките и практиките в педагогическото образование (ЮНЕСКО) — Инструмент за въвеждане на аспектите на пола като фактор във всички страни на педагогическото образование и подготовка на учителите, най-вече политики и планиране, бюджет, разработване на учебни програми, педагогика и учебни материали, помощни услуги и наблюдение и оценка.

Значението на пола в образованието и обучението (Европейски институт за равенство между половете) — Обсъждат се основни свързани с пола проблеми в образованието и възможности за промяна.

4. Информация за транспортния сектор и избора на професия

Рисуваме бъдещето (*Education and Employment* („Образование и работодатели“)) — Доклад, представящ обзор на различните социални, културни и икономически фактори, които влияят върху кариерните стремежи на децата, основан на проучване сред деца от цял свят.

Транспортът в ЕС в цифри (Европейска комисия) — Статистически наръчник, актуализира се ежегодно.

Професии, които все още са разделени по пол (Евростат) — Сбор от статистически данни за всички държави – членки на ЕС относно половата сегрегация на пазара на труда.

Проект LEARN! (Европейски съвет за безопасност на транспорта) — Полезни ресурси и информация за обучение по безопасност на движението по пътищата.

Проект Skillful (Информационен център на Форума на европейските национални пътни изследователски лаборатории) — Финансиран от ЕС проект, който предлага множество различни ресурси, подпомагащи развиването на умения и компетентности у бъдещите професионалисти в сферата на транспорта на всички равнища.

Статистика за транспорта в ЕС (Евростат) — Сбор от статистически данни за транспорта за всички държави – членки на ЕС и свързани ресурси.

Инфографики и карти в сферата на транспорта (Европейска комисия) — Изключително интересни факти по различни теми и въпроси, свързани с транспорта и мобилността.

5. Онлайн ресурси за преподаватели по темата за пола, образованието и/или избора на професия

Инструментариум за професионално обучение #STEMappkit (WISE, Semta и Институцията на строителните инженери) — Сбор от най-добри практики, експертни знания и опит и случаи от практиката за привличане, ангажиране, подкрепа и задържане на жени в професионално обучение и стаж в областта на науките, технологиите, инженерството и математиката (STEM).

Babble Dabble Do: Connecting Through Creativity (Make My Day: Visions LLC) — Набор от творчески проекти и проекти в областта на STEM за деца.

Момчета в грижовни професии (*Dissens* – институт за образование и научни изследвания) — Инструмент в помощ на учителите и социалните работници, профилирани за работа с младежи, при кариерно консултиране, който им позволява да дават съвети за кариерно развитие без стереотипи и да подкрепят момчетата, избрали нетипични професионални пътища. На български език: <https://www.boys-in-care.eu/bg/>

BREAK! (Служба на комисаря по равенството между половете и равното отношение на Естония) — Кросмедийен проект, финансиран от ЕС, който включва учебни материали за учители за това как да говорят за (полови) стереотипи с ученици в различни класове и възрастови групи.

Да счупим шаблона (Национален съюз за образование на Обединеното кралство) — Набор ресурси в помощ на детските и началните учители за осмислен подбор на книги за часовете.

Компас: Наръчник за обучение по правата на човека за младежи – фокус върху пола (Съвет на Европа) — Обяснения на основни понятия от областта на равенството между половете. На български: <https://www.coe.int/bg/web/compass/gender>

Образователен наръчник за равенство между половете и гражданство (Комисията за гражданство и равенство между половете, Португалия) — Оказва подкрепа на учителите за интегриране на призмата на равенството между половете в цялата учебна програма и за противопоставяне на половите стереотипи.

Инструментариум за пола в образователната мрежа в азиатско-тихоокеанския регион (GENIA): насърчаване на равенството между половете в образованието (ЮНЕСКО) — Въвежда основни понятия и теоретични дебати и очертава практически подходи към интегриране на принципа на равенство между половете на всички нива на образователната система и в образователната политика.

Вериги на пола: инструменти, ресурси и стратегии за съобразено с половата принадлежност образование в ранна детска възраст (*Dissens - Institut für Bildung und Forschung e.V.*) — Комплект материали с практическа насоченост по въпросите на пола за детски учители и преподаватели методисти.

Педагогика с отчитане на проблематиката на пола: инструментариум за учители и училища (Форум на африканските специалистки педагожки) — Въоръжава учителите със знанията, уменията и нагласите, за да реагират съответно на образователните потребности на момичетата и момчетата с помощта на учебни процеси и практики, отчитащи аспектите на пола.

Ръководство за учителски синдикати за преодоляване на половите стереотипи в образованието (Европейски синдикален комитет по образование) — Предоставя комплект препоръки за учителски синдикати (национални и на равнище ЕС) за възможни действия при социален диалог и колективни преговори за оспорване на половите стереотипи в образователния сектор с по-общата цел съществено да повлияе върху половата сегрегация на пазара на труда.

Инструментариумът на Хипатия (партньори на проект „Хипатия“) — Дигитална колекция от иновативни дейности, насочени към тийнейджъри, с акцент върху приобщаващи способности за представяне на сферата STEM, овластяване на тийнейджърите и изследване на набора умения, необходими за редица изследвания и кариери в STEM, отворени за младите хора.

Играчките са си играчки — Кампания срещу половите стереотипи, включваща ресурси за учители и практически съвети за класната стая.

Наръчник „Връстници за равенство“ за преодоляване на половата дискриминация (*Ofensiva Tinerilor et al.*) — Дава практическа информация за улесняване на груповата работа, обсъжданията и взаимното обучение в областта на неравенството между половете и половите стереотипи.

Пакет материали за образование в областта на STEM с отчитане на проблематиката на пола: пособия за разработване на учебни програми (ЮНЕСКО – бюро за образование) — Насоки за по-широко разбиране на теорията и практиката на образованието с отчитане на проблематиката на пола в областта на STEM с цел подпомагане на ефективното му развитие на равнище политика, училище, класна стая и общност.

Материали от Welcoming Schools („Приобщаващи училища“) (Фондация „Кампания за правата на човека“) — Проект, в който се предлагат уроци за по-добро разбиране на пола с цел изграждане на приобщаващ климат в училище по отношение на половата идентичност, половото изразяване и превенцията на насаждане на полови стереотипи.

Проект STING: Иновации в подготовката на учители по предметите от STEM за по-добър баланс на половете в сферата (Фондация „Елхуяр“) — Инструментариум и онлайн материали за насърчаване на интегрирането на аспектите на пола в обучението по предметите от областта на STEM.

TWIST: За повече жени в науките и технологиите (Център за научно образование към научен център NEMO) — Ръководство, което помага на учителите да развиват необходимите професионални умения за насърчаване на по-висока чувствителност към предубежденията към момичетата и момчетата в класната стая, като предоставя информация, примери за най-добри практики и практически съвети.

Моята гледна точка: Проект за равенство между половете за глобалните цели (*World's Largest Lesson* („Най-големият урок на света“)) — Творчески проект за преподаватели и действени образователни занимания за деца и младежи, които изграждат у тях умения и мотивация да предприемат действия в полза на равенството между половете като една от целите за устойчиво развитие.

6. Нагледни материали за полови стереотипи, транспорт и/или избор на професия

100 години жени в транспорта (Транспорт за Лондон) — Видеоклип за забележителната история на транспортните работнички и още по-големия им потенциален принос към транспорта в бъдеще.

Полови стереотипи (Благотворително дружество „Фосет“) — Видео и литературен обзор на способите за борба с половите стереотипи в ранна детска възраст.

В защита на жените в авиацията (Европейска асоциация на пилотите) — Статия и видеоклип, посветени на жените летци в традиционно мъжката сфера на авиацията. Материалът хвърля светлина върху половите стереотипи и акцентира върху забележителни жени в професията.

Запознайте се с 22-те процента: жени говорят за кариери (Многообразие@Евроконтрол) — Видеоклип за жени, заети в авиационния сектор. Целта е повишаване на видимостта и представеността на жените, както и споделяне на опит и уроци относно кариерата и мотивацията им.

Mujeres Operarias del Transporte Público de la Ciudad de México (Работнички в обществения транспорт на град Мексико) (CENFES)— Видеоклип за ежедневието на таксиметровите шофьорки.

Няма момичета, няма момчета: могат ли децата ни да живеят без пол? (епизоди 1 и 2) (BBC2) — Документален филм от две части за освобождаване на началното училище от половите стереотипи. Филмът дава нагледни примери за противопоставяне на половите стереотипи на практика.

Пилоти отговарят на 50-те най-задавани въпроси от пътници (Командир Джо) — Занимателно видео, в което пилоти отговарят на най-често търсените в „Гугъл“ въпроси за професията и авиационната индустрия.

#RedrawTheBalance (Да преначертаем баланса) („Образование и работодатели“) — Видео, в което се подлагат на критика полови стереотипи във връзка с труда и професиите сред деца в началното училище. От тях се иска да нарисуват пожарникар, летец изтребител и хирург, а след това се запознават с истинските жени, които упражняват тези професии.

Да, тя пилотира! („Да, тя пилотира!“) — Блог на жена летец, която споделя личния си път към професията и обсъжда различни въпроси от авиационния бранш, включително как той все повече се обръща към жените.

Съни Суифт: инструкторка по летене (Европейска агенция за авиационна безопасност) — Различни материали (като флаери, плакати и комикси) с информация за въздухоплаването с общо предназначение и авиационната безопасност, предоставяни от инструкторка.

Жени в мореплаването (Международна морска организация) — Проект, в който се предлагат различни материали и информация за баланса на половете в морския сектор.

Жени в движение (Ferrovie dello Stato) — Проект за насърчаване на професионално развитие на жените в технически области (например поддръжка, инфраструктура и др.). Предлага набор от материали за ученици относно работата в железопътния сектор.

Жени в транспорта: запознайте се със... (Европейска комисия) — Видеоклипове, в които жени споделят подбудите си да работят в съответния транспортен сектор. Жените са консултантка логистика, летец, водачка на камион и лоцманка.

ДОПЪЛНИТЕЛНА ЛИТЕРАТУРА

Culhane, L. и Bazeley, A. (2019). *Gender Stereotypes in Early Childhood: A Literature Review*. London: Fawcett Society. От адрес: <https://www.fawcettsociety.org.uk/gender-stereotypes-in-early-childhood-a-literature-review>

Eliot, L. (2009). *Pink Brain, Blue Brain: How Small Differences Grow into Troublesome Gaps — and What We Can Do About It*. New York: Houghton Mifflin Harcourt.

Европейска комисия (2021). *Educational toolkits to help fight gender stereotypes based on the example of the transport sector: Final study report on the development of the toolkits*. DOI: 10.2832/11827.

Vancouver: Commonwealth of Learning. От адрес: <http://oasis.col.org/handle/11599/566>.

Henderson, E. (2014). *Gender Pedagogy: Teaching, Learning and Tracing Gender in Higher Education*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Illeris, K. (2002). *The Three Dimensions of Learning: Contemporary Learning Theory in the Tension Field Between the Cognitive, the Emotional and the Social*. Leicester: NIACE.

Kashefpakdel, E., Rehill, J. и Hughes, D. (2018). *What Works? Career-Related Learning in Primary Schools*. London: Careers and Enterprise Company. От адрес: <https://cica.org.au/wp-content/uploads/What-works-in-Primary.pdf>.

Mompoin-Gaillard, P. и Lázár, I. (2018). *TASKs for Democracy: 60 Activities to Learn and Assess Transversal Attitudes, Skills and Knowledge* (2nd ed.). Pestalozzi series no. 4, Huber, J. (ed). Strasbourg: Council of Europe. От адрес: <https://rm.coe.int/tasks-2nd-edition/16807860c1>.

Организация за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР) (2017). *The OECD Handbook for Innovative Learning Environments*. Educational Research and Innovation. Paris: OECD Publishing. (Организация за икономическо сътрудничество и развитие, ОИСР) От адрес: <https://doi.org/10.1787/9789264277274-en>.

Rodríguez, M. E. S. (2010). *La igualdad también se aprende: cuestión de coeducación*. Madrid: Narcea Ediciones.

Schleicher, A. (2018). *World Class: How to Build a 21st-Century School System, Strong Performers and Successful Reformers in Education*. Paris: OECD Publishing. От адрес: <https://www.oecd.org/education/world-class-9789264300002-en.htm>.

ИЗПОЛЗВАНИ ИЗТОЧНИЦИ

Ananiadou, K. и Claro, M. (2009). *21st-Century Skills and Competences for New Millennium Learners in OECD Countries*. OECD Education Working Papers, 41. От адрес: <https://doi.org/10.1787/218525261154>.

Barnes, D. R. (1989). *Active Learning*. Leeds University TVEI Support Project.

Chambers, N., Kashefpakdel, E. T., Rehill, J. and Percy, C. (2018). *Drawing the Future: Exploring the Career Aspirations of Primary School Children from Around the World*. London: Education and Employers. От адрес: <https://www.voced.edu.au/content/ngv:78832>.

Препоръка на Съвета от 22 май 2018 година относно ключовите компетентности за учене през целия живот, ОВ С 189, 4.6.2018 г., стр. 1–13. От адрес: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3A0J.C_.2018.189.01.0001.01.ENG.

Eisner, E. W. (2005). *Reimagining Schools: The Selected Works of Elliot W. Eisner*. London: Routledge.

Европейска комисия, Съюз на равенство: Стратегия за равенство между половете 2020–2025, 5.3.2020, COM(2020) 152 final. От адрес: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0152>.

Европейска комисия, Стратегия за устойчива и интелигентна мобилност — подготвяне на европейския транспорт за бъдещето, 9.12.2020, COM(2020) 789 final. От адрес: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0789>.

Европейска комисия (2017). *Study on a Pilot Project: Making the EU Transport Sector Attractive to Future Generations*. От адрес: https://ec.europa.eu/transport/themes/social/studies/social_mt.

Европейски институт за равенство между половете (2016). *Gender in education and training. Luxembourg: Publications Office of the European Union*. От адрес: <https://eige.europa.eu/publications/gender-education-and-training>.

Fathman, A. K. и Kessler, C. (1992). 'Cooperative Language Learning in School Contexts'. *Annual Review of Applied Linguistics*, 13, 127–140.

Harvard Graduate School of Education (2016). *Project Zero*. (Висше училище по педагогика към Харвардския университет). От адрес <http://www.pz.harvard.edu/>.

Johnson, D. W. и Johnson, R. T. (2017). *Cooperative Learning*. I Congreso Internacional Innovación Educación, Zaragoza, 22–23 September. От адрес: http://ecoasturias.com/images/PDF/ponencia_zaragoza_David_Johnson.pdf.

Kolb, A. and Kolb, D. (2018). 'Eight Important Things to Know About the Experiential Learning Cycle'. ACEL National Conference. От адрес: <https://experientiallearning.net/listing/8-important-things-to-know-about-the-experiential-learning-cycle/>.

Levendon, N. (2017). Women Urged to Start Careers in Mechanical Professions. *Irish Times*. От адрес: <https://www.irishtimes.com/business/work/women-urged-to-start-careers-in-mechanical-professions-1.3025397>.

Организация за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР) (2021). *The Future at Five. Gendered aspirations of five-year-olds*. От адрес: <http://www.oecd.org/education/school/early-learning-and-child-well-being-study/>.

SLoCaT (2019). Sustainable Transport: A Critical Driver to Achieve the Sustainable Development Goals Infographic. От адрес: https://slocat.net/wp-content/uploads/legacy/u13/vnr_2019_infographic.pdf.

World Maritime University (2019). Transport 2040: Automation, Technology, Employment — The Future of Work. Reports. 58. От адрес: https://commons.wmu.se/lib_reports/58.

ЗА КОНТАКТ С ПРЕДСТАВИТЕЛИ НА ЕС

Лично

В целия Европейски съюз съществуват стотици информационни центрове „Europe Direct“. Адресът на най-близкия до Вас център ще намерите на уебсайта https://europa.eu/european-union/contact_bg

По телефона или по електронна поща

Europe Direct е служба, която отговаря на въпроси за Европейския съюз. Можете да се свържете с тази служба:

- чрез безплатния телефонен номер 00 800 6 7 8 9 10 11 (някои оператори може да таксуват обаждането),
- или стационарен телефонен номер +32 22999696, или
- по електронна поща чрез формуляра на разположение на адрес https://europa.eu/european-union/contact_bg.

ЗА ДА НАМЕРИТЕ ИНФОРМАЦИЯ ЗА ЕС

Онлайн

Информация за Европейския съюз на всички официални езици на ЕС е на разположение на уебсайта Еуропа на адрес https://europa.eu/european-union/index_bg.

Публикации на ЕС

Можете да изтеглите или да поръчате безплатни и платени публикации на адрес <https://op.europa.eu/bg/publications>. Редица безплатни публикации може да бъдат получени от службата Europe Direct или от Вашия местен информационен център (вж. https://europa.eu/european-union/contact_bg).

Право на ЕС и документи по темата

За достъп до правна информация от ЕС, включително цялото право на ЕС от 1952 г. насам на всички официални езици, посетете уебсайта EUR-Lex на адрес <http://eur-lex.europa.eu>

Свободно достъпни данни от ЕС

Порталът на ЕС за свободно достъпни данни (<http://data.europa.eu/euodp/bg>) предоставя достъп до набори от данни от ЕС. Данните могат да бъдат изтеглени и използвани повторно безплатно, както за търговски, така и за нетърговски цели.

